

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 1, 1874.

157—1. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

a z

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1874-ik évi IV-ik év-folyamára.

Lapunk előfizetési díjja a „Préd. tárral“ együtt

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Bizalommal kérjük fel ügybarátainkat, hogy előfizetésüket megújítani, s ezen kívül minél többeket megnyerni sziveskedjenek. Célunkat, irányunkat ismerik; akaratunk szilárd, hogy anyaszentegyházunknak és általában a felvilágosodásnak és az erkölcsi szabadságnak szolgáljunk. A minő mértékben fog támogatni a részvét: akkint fog izmosodni lelkesedésünk.

Kolozsvárt, decemberben, 1873.

Szász Gerő.
felelős szerkesztő és kiadó.

 A pontos megrendelést kérjük; mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

Erdély és a katholicizmus,

Buda-pest, december 19, 1873.

A római katolikus klérus legujabb magatartása a magyar birodalomban ép azon bölc méréskletet és eszélyes előrelátást tünteti fel, mely ezen testületet mindig kiválóan jellemezte. Mi megszoktuk már a „római stabilizmus,“ „római obskurancia,“ „római despotizmus, butitás“ sat. kifejezéseket, melyek találók és igazak is, de az éremnek csak egyik oldalát tüntetik föl. Ha a római klérus egész jellemzése ki volna bennök fejezve, akkor bátran akár öszszedugott kézzel várhatnók biztosan és magától bekövetkező romlását; de az a baj, hogy a dolog nem így áll. A római vallás a stabilizmus eszméjét képviseli ugyan a folytonos fejlődés elvét valló protestantizmussal szemben; de azért papsága a világ legmozgékonyabb eleme; a nép között az obskuranciát

terjeszti ugyan, de papságának minden oldalu értelmi kimivelésére semmi áldozatot nem tart igen nagynek, s ha egy jeles embere van bármi szakban, minden eszközt rendelkezésére bocsát. Elvben és végső törekvésekben élesen ellentétbe helyezi ugyan magát a korszellemmel, de azért a gyakorlatban felhasználja azt céljaira, igyekszik mindig az áradatnak élére állani, hogy ő vezethesse céljai felé, s ne az áradat seperje el őt.

Ha a képnek ezen másik oldalát is figyelembe vesszük, s hozzá gondoljuk még azt, hogy ezen legügyesebb és legnagyobb számú hadserget egy gondolat vezérli az egész világon: méltó okunk lehet, a sokszor kigúnyolt ellenséget eléggé veszélyesnek tartani.

Ő minket előbb fegyverrel üldözött, de ez nem vezetett célhoz; azután az állami intézményeket fordította ellenünk, a viszonyok ezen eszköztől is megfosztották, bár ez nagyon sikeresnek bizonyult. Az

erdélyi protestantizmus fegyveres üldözést nem látott; de a második korszak alatt, csupán a hivatalok előnye által, elvesztette uri osztályának egyik tekintélyes részét. Alig van már ott előkelő család, melynek pápista ága is ne volna, holott száz év előtt még nem volt.

Most a küzdelemnek egy új korszaka kezdődött, melyben az erdélyi protestáns magyarok helyzete aránytalanul rosszabb lett, mint volt 1848 előtt. Az unió után a római egyház elég böles volt, azonnal megcsinálni magában az uniót, s most már Erdélyben a protestánsokra nem csak az ottani püspökség nehezedik, hanem az egész nyolc millióból álló magyar kath. egyház. Azt hiszem, a szives olvasó az újjain felszámithatja már ezen körülmény hatását, ha megnézi, hogy az állami kinevezéstől függő hivatalnokok és egyetemi tanárok jelentékeny többsége katolikus egy oly országban, melyben a három prot. felekezet háromszorosan mulja felül a katolikusok számát. Másképp volna ez, ha az új korszak a protestantizmust is tömörülésre és egyöntetű eljárásra bírhatta volna; de ez fájdalom, nem történt meg, és e ponton nem terheli mulasztás az erdélyi ref. egyházat. Azonban, a tény még is áll, a Sybilla-könyvek első három kötete ránk nézve a tűzbe vettetett. De hátra volna még hat kötet; mit tettünk azokkal?

Eddig Erdélyben a tudományos élet központja a református egyház volt, birta erre nézve a népesség relativ többségét és a tekintélyes iskolai alapítványokat. Az új korszak beköszöntött, a régi eszközök és intézmények többé nem mutatkoztak kielégítőnek. Erdélynek universitásra volt szüksége. Az erdélyi református egyház, ha a helyzet magaslatára tud emelkedni, az egyetlen enyedi kollégium vagyónából könnyen állithatott volna Kolozsvárra egy olyan teljes ref. egyetemet, a minők pl. a hollandiak, a maguk 25—30 professorával; és ha e feladatot híven teljesíti, az állam soha se gondolt volna ott egyetem állítására. De ez sem történt meg, a nagy protestáns érdek, mi e lépésben fekszik, nem találta elég fogékonyak az erdélyi reformátusokat, hanem inkább azon kicsinyes vitával foglalkoztak, hogy az enyedi kollégium vagyónát a fejedelmek Enyednek hagyták s nem Kolozsvárnak. Azt hiszem, hogy ez prokatori szempontból kifogástalan igazság; hanem midőn az állam a maga tulnyomóan katolikus egyetemét Kolozsvárra megnyitotta, a ref. egyház megszűnt Erdélyben a tudományos élet központ-

ja lenni: rá nézve akkor a Sybilla-könyvek másik három kötetét vetette a tűzbe a szövetkezett állam és katolicizmus. A tulsúly már eddig is kezd a katolicizmusé lenni, az első helyen említett körülményűl fogva, bár az állam felekezetlen; de teljesen és visszahívhatlanul azé lesz akkor, midőn a gyulafehérvári kath. egyetem megnyílik.

Fogarasi Mihály százezer frtos alapítványa minden nagyobb zaj nélkül elhangzott, az erdélyi reformátusság nem látszott annak jelentőségét kellőleg méltányolni; pedig az a 33 esztendő, mialatt ez 8 százezerre növekedik, vajhmi gyorsan eltelik, mi talán még akkor is mind csak „érlelgetjük lassan-lassan“ az egyesülés eszméjét, mint a debreceni szotár kifejézi; de az ügyes románizmus megnyitja az egyetemet, és akkor e téren határozottan az övé lett a tulsúly Erdélyben.

Még egy terünk van ott, melyet csak hosszabb idő alatt foglalhatnak el tőlük. Ez a magyar nemzetiségi érdek, melyet még eddig a vármegyéken, a hol ez veszélyeztetve van, a református egyház képvisel. Ez még megvan, ez a miszszio reánk vár, e téren még hasznosaknak mutathatjuk magunkat; de ez a Sybilla-könyvek utolsó három kötete. A régi hagyomány szerint, a római király végre figyelmessé lett, mikor még csak három kötet könyv volt hátra, s legalább akkor megmentette a pusztulástól, a mit lehetett; de én nem látom semmi nyomát annak, hogy az erdélyi ref. egyház e tárgy fölött gondolkodásba esett volna. Nehány utazó lelki-pásztori állomásra volna szükség a dobokai és hunyadi szorványokban, hogy az ottani ref. magyarokat az eloláhosodástól meg lehessen menteni; de nincs tudomásom róla, hogy valaki erről gondolkoznék, sőt a menyinyiben e célra tudomásom szerint, ajánlat tétetett az erdélyi egyháznak: az ott kellő méltánylatban nem részesült! A görgényi esperes munkássága e téren köztudomás tárgya, mindenki dicséri érte; de a menyinyire azon derék férfit én ismerem, azt hiszem, nem bálná, ha senki se dicsérné is, csak követné.

A mint e lapból olvastam, a vásárhelyi gyűlés egy bizottságot küldött ki, mely a régi kétszáz esztendő aktákat és levéltárakat kutassa ki és derítse fel azon nagy fontosságú kéndést: vajjon a dispensandi jus, melyet emberi emlékezetet túlhaladó idők óta az esperesek gyakorolnak, voltaképen őket illeti-e, vagy a püspököt? Vajjon, mi célból? El akarja-e venni a püspök az esperesektől ezen jogot? Koránt-

sem, hisz a jog természete olyan, hogy nem is gyakorolhatná az egész országra nézve; meg aztán, mire ezzel tisztában lesznek, körül-belől a polgári házas-ság ezzel együtt egyéb jussokat is kivesz az erdélyi egyház kezéből! Miért tehát? Hát, csak azért!

Ugy látszik, sok ideje van az erdélyi egyháznak levéltári kutatásokra. Vajha, inkább arra küldött volna ki bizottságot: mikép lehetne a dezolata eklézsiákat az elpusztulástól megmenteni; mert ha ezen utolsó tért, a magyar nemzetiség képviselőjét is elveszti lábai alól: vajjon, minő érdeket és eszmét fog akkor képviselni Erdélyben a modern világ szeméi előtt? Mert azt, hogy az urvacsorát két szín alatt osztja és hiszi az absoluta praedestinációt, én ugyan a legnagyobb mértékben tudom méltányolni önmagában is: de a mai ember azt kérdi, hogy mi jót ér el vele hazánk megadott viszonyai közt? E kérdésre 1867 előtt volt helyes és alapos felelet; de hát most.

Kovács Albert,

Szózat a belmiszsió érdekében.

Minden nemes és magasztos erkölcsi eszme, míg dialdra jut, míg az ige testté lehet, sok időt, lelki és testi harcot s előre ki nem számítható anyagi áldozatot kíván. Miért fejtegetném ez állítás igazságát hosszasan? Elég a nagy apostol szavait idézni: „nem különben irok nektek, hanem a mit olvastok, vagy a mit jól ismertek.“

Ismeretes mindnyájunk előtt az a végnélküli panasz, mely nem csak erdélyi ev. reformált hitfelekezetünk közérdekű ügyeiről: a vallásos-élet lágy-melegsége; a tanügy siralmas állapota; az egyházi élet bel-reformjára tett törekvések petyhüdsége, vagy az átvitel ellenében fölmerült akadályok legyőzhetlensége miatt, naponta fölmerül e becses lapok hasábjain; hanem így látjuk ezt az összes napi sajtóból; ez hallszik füleinkbe ember-társaink örökös panasza, a dolgok folyásával való elégedetlensége uton-utfélen.

De szabad-e azért félre állani a küzdelem elől? Az ajk panasza és a szem forró könyecsepei mikor valósitották meg a szív vágyait, ha a lábak, s a kezek tétlenül heverték?

Nem; nem szabad félre állani a harc teréről! Kinek szívében a krisztusi ember-szeretetből ég csak egy kis szikra, van csak egy mustár-magnyi akarat-erő, az istenbe vetett hitnek és bizalomnak csak egy hajszálnyi köteléke s az egyszer felismert jó és igaz ügyhez való ragaszkodásból csak egy harmat cseppnyi: annak szívében ama szeretet szikrája — csoda melegséggel — óriási lángra gyulad s világánál ezrenként gyűlnek a zászló alá; ama hit és bizalom hegyeket mozgat meg az akarat erejével, s ama kis harmat-csepp terhes-hajókat lapda-kép himbáló tengerré nő akkor, midőn a veszély legnagyobb!

S ki az, ki a veszélyt kicsinyli? Oda tekintetek!

Egy óriási tűzhányó hegy áll előttetek, mely századok óta föl-fölhányja forró lágóját, a tiszta léget megfertőztető fekete füstjét, s a belsőjében forrongó erő földet rázkodtat, városokat dönt halomra s ártatlanokat temet a romok alá. Nem ismeritek e tűzhányó-hegyet? Oda néztek! A római pápák tronusa az! Szét ömlő lágója volt: az inquizició; földet rázó ereje: az általok hirdett tan, melynek hiv követői Spanyolországban ma is városokat égetnek, ártatlanokat gyilkolnak, s a világ első népét Franciaországot: szolgáltság örvénye felé terelik; s a tiszta léget megfertőztető — a kráterből szüntelen fölgomolygó — füst: a jezuizmus erkölcstana, mely a csalást, lopást és gyilkosságot törvénynyé emeli a szószékben és tanteremben, utszán és utfélen, boldog és boldogtalannak, felnötteknek és gyermekeknek, ártatlan szívűeknek és bűnösöknek egyiránt hirdetik s alkalmoszerűleg a hirdetők által végre is hajtatik.

Ki az, ki kicsinyli a veszély nagyságát?

Föl hát, anyaszentegyházunk minden hive, föl a harcra! Nem protestáns az, ki erejéhez mért anyagi-és szellemi áldozattal nem siet a protestántizmus zászlója, a lelki ismeret szabadsága alá, hogy ama bűnt lehellő tanokkal szemben, védelmére kelljen a Krisztus által hirdetett vallás-erkölcsi elveknek és igazságoknak!

Hol kezdjük lerakni az ellen miveleteket? Ott, hol leggyengébbek vagyunk; ott, hol a vallásos-élet kihalt, vagy kiháló féloen van; ott a baj, hol évek óta sem iskola, sem pap nincsen; ott, hol a pap és hivek átkozott versengése, az önérdék által fölkellett féltékenykedés, mely a közjó előmozdításának útjába tolaodott, a hivek közül egyesek, vagy a pap sértett hiusága, hitfelekezetünk ellenségeinek roszakaratu törekvése a vallásos erkölcsi élet békés fejlődését megbénította, lehetlenné tette!

Ezért, erdélyi reformált egyházkerületünkben a belmiszsió fölállítását újból és ismételve ajánlatba hozzuk.

— A folyó 1873-ik évi 154—50 számú „Erdélyi prot. közlönyben“, a belmiszsió alapjául 3400 frt. tőkét és évenként költendő 631 frt. folyó költséget mutattam ki. Elismerem, hogy ez kezdetnek: valami ugyan; de a sikeres működhetésre: elégtelen. Az ügy iránti lelkesedés nem hagyott nyugodni, s tovább kerestette velem az állandó alapot, mely ezen ma-holnap nélkülözhetlenné vált intézmény létre jövetele s századokra kiható áldásos működésének elegendő erőt biztosít. Találtam is, és a mi még ohajtásom: hogy szavaim, s az általam itt alább közlendő terv viszhangra találjanak.

Előre bocsátom, hogy a kellő anyagi erő csak is ön megadóztatás útján állítható elő, s ki az, ki filléreit a közügy oltárára — tehetsége szerint — föl ne tenné?

Önmegadóztatási tervem következő:

1) Minden egyházkerületi, egyházmegyei és tanodai — ma életben levő — főgondnok fizessen be 1874 dec. 31-ig a belmiszsió alapjára személyenkint 10 o. é. frt.

2) Az egyházmegyék és tanodák algondnokai, egyh.-megyék esperesei és tanodák rendes tanárai az 1-ső pont alatti időre fizessenek az irt célra 5 o. é. frtot;

3) Az egyh.-megyék a kerületi közgyűlésre választott képviselői egyh.-megyék jegyzői, közügy-igazgatói, első-osztályu egyházak lelkészei, tanodák fizetéses pénztárnokai; az egyház-kerület pénztárnoka és titkára, s végül a 600 frt. évi fizetést élvező segéd-tanárok fizessenek az irt célra és időre személyenkint 3 o. é. frtot;

4) Az első-oszt. egyházak kántor-tanítói, másod-rangu egyházak papjai, tanodák szak- és állandó tanítói, fizetéses orvosai 2 o. é. frtot;

5) A másod-rangu egyházak kántor-tanítói, harmad-rangu egyházak papjai és a segéd-lelkészek 1 o. é. frtot;

5) A harmad-oszt. egyházak kántor-tanítói és a léviták fizessenek 50 kr.

7) Az összes erdélyi ev. ref. egyházkerület minden anya- és leány-egyházából, minden lélek i krt, 1875 január 1-én lenne e szerint a tőke: *)

	frt.	kr.
1) 6 egyházkerületi főgondnok után per. 10 osztr. ért. forint.	60.	—
2) 58 tanodai és egyh.-megyei főgondnok után per. 10 frt.	580.	—
3) 58 tanodai és egyh.-megyei algondnok után per. 5 frt.	298.	—
4) 40 rendes-tanár és 18 esperes után per 5 forint.	298.	—
5) 78 kerületi közgyűlésre választott képviselő után per. 3 frt.	234.	—
6) 18 egyh.-megyei jegyző; 18 közügy-ig. 5 tanodai; 1 egyházkerületi-pénztárnok, 1 titkár; 100 első-oszt. egyház papja és 11 s.-tanár után per. 3 frt.	462.	—
7) 100 első-oszt. egyh. kántor-tanító, 158 másod-rangu egyh. papja, 18 tanodai szak- és állandó tanítója 3 fizetéses orvos után, per. 2 o. é. frt.	538.	—
8) 158 másod-oszt. egyh. kántor-tanítója, 250 harmad-rangu egyh. papja és 10 segéd-lelkész után per. 1 frt.	410.	—
9) 250 harmad-rangu egyh. kántor-tanítója és 50 lévita után per. 50 kr.	150.	—
10) Az összes erdélyi ev. ref. egyház kerület lélek száma után per. 1 kr.	3343.	85.

Összesen = 6374. 85.

Ehhez hozzá véve a „prot. egyh. közl.“ 254—50 számába kimutatott. 3400.

leend az összes tőke: 9774. 85.

Ennek egy évi 10 % kamatja tesz: 977 frt. 48 1/2 kr.

Ehhez véve a „prot. egyh. közl.“

154—50 sz. a. évenként bejövő 291 frt.

leend az évi folyóvá tehető költség: 1268 frt. 48 1/2 kr.

*) Az 1—10 pont alatti adatokat, az 1872 évi név-könyv és az egyházkerületi gyűlés jegyző-könyve után állítottam össze. Révay.

Elegendő-e ez összeg, hogy a belmiszsió áldásosan, és a szükségletekhez képest mindenütt működhessen? Nem. Hová nyuljunk hát e szükségletért? Ismét oda, a honnan a többi elő vettük és pedig a következő módon:

Mondja ki az egyh. kerületi közgyűlés, hogy:

„az 1—9 pont alatt — fönnebb elősorolt — minden világi és egyházi hivatal képviselője, ki személyes érdemei s a közbizalom által meghivatik, s azt elfogadja: az előirányzott díjt, évenként a belmiszsió alapjára, tartozik lefizetni.“ Miért ne lehetne ez? Ha százak és ezerek nevében a törvényhozó asztalnál döntő befolyást, jogot gyakorlunk; a tanteremben logikát és jogot hirdetünk; ha a szószékből könyörületességet követelünk; ha a hitfelekezet egyes áldozat-kész nagyjainak megtakarított filléreiből a késő századok után fizetést huzunk; lehetnénk-e fukarok; lehetnénk-e mindaanak ellenkezői, a mik vagyunk?

Nem! A protestántizmus csak így jöhetett létre, csak így állhat fönn s csak így felelhet meg a magasztos eszmének, melyet Jézus Krisztus hirdetett.

Mi jöne be ebből évenként, mint költhető pénz, mely a fennebb már kijelölt: 1268 frt. 48 és 1/2 krajcárt növelné? Határozottan — az adatok hiányos volta miatt — meg nem állítható; de 1—200 forintra lehet tenni. Még ez sem elég, nézetem szerint, hogy a belmiszsió olyanán legyen, mint az, az én lelki szemeim előtt áll. Épen ezért, mint nekem az elmondásra tíz perc, úgy tervem bevégzésére is, kivételére is tíz év kel, még pedig 1875 január 1-jétől 1885 január 1-ig. Megérem-e? Ha én nem is; de az ezme bizonynyal megérheti s ha diadalra jutott, a közel tíz év élő nemzedéke, áldozat-készségével, halhatatlan emléket emel önmagának s az utókor áldása leng majd a késő századok múltával is sirjuk fölött.

Lássuk miért és hogyan?

Mondja ki az egyházkerületi közgyűlés:

1) 1875 január 1-től 1885 jan. 1-ig, az összes egyházkerület minden egyháza tartozik évenként az 1 kr. illetéket fölszedve, beszolgáltatni a belmiszsió a lapra; s ez tíz év után tesz 33,438 frt. és 50 kr. tőkét;

2) az 1—9 pont alatt felsorolt minden világi- és egyházi hivatalnokát egyházkerületünknek, 5 évi fizetési kötelezettséggel, azaz: 1875 január 1-től 1880 január 1-ig, csak úgy erősíti meg hivatalában, ha a fennirt ráeső díjt a hivatal elfoglalása napján lefizeti; a kik tényleg benne vannak, évenként pontosan beszolgáltatják: s így 1880 jan. 1-én leend ezektől: 15,155 frt. tőke.

E két pont alatti tőke összeg 1885

január 1-én leend. 48593 frt. 50 kr.

Ehhez hozzá véve a feunnebb 1874-

ben bejövendő. 9774 frt. 85 kr.

leend az összes tőke 1885 jan. 1-én: 58368 frt. 35 kr.

A fenn elő irt tervezet szerint, a miszsió alap 1875 jan. 1-től, 1885 jan. 1-ig, a következő rendben mutatja az évi tőkét és elkölthető kamatot s a minden évben bejövő 291 frtot, mely szintén elkölthető:

		Allandó tőke		Költhető kamat	
		frt.	kr.	frt.	kr.
1	1875 jan. 1-én lenne	16149	70	1614	97
2	1876 " " "	22524	55	2252	45 ⁵ / ₁₀
3	1877 " " "	28899	40	2889	94
4	1878 " " "	35274	25	3527	42 ⁵ / ₁₀
5	1879 " " "	41649	10	4164	91
6	1880 " " "	44992	95	4499	29 ⁵ / ₁₀
7	1881 " " "	48336	80	4833	68
8	1882 " " "	51680	65	5168	6 ⁵ / ₁₀
9	1883 " " "	55024	50	5502	45
10	1884 dec. 31-én	58368	35	5836	83 ⁵ / ₁₀

Az évi kamatokhoz járulna minden évben a „prot. egyh. közlönyben,“ 154—50 számban kimutatott évenként bejövő 291 frt. s így 1885 jan. 1-én 6127 frt. 83 és ⁵/₁₀ krt. lehetne a belmiszsió költségei fedezésére felmutatni. Ebből

egy pénztárnoknak 500 frt.; egy titkárnak 1000 frt. évi fizetést levouva, maradna = 4627 frt.

Az itt felmutatott táblázaton beszélnek a számok, s hogy mit lehetne vele végezni, azt az elfogulatlan jó akarat első tekintetre belátja.

Rajta hát; föl van mutatva az anyag. Küldjön ki az egyh.-kerület tavaszi közgyűlése bizottságot, mely az elmondottak alapján, tüzetesen foglalkozzék e kérdéssel, állítson elő egy törvény-javaslatot s hozza létre általa a belmiszsiót! „Mikor azért erről gondolkodnám, a vagy állhatatlanul cselekedtem-e? Tudja az igaz isten, hogy az én beszédem nem volt ti nállatok: úgy, nem úgy; hanem úgy volt, az istenben.“ (II. Kor. 17. 14.)

Révay Pál,
erzsébetvárosi ev. ref. pap

TÁRCA.

Keresztyénség és humánitás.

Látni való, hogy e thema: „keresztyénség és humánitás“ a mint vesszük, vagy olyan terjedelmű, hogy egy rövid cikkben kifejtteni lehetetlenség, vagy pedig, mint axioma előrebocsátott egyenlőségben, vagy legalább mindkettő benső rokonságában és összeköttetésében igen röviden összefoglalható. A kérdés csak ez: ha vajjon a kettő közötti rokonság általánosan el van-e ismerve, vagy ha nincs, kik azon ellenfelek, a kik ezt különösen tagadják és megtámadják?

Azt hiszem, állíthatjuk, hogy a keresztyénség és humánitás egymással a legbensőbb rokonságban és összeköttetésben áll. De, hogy ezen állításukat bizonyítsuk, szükség, hogy e fogalmakat: humánitás és humanizmus, megkülönböztessük, és hogy a keresztyénséget nem felekezeti és dogmatikus, hanem általános és sajátképi jelentésében fogjuk fel.

A humanizmus tanítványai, kik magukat kizárólag, vagy legalább kiválóan az ó remek-irodalom, vagy pedig speciáliter a modern népelet tanulmányozására adták, úgy a régi, mint a legújabb időben néha azon egyoldalúságba estek, hogy ha nem is a keresztyénséggel, de bizonynyal ennek vallásos oldalával szemben bizonyos ellentétet mutatnak. S ezt gyakran inkább külsőleg mutatják, mint bensőleg valósággal képezik. Ezen ellentét mindig inkább a külső alakra vonatkozott, mint a benső lényegre, minthogy azok összezavarták a keresztyénségnek a különböző időben különböző dogmatikus kinyomatát és fejlődését, annak a tisztult nézetekkel sokkép ellenkező alakját, magával a keresztyénséggel.

Sőt még korunk humanistái is, kik között gyakran még egy Strauss D. Frigyes tudományos képzettségével bíró theologusok is találhatók, ámitják magukat s a világot ilyen ellentéttel, és ilyen balga, veszélyes föleseréléssel. Ezek azon balhiedelemben vannak, hogy csak ezen az uton léphetnek szembe imponáló módon, mint „ogészek,“ a minden esetre számos „felek“ kel, (kik alatt persze nem csak a nyomo-

rult közvetítő-theologusokat értik, hanem különbség nélkül mindazon szabadelvűeket, kik nem hódolnak egészen és teljesen az ök nézetüknek, és nem osztják az általuk vont hamis következtetéseket); és hogy a „régii hit“-et egy „újhit“-el kell leküzdeniök és pótolniok; egy oly hittal, mely tulajdonkép rég megszűnt hit lenni, miután a keresztyénség és általában a vallás jelentőségét és jogosultságát támadja meg, s vonja kétségbe, mi alatt modern profétái még is tanácsosnak tartják gyarlóságuk elfedezésére a hit nevével és látszatával körülvenni hitetlenségi filozófiájukat. Sikerül is nekik gyakran, megvakítani és megvesztegetni ezzel különösen azon olvasó köröket, hol hiányzik a méjebb belátás; de minden elfogulatlanul ítélő igazság-barátnál az ily kezdet csak a fájdalom és bosszankodás bizonyos érzését kelti fel egyes oly nagy tehetségű, s valóban jobbra hivatott humanisták szenvedély szerű szemfényvesztése, vagy elámitása és megkeserítése felett, kik ez által csak a reakció és az ultramontanizmus malmára hajtják a vizet. Ez által elhomályosítják azon érdemet, melyet a régibb és újabb kor klasszikus irodalmának mivelése és ismerete által szerzett a humanizmus.

Mi ismerjük mindnyájan azon kétértelmű magatartást, melylyel a reformáció korának humanistái, élükön egy Reuchlin János és Rotterdami Erasmus, Lutherrel, és az ő egyház-vallási reformjával szemben viseltettek; egy oly állás pont, mely a valódi humanitással, és a tiszta jellemmel soha sem áll öszhangzásban.

S úgy tetszik nekünk, mintha Strauss, a par excellence, modern humanista, legújabb könyvében („Alter und neuer Glaube,“) azokhoz hasonlóan, a prot. egylet modern törekvéseivel (a keresztyénséget a jelenkor kulturájával kibékíteni) lépne ellentétbe, hogy azokat attikai-erasmusi öncel legyőzze. Hiába való törekvés! Mert az ő időkor, melynek élén a „Jézus életé“-nek, „Reimarus“-nak és „Hutten Ulrik“-nak szerzője egykor világitó fátylával haladott, hátra hagyja maga után a keresztyénség és a vallás vénülő ellenségét, ki az atheisztikus materializmus zászlója alatt, s

vele szövetkezve, amazoknak legnemesebb, leghumánusabb törekvéseit félreérti és kigúnyolja. Az ő időkorá nyugodtan halad az előrehaladás, és a határozottan keresztyén, ha nem is egyoldalulag egyházi és theologiai fejlődés pályáján. Ezen előrehaladás végcélja pedig semmi más, mint a mindig tökéletesebben fejlesztett humánitás, vagy — hogy ezt egy bibliai keresztyén kifejezéssel jelöljük — célja: isten országának a földön mindig szélesebb-szélesebb kiterjesztése.

De lássuk, mi a lényege és fogalma a humánitásnak?

Midőn az ember tudatára jut annak, hogy pusztán természete nem kielégítő azon erkölcsi viszonyokat illetőleg, a melyekbe őt az élet-követelmények juttatják: csakhamar belátja, hogy természetében egy felelős szellem él, mely földi hajójának kormányzását öntudat és miveltség által tartozik kezébe venni, ha nem akar az ember a külső élet szirtjein hajótörést szenvedni, vagy a benső bűnhődések méjébe süllyedni. Sőt az embernek természete is a leggazdagabb adományokat tárja fel humánitása számára. Ahhoz tartozik azon tehetség, hogy az ember önmagát másokba tudja helyezni az által, hogy velük együtt érez; egy olyan tehetség, melynek gyakorlását maga a természet látszik elrendelni. Azonban, a természet minden adományaiban mindig egyoldalul működik a maga céljaira, a melyek az emberben nem az ő magasabb rendeltetésének céljai. A hol egyedül a természeti szeretet ösztöne a tulnyomó elem, ott a szellem követelményei soha — vagy legalább — bajosan jutnak érvényre.

Hol az önzés uralkodik, ott hiányzik a mindenki iránti rokonszenv és szeretet. De, minél humánusabb képzettségű az ember, annál inkább ki van szabadítva ama természeti rabságból, mely a mindenséget az én-be szorítja a helyett, hogy az én-t a mindenség érdekében kiterjeszteni. Az öntudatos ember a természeti ember előtt oly nagyra látszó ént, az összes emberiséghez való igazi viszonyában tekinti. Állította legyen őt a sors bármely polcra önmagát úgy fogja tekinteni, mint a ki a nagy világ-testnek atomnyi része; de egyszersmind önmagát és minden embert olyennek fog felfogni, mint a ki az isteni gondolatban a nagy mindenségnek szükséges tagja. Ezen felfogás egyezik meg az ember benső lényegével. Az egyes emberek a világ-történelem útterei; minden egyes gondolkozás-módja közreműködik, azt gyengébben, vagy erősebben ültetni. A valódi humánitás magába zárja mindazt, a mi úgy részleg, mint általánosan az ember és az emberiség legbensőbb lényegének megfelel, mi az emberhez méltó létet, életet és hatást alapít.

A múlt században a humánitás legnemesebb és legérdemesebb apostola „Nathan“ írója, Lessing mellett, Herder volt. Ő határozta meg legelőször a humánitás fogalmát szorosabban és alaposabban. S ez által ő szolgáltatta részben azon anyagot, melyet a humánitás későbbi állítólagos papjai és profétái arra használtak, hogy belőle a keresztyénység ellen fegyvert kovácsoltak. Herder, mint ezt Ulrici igen helyesen és találóan kifejti *) a humánitás fogalmát, „Hu-

manitäts Briefe n“ és „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“ című munkáiban, három különböző irányban fejti ki. Szerintem a fogalom:

1) az emberiség tökélyesbülhetésével függ össze, azaz, az emberiségnek a történelemben való előhaladásával. Ezen irányban a humánitás alatt érti, s alatta összefoglalja mindazon emberi tevékenységi módokat, erőket, képességeket és talentumokat, a melyek alkalmasok úgy az egyes, mint az egész emberi nemnek fejlődését előmozdítani, s az emberi lényegyet bensőleg és külsőleg kiképezni, s végre, az emberi társaságot (család, nép, állam) szervezni. Tehát, mindazon testi és szellemi tehetségeket, melyek az embert az állattól megkülönböztetik, s a melyek kifejlesztve, földmívelést, kézművet, művészetet és tudományt, s ez által civilizációt, miveltséget idéznek elő.

2) Herder a humánitás fogalmával átlép az erkölcsi térre, és ezen irányban a humánitás előtte együvé esik azon kötelességek teljesítésével, melyek közvetlen a természettől vannak az emberre ruházva; tehát, mindazon kötelességek teljesítésével, melyek a bázassági viszonyból, a szülők és gyermekek közti viszonyból, a barátságból és a társaságból közvetlenül származnak. E két momentumhoz végre

3) még egy járul, melyet Herder úgy tüntet fel, mint a felebaráti szeretetet, s ember-társaink szenvedései iránt való könyörületet, munkás rokonszenvet, a mi Terenciushoz ezen minden esetre kétértelmű mondásán alapszik: „Homo sum, nihil humani a me alienum esse puto.“ Mialatt természetesen ép úgy lehet emberi szenvedést, mint emberi gyarlóságot érteni.

Tehát, Herder a könyörületet rokonszenvet is az emberi lényeg természetes, eredeti elemének tekinti, mely mindenütt érvényre jut, hol az ember a maga természetét követi.

Ennél fogva, Herder világosan azt akarja, hogy a humánitás fogalmában ezen három alap-meghatározás által azt, a mi az ember természeténél fogva, s a mire ő a természet által képesítve, felruházva és utasítva van, megkülönböztesse attól, a mivé lett az ember az erkölcs és jog egyoldalú, hamis elveinek uralma alatt, képességeinek egyoldalú és félszeg fejlesztése következtében. S megkülönböztesse attól, a mi úgy tekintendő, mint az embernek magasabb ideális és a természet felett kiemelkedő rendeltetése. Ezért igyekszik megmutatni, hogy a humánitás lényegében és magában véve egy és ugyanaz; dacára nyilvánulási alakjai különbözőségeinek; de ezen azonos lényeg csak velünk született képesség, melynek, mint ilyennek fejlődnie, megvalósulnia kell, s ép ezért, szükségkép halad az emberiség tovább-tovább a humánításban. De ép oly szükségkép nyer ez fejlődésében különböző alakot, idő, hely, népjellem, fajkülönbségek sat. által. Így állnak elő a humánítás különböző típusai, fajai és alakjai. Ezek mindenike számára egy a maga nemében a legjobb alaknak kell hogy létezzék, s minden népnek a megfelelő legjobb alak szerinti különös humánitási forma után kell törekednie, a melybe beleélte magát saját jelleme szerint az adott viszonyok között, s igyekeznie kell azt ezen alakban felmutatni.

*) Herzog. Realencykl. IX kötet. 354 s a köv. lap.

De ezen legjobb alakok nem bírnak egyenlő becsvel és tőkéllyel. Sőt ellenkezőleg nagyobb, vagy kisebb hiányokat mutatnak fel. Már ezen hiányok felismerése föltételezi, hogy a humánitásnak egy legfőbb, legtökéletesebb alakja, egy ideálja kell hogy mint mintakép álljon az ember előtt. Minden nép feladata, ezen ideált megtalálni, s közeledni hozzá különös humánitási formájának kellő kiképzése által. Ezen ideál Herder előtt lényegében együvé esett ugyan az istenfíának, mint az ember-fíának keresztyén eszméjével, de a kik utána következtek, (s később ő maga is) szétépték e köteleket, s az emberi lényeg természeti rendeltetéséből igyekeztek kimutatni, hogy keresztyénség és humánitás nem férnek össze egymással.

Itt egy sereg a keresztyénség ellen intézett kifogással találkozunk, melyeknek teljes felszámolása nem tartozik ide; s közülök csak a lényegesebbek némelyikét sorolhatjuk fel, melyeknek azonban mindenike többé, vagy kevésbé, azon hibában szenved, melyet már fennebb kiemeltünk a régebbi és újabb humánisták említésénél: hogy t. i. azok inkább a keresztyénség alakját, mint lényegét illetik; inkább annak dogmatikus alakulását, mint valóságos tartalmát veszik figyelembe.

Igy pl. amaz a humánizmus pártján álló ellenfelek azt állítják, hogy a keresztyénség úgy tünteti fel a maga alapítóját, mint az emberiség ősz- és példányképét. De az egyház tana ezen alapítót emberré lett istenné teszi. Ez által az megszűnik ember lenni, s tehát nem is szolgálhat az embereknek, kik semmi egyebek, mint emberek, többé példányképül. Ugyanazon orthodoxia kiirtja a maga ideáljából az emberi erő és tehetség minden vonását, minden nemes szenvedélyt, minden a földilét feletti kedvet és örömet, a mi azonban mégis csak emberi, s a minek lényegében fekszik, hogy az élet-örömmel az élet-ösztön s az élénk tevékenység is kialszik. Azt a türes és várás, a paszszivítás és a hatalom alá való odaadás aszszonyias erkölcsiségét hirdeti, tapadja bár e hatalom lábba a jogot. Maga azonban, a szeretetről és odaadásról való tanával ellentétben, igen türelmetlen, igaztalan, zsarnok a másképp gondolkozókkal szemben. Az a hitet, a szellemnek akaratban és testben, szóban és gondolatban való megkötöttségét a meggyőződés és a tudományos kutatás önállósága fölé helyezi. Ezért az természeténél fogva hierarchikus, zsarnok szerű, ellensége minden szabadságnak, s míg maga készséges szeretetet és engedelmisséget, szelidséget és engedékenységet kíván, a lelkiismeret feletti nagyon erkölcstelen hatalom után néz, bizonyos levén, hogy azzal együtt a testek, az állam és világ feletti uralmat is elnyeri. Ez nem csak a romai katolikus, hanem — mint tapasztaljuk — a protestáns orthodoxiáról is áll.

Benkő Gyula.
ev. ref. papejelölt.

(Vége következik.)

„ARANY-KÖNYV.“

Tiszteletes szerkesztő ur! Legyen szives, becses lapjában tért engedni, hogy a felvinci ev. ref. egyházközségben

ez év folyamán az iskola és vallás oltárára az egyes hívek által hozott áldozatokról az alább következőkben számolhassak.

I. 1) Az iskolát illetőleg: Szöcs Zsigmond presbiter elhalálozván tizenöt holdra terjedő külső birtokából három holdat végrendeletileg az iskolai alapnak hagyományozott és ez által amaz alapot háromszáz osztr. értékű forinttal emelte.

2) Felvinc város érdemes polgár-mestere, tkts Magyar Efraim urtól e folyó év elején következő tartalmu ívet a következő felszólítással vettem által:

„Tiszteletes ur! A ki az árvák és ügyefogyattak ügyét felkarolja s azokat segedelmezi, az a keresztyéni szeretet legszebb és legmagasztosabb kötelességét gyakorolja. Ezen eszmétől és érzéstől áthatva, Felvinc városában lehető minden nem és vallás különbség nélküli iskolába járó árva gyermekek téli ruházattal való ellátását tűzvéni feladatokul, vették maguknak a fáradságot Magyar Efraimné és Szász Lajosné urnők, kik is Felvinc város hölgyei és más könyörülő ember-barátokat személyesen megtalálva, a fennebbi célra adakozásra hívták fel, minek következtében adakoztak:

a) Ruha-neműeket: Magyar Pálné, Toth Mózesné, Magyás Györgyné, Mészáros Ferencné, Magyar Györgyné, Balog Elekne, Kanya Mózesné, Kovács Albertné, Nádudvari Lászlóné, Földvári Józsefné, Szacsvai Lázárné, Makkai Mártonné, Vetési Domokosné, ifj. Szacsvai Józsefné, Tarsoly Gáborné, Borbély Gyuláné, R. Magyar Ferencné, Demzinszki Györgyné, özv. Damó Jánosné, Schiessel Albertné, Bálint Józsefné, Magyar Efraimné, Szász Lajosné, Kovács Ferencné, Lemberger Samu, M. Kovács János, Nevelics Emmanuel, Moldován János, Tucsek Ferenc, Veress Gárpár és Nagy Sándor urak. Ezen fennebb nevezettek mindnyájan az általuk nélkülözhető több jó ruha darabot bocsátottak át a nevezett célra. Az így összegyűjtött és jelzett célra fordított ruhadarabok értékét 70--80 frtra tehetni.

b) Pénz. A fennebbi hir már a kezdeményezés első perceiben átszárnyalván az egész várost, azok, a kik ruhane-műekkel nem tudtak ama nemes célhoz járulni, filléreiket a tanácshoz hozták s kérve-kérték annak elfogadását. Ezen önkint kínálkozó alkalmat a tanács megragadván, lábbeliek beszereszetése tekintetéből aláírási ívet nyitott meg, s azonnal a következő adakozások tettek: Magyar Efraim 1 frt. Szacsvai Lázár 1 frt. Kanya Mózes 1 frt. Takács Zsigmond 50 kr. Földvári József 50 kr. Kovács Albert 50 kr. ifj. Szacsvai József 40 kr. Ács Lajos 20 kr. Demeter Ferenc 50 kr. Szöcs Sándor 20 kr. Cirják József 20 kr. Bartha Mihály 50 kr. Magyar Zsigmond 20 kr. id. Szacsvai József 1 frt. Osváth Lajos 50 kr. és Farkas Pál 50 kr. Az így begyűlt pénzt az előljároság anynyira egészítette ki, hogy abból tizenegy pár csizmát vásárolt.

c.) A ruhaneműket már az illető gyermekekhez kellett idomittatni, s ez úgy eszközeltetett, hogy a helybeli szabók közül Tar Kálmán, Kőmives György, Vetési Rudolf, Magyar Zsigmond ingyen szabták ki az összes ruhadarabokat, melyeket aztán a városi polgár-leányok közül Magyar Mari, Szacsvai Róza, Szacsvai Sára, Kolozsi Józsefa, Osváth Róza

és Bartha Beta megvartak; a kik is ily módon 22 darab mellényt, 15 nadrágot és 12 kabátot teljesen elkészítettek.

d.) A női ruhák elkészítésében nagy mértékben közreműködött Ferenc Beniámné, nevelőnő, ki a keze alatti növendékekkel, névszerint: Kovács Jólán, Szacsvai Klára, Szacsvai Lila, Magyar Leona, Magyar Izidora, Ádámosi Terkával tizenkét leány számára tizenkét köntöst, tizenkét előkötőt, tizenkét keszkenőt, két zsubét, három réklit és hat inget állítottak össze.

e.) A czizma-vasalás: e tekintetben a helybeli kovácsok sem maradtak tétlenül, hanem tehetségükhöz mértén meghozták az áldozatot. Ugyanis, kovács-mesterséget tanuló Milotai Albert öt pár csizmát, a helybeli cigány-kovácsok pedig kilenc pár csizmát ingyen vasaltak meg.

A mely népben a keresztyéni szeretet előadandó alkalommal ily szép eredményekben nyilatkozik, s a melynek keble minden jóra fogékony, az oly népet erkölcsi súlyedéstől féltetni, nem lehet, csak a jó irányban való őszinte vezetők ne hiányozzanak.

II. A vallást illetőleg: 1.) Ezen egyházközség vallásos buzgó gondnoka, t. Szacsvai Lázár ur a pünkösdi innep második napján, reggeli isteni tisztelet után tartott eccl. gyűlésen a hiveket adakozásra hívta fel, a még 1848 óta csonka tornyunk felemelése tekintetéből, s hogy a lelkes szavak nem üresen hangzottak el, azt fényesen bizonyítják az azonnal tett ajánlatok: Magyar Efraim 4 véka búza és 10 frt. Szacsvai Lázár 4 v. b. 4 v. törökbúza, 5 veder must és 5 frt. Magyar György 4 v. b. 4 v. tb. 5 v. m. és 5 frt. Magyar Pál, 8 v. b. 20 frt. Balog Elek 4 v. b. 8 v. tb. és 5 frt. Bálint József frt. Bartha Miklós 1 v. b. 2 v. tkb. 1 v. m. és 2 frt. Takács György 2 v. b. 2 v. tkb. és 2 frt.

Tóth Móz. .
ev. ref. püsp.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= E számunkat minden volt előfizetőknek megküldöttük azon szives kéréssel, hogy a továbbiakra nézve rendelkezni miltóztassanak; mert azután csak azoknak fogjuk megküldeni, a kik megrendelést tettek. Egyszersmind, a fizetésben hátralekosakat kötelezettségük teljesítésére szivesen felkérjük.

= Üdvözljük a beállott új esztendő. Azzal az őszinte, meleg érzéssel üdvözljük, mely istennek áldását kéri minden hajlékba, hadd látszanék meg mindenütt, mindeneken az ur jókedvének esztendeje; hogy ne hiányozzék a boldogság és megelégedés szava sem a tüzhely mellett, sem a szivekben. Küszöb előtt állunk; nem tudjuk, mi vár ránk ama tengeren, melyre bocsátjuk ismételten töredékeny sajkánkat. De ha viszszanéznünk a multba; ha látjuk ama nehéz megpróbáltatásokat, melyeknek át kellett mennünk; ha érezzük vállainkon a keresztnek súlyát; ha szemeinkből még nem törölhetjük ki a fájó könyeket, melyeket oda a halál anyyala idézett s ha látjuk, hogy mindezen csapásokat magunkról elhárítani, nem állott hatalmunkban, s ezért lett éle-

tünk a boldogságban és megelégedésben szegény; ha megnézzük édes mindnyájunk szomfényét — anyaszentegyházunkat: s látjuk, hogy dolgaink csak nebezen válnak ki abból a khaotikus állapotból, mely megfojtja az előhaladást; ha látjuk, hogy oly korban élünk, mely nagyon kedvez az ideoda kapkodás lázas izgatottságának s ez akadályául szolgál a maradandó alkotásoknak; ha látunk nem egy helyen individuális érdekeket kerülni fölül a közügyek békés fejlődése helyett; ha azt kell látnunk, hogy csaknem mindenki önmagát nézi s személyes reputációját a helyett, hogy egy morzsányi áldozattal igyekeznék legyőzni a másikat s így évek mulnak haszontalan semmit tevésben: lehetetlen, hogy az új év kezdetén ne akarna számot vetni önmagával mindenki: mennyiben felelt meg annak, a mi az ő felelősségére bízott a gondviselés által? Óhajtanók, hogy e számvetés megnyugtató legyen; s bár tudjuk, hogy önmagát mentegetni, mindenki hajlandó, nem hiszszük, hogy mindenki elmondhatná magáról: mindent elvégeztem! Mi e tekintetben is boldogabb ujesztendőt kívánunk! Azokra a csapásokra, melyeket megváltoztatni, nem állott hatalmunkban: kívánunk megnyugvást, gyógyító balszámot; a saját hibáink által okozott fogyatkozások helyreütésére, adjon isten akarat-erőt, erős buzgóságot, buzgó kitarást. A mi tőlünk függ, mi az új évben is haladni fogunk pályánkon anynyi lelkesedéssel, a menyinyit nemes ügyünk méltán megkövetel s oly függetlenül, a menyinyire lélekismeretünk ösztönöz. Tudjuk, hogy nehéz esztendő előtt állunk; de kötelességünk teljesítését elmulasztani s lapunkat a nyilvánosság elől véka alá rejtetni nem fogjuk. Kérjük olvasóink szives pártolását. Boldog új esztendőt!

= Kolozsvári ev. ref. egyházunkban az elmúlt 1873-ik évben születet 175 fiu és 199 leány, összesen: 374; összeszeskettett 92 pár; meghalt 355 a férfi nemen, és 357 a nő nemen, összesen: 712. Összehasonlítva az elmúlt évvel, 1873-ban kevesebb született 25-tel, kevesebb eskettetett összesen 12 párral, és több halt meg 321-el. Ez utolsó adat szomorú illusztrációja a jul.—aug. hónapokban dühöngött kholerának és a november eleje óta még most is uralkodó himlőnek, mely naponta szedi áldozatait. Kétszer kértük már paptársainkat és az esperes urat az adatok beküldésére, s kétszer kértük hiában; most nem kérjük, mert a menyinyit használnánk a tudományunk, anynyi keserőséget okoznánk országosan. Persze, az országos keserőség nekünk lehet ok, hogy hiában ne kérjünk; de szomorú dolog, hogy egy országos testületnél hiában kértünk!

KÖRÖZTETIK.

1266—1873.

Küüllői egyházmegyénkben a sz.-bonyhai organistasággal összekötött kántor-tanítói állomás. Évi fizetés:

A.) A gr. Bethlen Farkas-féle udvarból:

a.) 25 kalangya búza, b.) 12¹/₂ veder must, c.) 6 szekér tűzi fa.

B.) A néptől:

a.) 132 kalangya búza, b.) 66 kal. zab, (kalangyája 25 kéve), c.) 18 véka búza. 7¹/₂ véka zab, d.) az egyház erdejéből 22 szekér fa, e.) Temetés 18 kr. f.) Tandij 50 kr. minden tanulótl, kiknek száma jelenben 85, g.) 28 család cigánytól egy-egy tenyeres napszám, h.) kánonika porció 1 hold 800 □ öl másodosztályu hely.

Pályázati határnap 1874, január utolsó napja.

A folyamodványok küüllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz Haranglábura (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők

Kolozsvártt, december 27, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 8, 1874.

158—2. SZÁM

Megjelenik minden esütőtökön egy íven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás a népnevelésügyre, a nemzetközi tárlaton.

Egy görög bölcs mondása szerint: az a gazdag, kinek kevesebbre van szüksége, s az a szegény, ki többre vágyik, mint a menyinyivel bir! Ez értelemben elmondhatnám, hogy az 1873-ki nemzetközi tárlat látogatói csaknem mind szegények voltak, mert alig lehetett köztük valaki, ki e tárlatnak egy vagy más műremekét, vagy bár aprólkosabb tárgyait birni, ne ohajtotta volna. A török szultán drága kövektől ragyogó fegyverei; Doudley hercegnő gyémánt-, smaragd-, korall több milliót érő kincsei; kelet pompás gyöngyei; Belgium csipkái; Oroszország malachit asztalai és vázái; Guarnerio, Brazzagi, s Zanoni genre szobrai, a művészeti csarnok számos remekei: bizonyosan mind megtalálták ugy bámulóikat, mint hiu sóvárgóikat, s magunkról sem mondhatjuk el, hogy épen érzéketlenek maradtunk volna hatásaik iránt.

A tárlat roppant gazdagsága és fénye valóban anynyira vakító és kábító volt, hogy olykor-olykor szabadulni ohajtánk tőle. De e bódító hatás egy idő múlva megszűnt, következése lett azon később beállott közönyösség, melylyel viseltetünk a tárlat legérdekesebb tárgyai iránt is. Az ily látogató azután, vagy végleg haza szállott, vagy rövid nyugalom után, kezdé a nemzetközi kiállítást céljához képest hasznossági szempontból tanulmányozni. Ebből magyarázható ki azon minden uj látogató előtt feltűnő jelenség, hogy mig az ujonnan jöttek méhekint röpködtek az ujjabbnál-ujabb, néha tündöklőbb tárgyak körül: a régiek közül minden lépten-nyomon láthatánk olyakat, kik egy-egy szerény, néha minden külfény nélkül való szekrény, vagy tárgy előtt hoszszasan elméjjedtek, vagy jegyeztettek.

Ebben állott a 1873-ik évi nemzetközi tárlat létesítésének haszna; ez volt a nemes kezdeményezők magasztos intenciója. E nélkül azon 15, vagy nem tudom hány millió deficit végleg sajnálatra deficit ma-

radna; mig így az általánosan szerzett tapasztalás, bámulás és ismeret által bőven kamatozó beruházás-sá válik a népek előhaladásában.

— És most, e rövid bevezetés után, előre bocsátva még azt, hogy tanulmányozásom tárgyát a műveltebb külföld tanügye, iskolai épületei s azok mikinti felszerelése képezte: áttérhetek a tárlaton kiválóbban képviselt Svédország, Ausztria, Németország, Sveic, Amerika és saját honunk néprevelés ügyének vázolására.

Az egyetemes tanügyet a tárlaton iskolai épületek, épület rajzok, tanszerek, statistikai közlemények, tanulók munkái képviselték. A különböző osztályokban itt-ott elszorva volt ezen mozaikokból s külön helyiségekkel is hirt népiskolák leírásából vélek oly képet alkotni, melylyel szépen fejlődni kezdett néprevelés ügyünknek is némi szolgálatot tehetek.

1) A szak-férfiak általános s szerény véleményem szerint is, a népiskola legteljesebb képét a svédiskola tárja fel. Ez az épület maga, hozzá vetőleg, 32—33 □ öl területet foglalt el, egészen fából volt alkotva, s minthogy hátsó fele emeletes, előlről tekintve, aránytalanul magasnak látszott. A belépőt azonban kárpótolta belső beosztása, mely egy népiskola igényeinek teljesen megfelel. Kelet felőli ajtaja egy ép szögény alaku előszobába vezetett, melyben valamint a jobbra mellette levő két szobában egy torna épület mintázata, égalji s népviseleti viszonyokat feltűnő képek s mintapadok voltak kiállitva; más körülmények között ez előszoba a tanulók ruhatárául, a két másik szoba a tanító lakásául szokott szolgálni. Ettől balra egy pompás, tágas, hordó boltozatu, templomhoz hasonlítható terem tárult fel a belépő előtt, melynek közepét 40 hátrafelé fokozatosan emelkedő asztalka és szék tölti be. Ezek egymástól minden irányban egy lábnyi távolban állottak, s köztük ugy a tanító, mint a tanulók szabadon mozoghatnak. E kis asztalkák valódi remekei az asztalos-mesterségek, s leszámítva az ülő székek egyenes lapját, me-

lyeknél a test ülő részének idomzatára nincsen kellő gond fordítva: a tanulók szükségének kellőképp megfelelnek. Az asztalok lapja hátra és előre tolható, s a közepén levő sarkok segélyével fel is nyitható lévén, míg a szerkezetnél fogva — a rajz és írásnál — a testhez, közelebb jöhet, egyszersmind az asztal hátsó részébe helyezett tintatartót, felnyitva pedig az alatta levő könyv, papír, rajz, sat. eszközöket tája fel. A hátára alul alkalmazott ráházat a rajz és pala táblát tartja; volt lábtartó deszkája is, melyet szükséghez kőpest hátra lehetett nyitni, s ekkint a gyermek lába alá eső részt magasabbá tenni. E székecskékkal szemben, a tanító körülírt emelvénye állott, melyen a tanító csinos katedrája volt, mi előtt egy hosszú asztalon tanszerek: földgömb, számoló gép, sat. voltak elhelyezve. A katedra felett a svéd király zászlókkal ékített képe, kereken körül történeti nevezetességű emberek képei, természetrajzi táblák, valamint rajzminták függöttek. A tanító balján egy harmonium, a mellett jobbra és balra az írás és ének-tanításhoz szükséges setét és vonalzott táblák állottak; egyik felett azon hosszukás fiókos szekrényke állott, melyből a tanító kulcsának érintésére a térképek gördülének elő. E kis szekrényké, a térképek tisztán és épen tartásának e nagyon ügyes szerkezetű védezközei, nálunk is nagy haszonnal jöhetnének alkalmazásba.

A bejáratától jobbra és balra csinos üveg-szekrényekben a természettani, terményrajzi tanszerek, száritott növények, s magvak voltak helyezve; ugyan csak a baloldalon volt felállítva a tömeg-mérés szemléltetésének egy elég alkalmas, de költséges eszköze is. Érdekes volt még itt Svéd- és Norvégország fekete táblára rajzolt névtelen térképe, melyen levő szegkebe a tanulónak kell az illető folyók, tavak, városok, vagy falvak neveit felfüggeszteni.

Ez igen alkalmas eszköz a hazai föld megismertetésére, melyhez hasonlót magunk is szükség szerint mindenkor készíthetünk. Az ablakok közt levő állványon fegyverek álltak, tanuságául annak, hogy a svéd iskolákban a fegyver-forgatásra is tanítják a növendékeket. A tanterem mellett levő kis szobában a tanító és a tanulók könyvtára van elhelyezve külön szekrényekben.

Az előszobától jobbra a tanító két tágas és világos szobáját már említém. Az emeleti két szobában, a többi részt a tanterem magas boltozata töltvén ki, a tanulók rajz- és írás-beli dolgozatait láttam, még

pedig úgy, a mint valamely tárgyban fokozatosan tovább meg tovább haladtak. Nagyon fényes mutatóványai ezek úgy a tanító tervszerű tanításának, mint a tanulók dicséretes előhaladásának. Igen szépek a növendékek rajz s írásbeli dolgozatai, valamint a vakok, siket-némák, gyermek-menhelyek s másnemű jótékony intézetek kézi munkái is.

2) Az osztrák tanügyet a tárlaton az osztrák osztályban kiállított nagy mennyiségű tanszerek, az osztrák iskola-ház, s a kis gyermek-pavillon képviselték. Az ezekben kiállított tárgyak végtelen mennyiségét előszámlálni, feladatunkon kívül esvén, csak a feltűnőbb tárgyak felemlítésére szoritkozhatunk. Az osztrák-osztály bejáratánál két nagy könyv-szekrényrel találkozunk. Ezek közül egyikben népiskolai, másikkban középtanodai könyvek vannak úgy a tanulók, mint a tanítók számára. Általában megjegyezhetni, hogy a külföldi iskolák egyik legszükségesebb bűtorául a könyvtárt tekintik; de annak beltartalma megválasztására kiváló gondot is fordítanak. Annak lehet tulajdonítani aztán azon általános olvasási hajlamot, melyet a külföldi nép már az iskolában elsajátított, s mely azután élet-szükséggé, ismeretei gyarapításának egyik legfőbb eszközévé válik. Vannak itt számos, és a figyelmet megkapó tanszerek is. A Grimm által kiállított katulyák egyikében szeder-levelet, magot, a selyemhernyó átalakulási processusát, a gubót, selyem-szálat, selyem-fonalat, selyem-szövetet; a másikkban egy juh lábát, körmét, az abból készített enyvet, gyapjút, gyapjuszövetet láttunk; tovább menve, különböző mag és áruisme, állat-minta gyűjteményekkel sat. találkoztunk. Vogel névtelen térképei, Prausch javított orosz számoló-gépe, Hiebers gördíthető vázon-táblája szintén érdekes tárgyai voltak a kiállításnak. Prausch számoló-gépe abban különbözik a közönséges orosz számoló-géptől, hogy ennél a felesleges golyók toló-deszkák által zárattván el, a gyermekekre zavarólag nem hatnak, a jobb oldalára alkalmazott író-tábla segélyével pedig a számolás írással is egybeköthető. Hiebers táblája vászonnal van bevonva, mely két, felül és alól alkalmazott forgó hengerre van feszítve. Ennek lapja a beírás után a nélkül, hogy az írást letörültnők, elfordítható, s az írás az előtűnt fekete lapon folytatható lévén, a nagyobb számtani dolgozatok, vagy bármily hosszúságú fogalmazásoknál célszerűen lehetne alkalmazni, ha ára a haszonnal fordítva nem viszonylanék. A vakok és siket-némák intézeteiben használt tanszerek, valamint a kisebb intézeti helyiségek-

ben is felállítható tornaszerek szintén tanulságos tárgyai voltak a kiállításnak.

Deák József,
polg. isk. tanár.

(Folyt következik.)

A reform. egyház konventi kérdése.*)

E lapok t. olvasói előtt nem ismeretlen a kérdés, melyhez szólni kívánok. Többször hoztak már e lapok e tárgyra vonatkozó közleményeket, sőt közelebb egyenesen a kérdés érdemét tárgyzó cikk is jelent meg ezekben. A tárgy oly fontos és közérdekű, hogy azzal, egyházi jellege mellett is, méltán foglalkozhatnak a nagyobb politikai lapok is, annyival inkább, mivel egyházi párton kívüli állásuknál fogva, bízatalanabban engedhetnek tért az ily kérdések különböző fejtegetésének, mint az egyházi közlönyök, melyek már ilyen vagy amolyan pártállást foglaltak el s az attól eltérő nézetek nyilránítására s közlésére meglehet kevésbé disponibilisek.

A konventi kérdésre nézve két hatalmas párt áll egymással szemközt a hazai ref. egyházban. Határozott neve egyiknek sincs; mert a mely címek alatt egyes cikksírók, sokszor épen a polemiai hev fellobbanásában, a pártokat ismertették, azok ellen sok és alapos kifogásokat lehet tenni. Én nem jelzem e pártokat a „haladó” és „ultramontán” nevezetekkel; a kérdés itt nem a szabadelvűség, hanem a jog és célszerűség kérdése s már ezen körülmény is kizárja a „haladó” és „ultramontán” nevezeteknek ezen pártokra alkalmazhatóságát. S bármennyire gyönyörködjenek némelyek az ily találóknak vélt és sokat mondani látszó elnevezésekben, meg vagyok győződve, hogy maguk a haladó pártiaknak nevezettek is a konventi kérdésben ellenkező nézetűeket ultramontánoknak legtávolabbról sem tekintik. Az ultramontanizmus oly exotikus növény, melyet a prot. egyház földében meghonosítani, nem lehet, és meghonosítani, senki sem akar. Sőt a menyiben az ultramontánoknak címzett pártiak törekvése és iránya az egyes egyházkerületek autonomiájának lehető támogatása és féltékeny őrzése s ennél fogva a decentralisálás könnyen akadhat olyan polemikus, ki a fenforgó kérdésben a szabadelvűség lobogóját egyenesen az ultramontanoknak nevezettek részére fogja vindikálni.

Én, alkalmasabb nevezet hiányában, az egyik félt konventi, a másikat pedig konvent-ellenes pártoknak nevezem, s azt hiszem, ezen elnevezésben egyik fél sem fog magára nézve megütközési pontot találni.

A konventi párt azt sürgeti, hogy a ref. egyház egyetemes konventje, épen úgy, mint a hogy ez az ágostai hitvallásuaknál van, alakuljon át a zsinat intézkedéseig is a magyarországi ref. egyház legfőbb kormányzási és közigazgatási hatóságává, s intézkedései és határozatai legyenek jogérvényesek és kötelezők az egyház valamennyi kerületeire nézve.

A konvent-ellenes párt pedig azt állítja, hogy egy-

házkormányzatunk gépezetébe ily organum beállítására egyedül a zsinat van hivatva; következésképp zsinat határozata nélkül az egyetemes konventet egyházunk főhatóságává átalakítanunk, nem lehet, és nem is volna tanácsos; mert, az az egyházkerületek önhatóságának hátrányára lenne s belőle könnyen valami konzistoriumi rendszerű Oberkirchenrath nőhetne ki; következésképp, meg kell hagyni az egyetemes konventet továbbra is tanácskozási minőségében.

A legközelebbi mult egyetemes konvent, mint tudva van, tervet is készített a konventnek főhatósággá leendő szervezésére s azt az egyes egyházkerületek elibe terjesztette. Két egyházkerület egyenesen elvetette azt, kívánván a konventnek továbbra is tanácskozási minőségben maradását; a más három pedig a tervezeten teendő kisebb-nagyobb, de nem lényeges módosításokkal, a hatósági konvent elfogadása mellett nyilatkozott.

Gyűlésen kívül, az irodalom terén mind a két párt szempontjából tüzetesen lett vitatva, és még most is folyvást vitattatik a konventi kérdés. Fel lettek kutatva szorgalmas munkával, a konventek régi poros aktái s ugy az egyik, mint a másik fél tudott azokból felhozni több-kevesebb adatokat álláspontjának támogatására; — de az csakugyan ki nem derítettett, hogy a konvent, ha tacite olyannak tekintetett is némely időpontokban, valóságga s alakilag az egyház legfőbb és állandó hatósága lett volna; — hisz, ha ez lett volna: akkor ezen intézménynek nem felállításáról, hanem helyreállításáról lehetne szó, s azt mindjárt a patens utáni időben épen úgy meg kellett volna tenni, mint az egyház több nemű hatóságainak helyreállítását.

Nézetem szerint, e kérdésnél a történelmi előzmények bármily becses tájékoztatási adalékok, de egyedüli irányadók és döntő mozzanatok nem lehetnek. A történelmi előzményekből fejlik ki ugyan legtermészetesebben a jelen helyzete: de azon előzmények hiában akarnak lenni oly vaskapcsok, melyek a korszükségből támadó fejlődést megakaszszák; minden ily esetben azon kapcsok ha nem engednek: törnek és szakadnak.

Igy fogván fel a dolgot, nézetemnek nyilvánításánál s megállapításánál, nélkülözhetőnek vélem még ez idő szerint, a történelmi nyomozásból pro et contra lehozni kívánt érveket. Nézetem pedig az, hogy a konventi kérdésnél ugy az egyik, mint a másik párt valamivel tovább megy a kelletinél.

Nem tarthatok a konvent-ellenes párttal. Először azért, mert nem osztom azon felfogást, mintha a hatósági konventet zsinaton kívül is egyáltalában felállítani, nem lehetne. Hiszen, a hatósági konvent eszméje nem ismeretlen már a zsinat előtt sem; sőt a budai zsinat már egy ily konvent felállítását ki is mondotta. Igaz, hogy ezen zsinat kánonai megerősítést nem nyertek; de azért senki sem fogja azon zsinatnak törvényes voltát kétségbe vonni, s nem kell felednünk, hogy nem a zsinat ellenzése folytán nem lett nálunk hatósági konvent felállítva, hanem a fejedelmi megerősítés megtagadása következtében. Ha ezen megerősítés bekövetkezett volna: a hatósági konventet nem csak felállíthattuk, de a zsinati

*) E cikkel parentálja el a konventet a „Hon” mult évi dec. 24-iki számában — Filó Lajos, a mult évi konvent jegyzője. — Fájdalom, hogy nagyon is igaz van! Szerk.

határozat nyomán fel is kellett volna állítanunk. Szoros jogi szempontból tekintve, a budai zsinat kánonai ránk nézve a jogérvényességnek egyházi kellékeivel ma is bírnak csak azon külső pecsét hiányzik azokról, melyet az egyháznak nem áll hatalmában rájuk ütni. Hogy így tegyem ki, csupán államközi és nem egyházi viszonyaink szempontjából nem léteznek ránk nézve a budai zsinat kánonai. S lehet-e feltenni, hogy ha valamenynyi egyházkerület közmegegyezésével egy oly hatósági közeg, minőt már a budai zsinat elhatározott, felállítatnék, az ellen épen a zsinat ténne kifogást; az a zsinat, melynek az magának is akarata volt, és a mely zsinat épen egyházkerületeinknek s nem az amerikai vagy skót református egyháznak képviselőiből alakulna meg? De tán a felállítás ellen az államfelsőség fogna felszólalni? Én azt hiszem, nem; és ha felszólalna, tudna arra bizonyosan bármelyik egyházkerület igazoló feleletet adni. Ott van az ágostai hitvallásnak hatósági jellemű konventje. Ők is velünk együtt közös jogalapon állanak s mivel mindnyájan megegyeztek egy ily konvent felállításában, nem tartották szükségesnek e célból egy újabb zsinati határozat bevárását; a külső hatalom sem gátolta őket abban; attól pedig nem félnek, hogy ha zsinatuk lesz, azon saját magukat megtámadják a miatt, hogy hatósági konventet létesítettek. Nálunk is az egyházkerületek beleegyezésével, zsinaton kívül is, minden veszélyeztetés nélkül, a hatósági konvent felállítható. Egészen máskint áll a dolog, ha csak egy egyházkerület mond is ellene annak; de akkor tegye az ezt ne a zsinatra való hivatkozás mellett!

Filó Lajos.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, január 4. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Benkő János, Gyárfás Domokos, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, Dr. Kolozsvári Sándor, Pogány György, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) Az ig.-tanácsosok és hivatalnokok fizetései a megállapított költség-előirányzat szerinti összegben folyó évi január 1-től három havonkénti előleges részletekben utalványoztattak.

2) Gr. Teleki Sámuel kinyilatkoztatja, hogy a „Teleki könyvtár“ ügyében a ker. közgyűlés által elfogadott bizottsági véleményt, mivel nélkülözi a végrendelet és arra vonatkozó okmányok alapos tanulmányozását, nem fogadhatja el. Igazgató-tanácsunknak szívében fekszik, hogy ez

ügy békés uton intéztessék el; ugyanazért, még egyszer átír a grófnak, megtevén jóakaratu felvilágosításait; egyébiránt, egy idejüleg ügyvéd aa. utasittatik a szükséges lépések megtételére.

3) A gy.-monostori egyh. tagjai, mivel az új díj-levél a múlt évi ker. közgyűlésen nem erősíthetett meg, sem a régi, sem az új képét nem akarván fizetni: meghagyatik, hogy az új díj-levél megerősítéséig, az eddigi képét hiány nélkül fizessék.

4) A n.-galambfalvi és siklódi egyh.-községek kéri, hogy felekezeti iskolájukat közös községi iskolává változtathassák. Mivel az átbocsátandó vagyonok összeírása és becserkének kimutatása nem terjesztett fel, sőt az sem tűnik ki, mit szándékoznak átbocsátani: a kérvény kiegészítésére utasittatnak.

5) A teleki egyh.-község felekezeti iskolájának közös községi iskolára változtatása elvileg megengedett; s esp. aa. utasittatik a szerződvény megkötésére és megerősítés végetti felterjesztésére.

6) A szil.-szt.-királyi egyh.-község kéri, hogy felekezeti iskoláját közös-községi iskolává változtathassa. Mivel sem az egyh.-község vagyoni kimutatása, sem az egyh.-megyei közgyűlésnek a szerződvényre vonatkozó határozata nem terjesztett fel: az 1871 évi 265 sz. a. határozat teljesítésére utasittatik.

7) Az udvarhelyi tanoda kéri, hogy a rákosi uradalomból járó 100 kalaugya búza megváltása iránt tett ajánlat felett határozat hozassék. A megváltásul felajánlott 2000 frt. urb. kötvény igen csekély levén, nem fogadtatik el.

8) A múlt évi állam-segély kiosztása végett a bizottság kineveztetvén, a beérkezett kérvények véleményezés végett áttétetnek.

9) A hidvégi egyh.-község kéri, hogy dézma-kárpótlási tőkéjének kamatai, építkezési célokra, utalványoztassanak. Utasittatik, hogy mutassa ki az építkezések szükségét, és a mellett költségvetést terjeszzen föl.

10) A beérkezett tanodai zártudósítások áttétetnek megvizsgálás és véleményezés végett a tavali kinevezett tanügyi bizottsághoz

11) A kis-eskülli egyh.-község dézma-, és szép-kenyerü-sz.-mártoni egyh.-község szálló-váltás kötvényei után járó kamatok nem levén utalványozva: a pénzügy-miniszter urhoz utalványozása iránt felirat intéztetik.

-- Előadatott ezeken kívül még 17 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

Keresztység és humánitás.

(Folytatás és vége.)

Mindezen s még sok más kifogások minden esetre jogosultak azon hierarchikus ultramontan keresztység ellen, mely az isteni igazság örök tartalmát a ma-

ga földi uralkodási vágyainak robotossává tenni, s azt a pápai jog-bitorlás és a jezsuita zofisztika számolyává lealacsonyítani igyekszik. Jogosultak azok azon pietisztiko-qui etisztikus keresztységgel szemben, mely a megbánás és vezeklés, a megtagadás, a tűrés és várás érzéseit tulfeszíti. s a helyett, hogy a tevékeny hit-erőben erőt

venne a világon s azt istenországává alakitná, fut előle, hogy átadja magát a rajongó gondolatok és érzések önző élvezetének, vagy hogy csendes, tétlen szemlélődésben várjon a fáradtság nélkül megszerzett menynevei böl-dogságra.

Jogosultak azok végre a betű-orthodoxia keresztyénségével szemben, mely az ember fia Jézust istenné teszi, s mely mindig oda irányul, s természeténél fogva oda is kellett hogy irányuljon, hogy ne csak az észet tegye a hit foglyává, hanem magát a hitet is a betű bilin-lincseibe verje.

Csak hierarkhia, pietizmus és betű-orthodoxia: nem a keresztyénség; hanem a keresztyén igazságnak csak karrikaturái, torzképei. A bibliai, az igazán orthodox, azaz, a Krisztus keresztyénségével szemben azon kifogások mind csupán félreértések, balvélemények.

Ezen félreértések felől akar felvilágosításokat adni a protestáns egylet. S meg akarja szabadítani a Krisztus keresztyénségét különféle idő burkolataitól, s azt az evangéliumi hagyomány aknájából úgy akarja napvilágra hozni, mint szín-aranyat. Útat akar törni a szivekben az igaz keresztyén-ség számára; egyengetni akarja az ösvényeket annak helyes felfogására; be akarja bizonyítani, hogy az, a mit eddig keresztyénségnek szoktak nevezni, épen nem érdemli meg e nevet. Igyekszik, kimutatni, hogy az örök igazság és isteni a keresztyénségben örök-tartalommal bír, bármily különböző alakokba és nézetekbe burkolódik is az az idők folyamán. Igyekszik, a keresztyénséget a kultúrával öszhangzásba hozni, ne hogy valami módon, egyfelől azon épen nem ritka szövet-ség mellett, melyet a tudományos humánizmus köt az exakt tudományokkal, s korunkat oly hatalmasan uraló matérializ-mus mellett; másfelől pedig, a betű-orthodoxia és a fanatik-us ultramontánizmus valkhite mellett teljesedjék Schleier-macher azon profétái jóslása: „a hit a barbársággal, s a tudomány a hitetlenséggel“

A keresztyénség nem egy „nagyszerű humbug,“ mint Strauss mondja legújabb könyvében („Alter und neuer Glaube“) pedig Strauss ez előtt 10 évvel még egészen másképp és sokkal helyesebben vélekedett a keresztyénség felől „Reima-rus-“ában. A keresztyénség azért, mert alapítása és elter-jesztése a tanítványoknak a feltámadásról való szilárd meg-győződéséhez csatlakozott külsőleg, „alapjában“ véve, nem egy nagyszerű humbug, a mely egy szép tanokkal és jó erkölcsi mondásokkal teljes függeléssel bír, melyek azonban a ker-valláson kívül más vallásokban is, s a Jézuson kívül más bölceknél is megtalálhatók. Sőt inkább, a keresztyénség saját jellege, képessége és történelme által, mint világ-val-lás, minden más vallástól különbözik. Épen ezért, a ker-ség nem csak vallás, még kevésbe csak tan, hanem egy új világtörténelmi s világot átalakító elv. Elve azon uralom-nak, melylyel bír a szellem; a test felett, az örök az idői, s az égi a földi felett. Egy elv, a mely — mint az minden eszmének sorsa, — kezdetben hozzá nem illő alakban, a feltá-madási hit burkában lépett a világba, de a mely előtt nagy és hosszú ut volt, melyen gyűjtenie kellett tapasztalatait.“*)

*) Lang Heinr. „Reform.“ 1873. 23 szám.

Ellene volt egy más, már kész, s a maga alakjában már kiképződött világ és világ-kultúra, a melylyel magát öszhangzásba kellett hoznia. Magában hordott egy végtelen hatalmat: isten országát; de ezen tartalom csak csira módjára volt meg benne, s az különböző stadiumokban és sphaérákban először csak lassankint szabadithatta ki ma-gából és lassankint alakithatta ki.

A keresztyénség isten országá az emberiségben, vagy jobban mondva, az akar lenni.

Ez azonban, nem az egyház, sem a maga tapasztalati létezésében, sem a maga eszménységében, általános igazságában és tökéletességében. Az egyház — Rothe Richárd méjj s a mai kor tapasztalása által igazolt nézete szerint — nem egy magától Krisztustól alapított és minden időre érvényes intézmény, hanem annak csak feladata: a tel-jes vallás-erkölcsi társaság előkészítésére, isten országának megalapítására szolgálni.

A keresztyénség nem az egyház, s nem is csak egy-ház, hanem az egész emberi-élet a maga sphaéri és viszonyai szerint a maga meghatározottságában, vagy az isteni akarat által való önmeghatározásában, ön-meghatározásában a tiszta szeretet akarata által, mi magá-ban foglalja az általában igazat, szépet és jót.

Az ellentét ehhez (nem csak az egyházhoz) képezi a világot; azaz, az emberi életet, a maga rosz természeti-ségében, s a maga jogosulatlan magáért valóságában. Isten országá, mely ezen értelemben egy jelentésű a keresztyénséggel, legközelebből és mindenek előtt vallás és vallásos társaság, vagy egyház. Ha az ember a maga tevékenység-ben istentől meghatározott és önmagát meghatározó akar lenni, úgy először maga-magában, szive méjjében kell egye-sülnie istennel úgy, hogy istent magában s magát istenben érezze a tiszta szeretet akarataiban, mi egyszersmind az embereknek élő közösségét közvetíti és megalapítja. Ezen magát szervező s egészszé alakuló társaság: az egyház, mely isten országának alapja, de azzal nem egy jelentésű s nem esik öszsze vele.

Isten országának második sphaérajá az állam a ma-ga öszszefüggésében az egyházzal, vagy a maga jog-er-kölcsi elemének az egyház vallás-erkölcsi elemével való szerves öszszeköttetésében. Ez egyedül helyes értel-me az u. n. keresztyén-államnak, s nem pedig annak szerencsétlen beamalgamirozása a régi egyházi szabványok konfeszszionális paragrafusaival.

Isten országának harmadik sphaérajá a kultúra tágas tere, a melyben az emberi szellem különféle tehetsége és ügyessége erélyesen csatlakozik egymáshoz a végett, hogy a természetet magáévá tegye, azt a maga kisebb, vagy na-gyobb orgánizmusává képezze a művészet és tudomány terén.

Ezen három spharát tehát együtt, vagy az emberi életet azokban, az istenországának, vagy keresztyénségnek fogalma veszi körül, a menyneiben az emberiség magát az isten és a Krisztus szellemében határozta meg. A csalá-dot is felhozni, mint isten országának egy külön sphaeráját, nincs jogunk; mert ez egy oly társaság, mely részben ma-

gában hordja azon spheráknak minden tevékenységét. Ez amazokban áll, s azok mindenikében részt vesz. Ez egy vallás-erkölcsi, egy jog-erkölcsi és egy kultur-elemet foglal magában. Benne az emberiségnek istenhez való viszonya a gyermeki tiszteletben van kiabrázolvá, az állam karaktere az atyai akarat iránti alárendeltségben, a mivelttség lényege pedig minden mivelttség kezdetében, melyet a magában foglal és ápol. A keresztyénség tehát, az isteni akarat által meghatározott és önmagát meghatározó emberiség öszorganizmusa. De az, mint ilyen öszorganizmus, valami alakuló-félben levő, és bevégződése ama spheráknak teljesen megvalósult egysége, azaz: azon tükéletes isten-ország, a melyben egyház, állam és kultura többé nincsenek elkülönítve, hanem egymásra befolyással bírnak, kölcsönösen hatnak egymásra, egyesülnek.

Ezen tömött rövidségbe öszszefoglalt tárgyalás után, melyet a keresztyénség és humánitás lényegéről adtunk, még csak az maradt fenn, hogy abból leszarmasztassuk mindkettőnek egymáshoz való viszonyát, és egy néhány gyakorlati megjegyzést csatoljunk hozzá.

Meggyőződünk arról, hogy a keresztyénség a valódi humánitásnak kifejezése; de csak azon keresztyénség, mely a maga legfőbb értelmében, mint világ-vallás fogatik fel, nem mint a dogmáknak kész, kizárólagos rendszere, hanem mint a világ-történelem élő fejlődési csirája, mint az emberiség ideálja, és legfőbb rendeltetése. Mint ilyen pedig szorosán öszszefügg a humánitás fogalmával; mert mind a kettő az emberiségnek haladását követeli az élet és kultura terén; mind a kettő a tiszta természeti és társasági kötelességek teljesítését követeli, mind a kettő könyörületességet, ember-szeretetet követel az élet minden viszonyában. Végre, a maguk legmagasabb felfogásában, és végcéljaik elérésére egyik sem nélkülözheti az isteni szellemnek az emberével való közvetítését. Keresztyénség humánitás nélkül épen nem volna keresztyénség, hanem csak konfeszió-nális szükkeblőség, és korlátoltság. Humánitás jog-erkölcsi és vallás-erkölcsi tartalom nélkül nem volna humánitás, hanem csak partikuláris egyoldalúság, melyben az általán emberi nem jut öntudatra, vagy legalább fejlődésre. Az ilyen humánitás csak világ volna, azaz: emberi élet a maga rossz természetiségében, a mi nem az isten szelleme, hanem csak az önzés által engedi magát meghatározni.

Minő következmények származnak a humánitás és keresztyénség benső öszszefüggéséből a gyakorlati életet illetőleg?

Talán a türelmetlenség a nem keresztyénekkal szemben, kikért Lessing „Nathán“-ban a Bocacciótól vett híres hasonlatában (három gyürü) oly ékesen szólott? Semmi esetre sem! Sőt inkább, a valódi humánitás mindig öszszefüggésben van a türelmességgel. A különböző vallásos nézetek egyen-joguságát elismeri nem csak a keresztyénségen belül, hanem azon kívül is, a menyinyiben azon nézetek a tiszta evangéliumi alapon állnak. A türelmesség és egyen-joguság a valódi keresztyénség lényegében alapszik: gyökere az emberiségnek istentől akart természeti és szellemi korlátoltsága, vagy is, az emberek különböző állapotainak és fejlettségi fokainak elismerése.

Csak egyet nem ismerhet el a keresztyénség és humánitás; csak egy ellen kell folytonosan küzdenie: ez az isten-ellenes és természet-ellenes. Nyilvánul pedig ez azon türelmetlenségben, mely az emberi és isteni rendben alapuló különböző gondolkozást és nézetet — különösen vallásos téren — nem akarja megtűrni, s ez által a keresztyénségnek — mint világ-vallásnak — jellegét fenyegeti; továbbá, mint bűnös cselekvény emberi és isteni rendet felbontani, isten országának e földön való megvalósítását meggátolni igyekszik.

A fennebb mondattokból további eredmény az, hogy a keresztyén a maga vallásának becsét, a maga általánosságában kell hogy elismerje. De ezen becsét inkább a szellemben, mint a holt bető külső alakjában helyezze; inkább az istennel és Krisztussal való élet-közösségbe, mint egy változhatlan dogmatikus hitvallásba, s minden máskép hívőnek engedjen jogot ezt arra nézve is tenni, mi előtte igaznak és szentnek látszik.

Az eddig mondottakat a következő három tételben foglalhatom öszsze:

1) A humánitás, azaz, a tiszta keresztyénség, a maga legfőbb jelentésében, magában foglalja mindazt, a mi ugy egyesben, mint az egészben az ember és az emberiség legbensőbb lényegének megfelel.

2) Ezen humánitás nem áll ellentétben a keresztyénséggel, mint világ-vallással, azaz, a Krisztus keresztyénségével; sőt inkább, azzal egyenlő ideális cél után törekszik.

3) Azon régebbi és újabb humánisták, kik a humánitás nevében megtámadják a keresztyénséget a természet-tudomány, bibliai itészet, vagy pedig az atheizmus és materializmus fegyvereivel, öszszetevosztik annak igazi benső lényegét és alapját mulandó idői alakjával és dogmatikus kialakulásával különösen a hierarkhia, pietizmus és orthodoxia részéről.

Utrecht, december 18-án, 1873.

Benkő Gyula.
ev. ref. pap-jelölt.

„ARANY-KÖNYV.”

(Folytatása és vége.)

Nagy József 1 v. b. 2 v. tkb. és 1 v. m. Kovács György id. 2 frt. Koberi István 2 frt. Nagy Márton 4 v. tkb. Székely Sámuel 1 v. b. 2 v. tkb. Takács Ferenc 1 v. m. Zeng József id. 2 frt. Kovács János [ifj. 1 v. b. 1 v. tkb. 1 v. m. és 2 frt. ifj. Szacsvai József 10 frt. id. Szacsvai József 20 frt. Lazsádi József ifj. 1 v. b. 1 v. tkb. 1 v. m. és 1 frt. Czirják István 2 v. tkb. és 1 frt. Szilágyi János 1 frt. Bihari Pál id. 2 v. tkb. 1 v. m. Bihari György id. 2 v. tkb. és 1 frt. Osváth Lajos 2 v. b. 2 v. tkb. és 1 frt. Koberi István ifj. 1 v. b. 1 v. tkb. 1 v. must és 1 frt. Szabó István 2 v. b. 4 v. tkb. 2 v. m. és 2 frt. Nagy Sándor 5 frt. Farkas Pál 10 frt. Szabó Ferenc 10 frt. Bova Hektor 1 v. b. 1 v. tkb. és 2 frt. Demeter Ferenc 2 v. b. 2 v. tkb. és 2 v. m. Baló Domokos 1 v. b. 1 v. tkb. 1 v. must és 1 frt. Sipos János 4 v. tkb. Szöcs György id. 5 frt. Katona Zsigmond 2 v. b. 2 v. tkb. 2 v. m. és 4 frt. Horváth Zsig-

mond 1 frt. Horváth György 2 frt. Farkas József ifj. 2 frt. Toth Mózes 5 v. b. 10 v. tkb. 5 v. m. és 5 frt. Zeng János id. 1 v. tkb. és 1 frt. Baló Pál 6 frt. Osváth János 1 frt. és 2 v. m. Király István 2 frt. Tamási Sándor 1 v. b. 1 v. tkb. és 1 v. m. Tarsoly Gábor 3 frt. Konya Dénes pünkösdi légatus, 2 frt. Mészáros Ferencné 40 frt. Kovács Kelemen 10 frt. Makkai Márton az 1872-ik évi képehátraléka; Baroti Jánosné 1 v. b. Korda József 1 v. tkb. és 1 frt. Szacsvai Lászlóné 2 v. tkb. és 1 v. m. Sipos István 1 véka törökbúza és 2 veder must, Magyarai Györgyné 1 v. tkb. Magyarai Ferenc 1 véka tkb. és 1 v. m. Magyarai István 2 frt. László Ferenc utod. 3 frt. Tegzes Mihály 1 frt. 20 kr. Magyarai Reba 1 v. b. Damokos János 1 v. tkb. és 1 v. m. Fülöp Dénes 1 v. m. Korda Áron 1 v. m. és 50 kr. Sipos Ferencné 1 v. m. Barta István 1 frt. Lazsádi Istvánné 20 kr. Kovács György 2 frt. Sz. Szöcs Jánosné 50 kr. Gagyi Ferenc 50 kr. Szegedi Ferenc 1 v. tkb. és 2 v. m. Blényesi Pál 1 v. tkb. Szöcs Sándor 1 v. tkb. és 2 frt. Kovács Ferenc 20 kr. Harkó Jánosné 20 kr. Porzsolt András 1 v. m. Ács Lajos 3 frt. Lazsádi Józsefné 1 v. m. Bihari Ferenc 60 kr. Osváth Pál 50 kr. Baló János 1 frt. Gagyi Zsigmond 1 frt. Tamás András 1 frt. Rozsos Bertalanné 50 kr. Kis Sándorné 3 v. m. Szabó Ferencné 50 kr. Bruncigné 1 frt, Kovács Imre 1 frt, Korda Ferenc 2 v. tkb. és 1 frt, Forró Anna 1 frt, Földvári András 1 frt, Bartha M. hály 2 frt, Földvári János 2 frt, Nagy Sándorné 60 kr, Gyulai Ferencné 80 kr, Takács István 5 frt, Bartha István 2 v. b. és 2 v. tkb. Góneci Miklósné 30 kr. Szilágyi György 2 frt, Balló Jánosné 1 v. tkb. és 2 frt, László János 1 v. tkb. 1 v. m. 1 frt, Földvári Józsefné 2 v. must, Földvári Istvánné 1 frt, Damó Ferenc 1 v. tkb. és 1 frt, Benke István ifj. 2 v. b. 2 v. tkb. és 5 frt. Benke István id. 1 frt. Porzsolt József 50 kr. Kovács János 2 v. tkb. és 1 frt, Damó György 3 frt, Konya Mózesné 1 frt, Schiessel Albert 1 v. tkb. és 1 frt. Z. Konya Ráschel 1 frt, Máté József 1 v. tkb. és 1 frt. Cirják József. 1 v. m. és 1 frt, Porzsolt Imre 1 frt. Szacsvai Ferenc 1 v. m. és 1 frt. Mircse Sámuel 2 v. b. 2 v. tkb. és 2 fr, Kovács Imre 1 v. m. és 1 frt. Szöcs Józsefné 2 v. tkb. Nádudvari Lászlóné 1 frt, Takács Györgyné 1 v. b. 1 v. tkb. 1 v. must és 2 frt, Tar Kálmán 1 frt, Leopold Istvánné 1 v. tkb. 1 v. m. és 1 frt, Cirják Károlyné idős 1 frt. Cirják Istvánné 2 v. m. Kovács András 6 v. tkb. 2 v. m. és 2 frt. R. Magyarai Ferencné 10 v. m. és 5 frt. Takács István ifj. 2 v. tkb. és 1 frt. Porzsolt Jánosné 50 kr, Takács Györgyné idős 2 frt, Leopold Sámuelné ifj. 1 frt, Kőmives György 2 frt, Kőmives Györgyné 1 frt, Szilágyi Jánosné 1 v. tkb. és 1 v. m. Szilágyi János 1 frt, Korda Ferenc 1 frt, Szöcs István 1 frt, László Pálné 2 frt, László Jánosné 2 v. tkb. 1 v. m. és 1 frt, Milotai Ferenc 2 frt, Benedek Ferenc 1 frt, Lemberger Samu 10 frt, Kovács Liza 2 frt, Takács Zsigmond 5 frt, Damó Jánosné 4 v. tkb. 2 v. m. és 2 frt, Török György 1 frt, Kovács Józsefné idős 3 frt, Péter József 2 frt, Borbély Gyula 1 frt. 50 kr, Simonfi Sándor 1 frt, Jakab Pál 1 frt, Jakab István 2 v. m. Kovács Istvánné 5 frt, Bihari István 1 frt, Hamar Károlyné

2 v. tkb. Tegzes János 2 v. tkb. Takács Márton 2 frt, Magyarai Mihály 2 frt, Nádudvari László 10 frt, Konya Mózes 5 frt, Szabó Mihály 2 frt, Konya Dániel 1 frt. 50 kr, Kovács János 5 frt, Földvári József 2 frt, Baló József 10 frt, Molnár Jula 1 frt, Kovács Mária 1 frt, Lázár József 5 frt. Ferenci Kálmán 1 frt, Mátyás György 10 frt, Király Istvánné 1 v. m. Balog Ferenc idős 2 frt, Takács József 1 v. b. 1 v. m. és 1 frt, Nagy Ferenc 1 v. b. 1 v. m. és 1 frt.

2) A viharos 1848-ik évtől fogva még mind ez ideig egy igénytelen ács-mester által összszefércelt szószték állván templomunkban, egyházunk érdemes gondnoka és egyik lelkes presbitere meglehetősen buzgóságuk által ezen ideiglenes szószték ma nem foglal helyet templomunkban, mert a nevezett egyének 1500 téglát ajánlván egy állandó szószték építésére, ezen célba vett állandó szószték díszíti templomunkat.

3) Hátra levén még, hogy ezen díszes szószték felibe korona is készíttessék, ezen szent szent célt is Toth Mózesné és Magyarai Efrainné urnők meglehetősen buzgósága elérhetővé tette az által, hogy egy aláírási ívet vevén kezükbe s személyesen az illető buzgó keresztyén nőket megkeresvén, a következő adakozást gyűjtötték: Toth Mózes 10 frt, Mészáros Ferencné 5 frt, Magyarai Pálné 5 frt, Szász Rózália 3 frt, Csépné 1 frt, Forró Ferencné 2 frt, Magyarai Rebeca 1 frt, Szacsvai Lászlóné 40 kr, Boda Hektorné 1 frt, Dacó Józsefné 50 kr, Rend Dénesné 2 frt, Ács Lajosné 1 frt, Blényesi Pálné 50 kr, Sipos Andrásné 50 kr, Sipos Borbára 50 kr, Takács Györgyné 50 kr, Szabó Mihályné 40 kr, Balog Elekné 4 frt, Pálfi Imre 50 kr, Szabó Ferencné 30 kr, Konya Dánielné 1 frt. Kleinhempel Károlyné 1 frt, Kovács Andrásné 10 kr, Magyarai Györgyné 3 frt, id. Benke István 40 kr, Benke Istvánné 1 frt, Katona Zsigmondné 50 kr. Takács Zsigmondné 1 frt, Nagy Györgyné 50 kr, Szacsvai Józsefné 60 kr, Bartha Miklósné 50 kr, Szabó Ferencné 1 frt, Baló Jánosné 50 kr, Nagy Józsefné 1 frt, Makkai Mártonné 5 frt, Géza Elek 1 frt, Mátyás Györgyné 1 frt, Konya Mózesné 3 frt, Moldován Jánosné 50 kr, Nevelics Emmanuelné 2 frt, Szacsvai Lázárné 5 frt, Schiessel Albertné 50 kr, Gál Zsigmondné 1 frt, Horváth Sándorné 60, kr egy valaki 50 kr, Szacsvai Józsefné 50 kr, Szacsvai Györgyné 1 frt, Magyarai Ferencné 1 frt. Bálint Józsefné 1 frt, Baló Józsefné 1 frt, Zeng Józsefné 40 kr, Richter Amália 1 frt, Magyarai Klára 50 kr, Péter Józsefné 30 kr, M. Kovács János 2 frt, Nádudvari Lászlóné 2 frt, Radó János 1 frt, Kis János 2 frt, Szilágyi Jánosné 30 kr, Moicse Sámuelné 1 frt, Cirják Józsefné 60 kr, László Józsefné 25 kr, Korda Józsefné 1 frt, Lemberger Samu 1 frt, L. Fekete János 1 frt, Acsvári József 1 frt, Damó Jánosné 1 frt, Kiss Sándorné 1 frt, Basa Mihály esp. 2 frt, Hegedüs Lajos id. 1 frt, Hegedüs Lajos ifj. 1 frt, Sükösd Ferenc 1 frt, Tarsoly Gáborné 2 frt, Földvári Józsefné 1 frt, Takács Györgyné 50 kr, Bartha Istvánné 50 kr, Bartha Beta 50 kr.

A kezdeményezőket jelenben saját öntudatuk, jövőben pedig az utókor hálája jutalmazza meg!

Fogadják úgy a gyűjtők, mint a szíves adakozók az egyház nevében a legmelegebb köszönetemet.

Felvincen, december 22-én, 1873.

Toth Mózes,
or. ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= (Meghívás.) A „közép-szónok és krasznamegyei tanítói testület” elnökségének megbízása foly-

tán, van szerencsém, a Krasznamegye területén működő községi és református hitfelekezeti népiskolai tanító-társakat és tanító-nőket a sz.-somlyói járási körnek megalakítási céljából jelen évi január hó 28-ik napján d. e. 9 órakor Sz.-Somlyón a községi iskola épületében tartandó közgyűlésre összehívni. A közgyűlés tárgyai: 1) A Közép-szólók és Krasznamegyék tanítói testületének a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által jóváhagyott alapszabályai felolvasása. 2) Egy elnök, egy alelnök és egy jegyző választása. 3) Alólirottak a bécsi világ kiállításon szerzett tanügyi tapasztalatairól felolvasása. 4) Minta-tanítás a magyar nyelvtanból a III-ik osztályban, Székely János helybeli tanító által. 5) Egyéb keblü ügyek elintézése. Kelt, Sz.-Somlyón, január 2-án, 1874. Bogdán István, igazgató-tanító.

= (Meghívó.) Közép-Szólókmegye községi tanítóit, továbbá a zilahi állami tanítóképző tanárkarát, a felosztott zilahi-vidéki néptanító fiok-egylet tagjait, ugyszintén városunk és vidékünk tanügyi barátait folyó hó 24-én d. e. 1/2 10 órakor a közép-szólók, krasznamegyei tanító testület zilahi járási körének megalakítása végett, az állami tanító képző helyiségében tartandó értekezletre, melynek tárgyai lesznek: 1) a miniszterium által jóváhagyott és leküldött alapszabályok felolvasása; tisztviselők választása; 2) alulírott jelentése a bécsi világkiállításon tett tapasztalatairól. 3) Csendő Sándor gyak. iskolai tanító felolvasása a nemzetközti kiállításon megfigyelt népiskolai oktatásra vonatkozó szemléltetési eszközökről; 4) felmerülhető ügyek és indítványok. Elnöki megbízásból tisztelettel meghívja, Zilahon, január 4-én, 1873. Faluvégi Albert, alelnök.

= Népesedési mozgalom. Kézdi-vásárhelyi egyházunkban az elmúlt 1873-ik évben eskettetett 29 pár; kereszteltetett 57 fiu, 55 leány; összesen = 112; ebből törvénytelen 3; meghalt 51 a férfi nemen, 40 a nőnemen, összesen 91. A rom. kath. egyházból átvettett 5, és így szaporodás 26. — Deézi egyházunkban eskettetett 25 pár; kereszteltetett 43 fiu, 38 leány, összesen 81; meghalt a férfi nemen 76, a nőnemen 95, összesen 171, melyből 50 a járvány áldozata lett.

= (Fölshívás.) A „hunad-zaránd-megyei és szászváros széki néptanító egylet” folyó évi január hó 21-én délelőtt, a m. k. állam-tanító képző helyiségében Déván gyűlést tart: melyre az egylet tagjai; valamint a nevezett törvényhatóságok területén lakó néptanítók, — kik ez ideig az egyletnek még nem is tagjai — ezennel meghivatnak. Fölkéretnek a tagsági díjjal hátralékban levő t. tagok ennek kiegyenlítésére. Adorján Miklós, egyl. jegyző.

KÖRÖZTETNEK.

1273—1873.

Tudásul és megtartásul.

A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ó nagyméltósága 1873-ik év december 13-ról 33465 sz. a. a m. kir. belügyminiszternek a ragályos betegségeknek a tanuló ifjuság közt meggátlására vonatkozó következő szabályrendeletét közli:

Nehogy a ragályos betegségek, nevezetesen a rüh, himlő, vörheny, kanyaró, szemtakor, ronszoló-toroklób, a tanodába járó gyermekek és ifjak között elterjedvén, ezeknek egészségét és életét veszélyeztethesse: az országos közegészségi tanács meghallgatása után, a vallás és közoktatási m. kir. miniszteriummal egyetértőleg, e következők rendeltetnek: 1) azon tanuló, ki a fent említett ragályos betegségek bármelyikében szenved, a tanoda látogatásától mind addig eltiltandó, míg a tanodai előljáróságot, illetőleg tanítót orvosi

bizonyítvány által meg nem győzi arról, hogy tökéletesen meggyógyult és általa ragályozás nem történhetik. 2) Ha valamely tanodában ragályos kor esete fordul elő, erről a hatóság a tanoda előljárósága, illetőleg a tanító által értesítendő. A ragály tovább terjedésének meggátlására a hatósági orvos által tett rendelkezések szigoruan megtartandók. 3) Ha valamely helyen oly ragályos, vagy járványos kórosok mutatkoznak, mely a tanulók egészségét nagy mértékben veszélyezteteti: ez a közigazgatási hatóság által a bel- és közoktatásügyi miniszteriumnak haladéktalanul tudtára adandó s egyszersmind hivatalosan a közönség tudomására is juttatandó. 4) Az ily hivatalos értesítés után köteleztetnek a szülők és gyámok mindazon tanulókat a tanodától távol tartani, kik ragályos betegekkel érintkezésbe voltak, vagy oly házakban laknak, hol ily betegségek előfordultak. A tanodai előljáróságnak, vagy tanítónak jogában áll, ezen körülményről magának személyes meggyőződést szerezni, valamint a ragály-gyanus tanulókat a tanodába csak kielégítő orvosi bizonyítvány folytán bocsátani. 5) Ha a ragályozás magában a tanodában történt, vagy ha a gyermekek és ifjak közt nagy számu kórosok fordulnak elő, a tanoda a betegülések tökéletes megszűntéig a közigazgatási hatóság által bezárható; miről azonban mindenkor a közoktatási miniszterium is azonnal értesítendő. 6) Az ezen rendszabályok ellen vétők kérdőre vonatnak és az eset súlyosságához képest 100 frtig terjedhető bírsággal büntetendők. 7) E rendszabályok a járványos kholera uralgása alkalmával is megtartandók.

Budapest, 1873 évi december 27-én. A miniszter helyett, Zeyk Károly, államtitkár.

Kolozsvártt, december 31, 1873. *Igy Péter,*
erd. ev. ref. püspök

2—1874.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a felső-boldogaszonyfalvi anya-egyházhoz tartozó árva falvi leány-egyházban a lévitái állomás. Évi jövedelme 200 o. é. frtra van számitva.

Pályázati határnap, január vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki helyettes esperes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, január 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

10—1874.

A nagy-sajói dékánóságban a szász-csögői kántor-tanítói állomás. Évi fizetés:

1) Tisztességes lakás, házi kerttel; 2) 15 véka buza, 40 véka törökbuza kepe; 3) minden kepe-fizetőtől 17 kr. fapénz; 4) 1 hold 500 □^o minden évben használható elsőosztályu törökbuza föld, megszántják az egyháztagok; 5) 1000 □^o kaszáló, mely sarjut is terem; 6) 300 □^o szőlő; 7) 3 1/2 hold szántó a három fordulón; 8) tandíj 40 kr. jelenleg 60 tanköteles van; 9) temetés 20 kr.

Pályázati határnap, március vége.

A folyamodványok n.-sajói dékán t. t. Vályi Elek aa.-hoz Kentelkére (u. p. Somkerék) küldendők.

Kolozsvártt, január 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

13—1874.

Orbai egyházmegyénkben a cőfalvi organistasággal összekötött kántor-tanítói állomás.

Javadalma: 390 o. é. frt.

Pályázati határnap, február 10.

A folyamodványok orbai esperes t. t. Magyarósi Ferenc aa.-hoz Telekre (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, január 5, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 15, 1874.

159—3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás a népnevelésügyre, a nemzetközi tárlaton.

(Folytatás.)

Az osztrák nép-, és torna-iskola egy igen izletesen berendezett kertbe, a parasztházak közé volt építve. Az iskola-háztól jobbra a torna-helyiség s a gazdasági eszközök raktára állott. Az iskola-épületbe egy kis elő-tornácra jutottunk elől az elő-szobába, balra a ruha-tárba, a lépcsőn a padlásra, szemben a tanító négy osztályú szobáiba, a jobbra vezető lépcsőn az emeletbe. Az előszobában a tanulók mosdó-szekrényét, a tanító világos és térszobáiban pedig természetani tanszereket, ásvány-gyűjteményeket, természetrajzi és bonctani táblákat, térképeket, mértani alakokat, méter-, hossz-, köb-, és súly-mértékeket s iparműtani gyűjteményeket találunk. Érdekes volt ez utóbbiak között a vas előállításának, az üveg-, bőr- és szappan-gyártásnak fokozatos szemléltetése, a hasznos és kártékony férgeknek egy táblákon, mint gyűjteményekben való bemutatása is.

A mintegy 6 öl hosszú, 4 öl széles és 12—13 láb magas tanterem 6 ablakon át nyerte a világosságot. Falait 2½ lábnyi magasságig, némely vendéglők mintájára, deszkával vonták be, hogy úgy a nedves kiszáradások gátolva, mint a rongálhatás ellen biztosítva legyenek. Mázzal bevont padozata a por ellen, a katedra alatt be-, s a padláson kivezetett lég-szűrő a kellő lég-cseréről s jó levegőről biztosítanak. Ablakain sajátos függönyök voltak, melyek segítségével a világosság-sugarak fent, vagy alant, vagy mindkét helyen egyszerre bocsáthatók be, vagy zárhatók ki. Menynyi teendő vár e részben reánk tanulóink szeme érdekében!

A tulajdonképi butorzat 30 kettős Kunze-féle padból, s megfelelő asztalból állott. Az asztal-lapok előhúzhatók voltak, s ekkor a tinta-tartót s az alatta levő rajz-, író- sat. eszközöket tüntetők elő; hátukon levő rámajuk a rajztábla tartására szolgált. A padok

alkata a test megfelelő görbületei után idomulván, kényelmes ülést nyújtának. A padok közt a tanító szabad mozoghatásának kellő tér volt engedve. A padok előtt levő emelvényen a tanító asztala, e mellett egyfelől harmonium s egy tanszerekkel megtöltött szekrény, másfelől egy író tábla állott. A falakra térképek, természetrajzi táblák, rajzminták, sat. voltak függesztve. Az előszobából balra vezető ajtón a tanító-nő dolgozó szobájába jutánk; a tanítványok számára egy hosszú asztal körül székek, ezeken kívül két szekrény volt elhelyezve, melyek egyike tanszereket, másika az iskolai könyvtárt foglalta magában.

A torna-terembe izletes előcsarnok vezetett, mely padokkal volt körül rakva. A teremben a szükséges torna-szereken kívül két műhely-pad volt elhelyezve minden nemű műszerekkel, melyekből látható, hogy a növendékek kézi-munkában is gyakoroltatnak.

A kertben a fiúk és leányok külön részletet birnak: azok a gazdaság és ipar körébe vágó növények tenyésztésével, ezek konyha-kertészettel s virág-tenyésztéssel foglalkoznak. Van külön méhes-kertjük is, hol fiúk és leányok egyiránt gyönyörködhetnek a szorgalmas kis családok folytonos munkásságában.

A kis gyermek-pavillonban a bécsi bölcsőde mintázata volt a szükséges butorzatokkal bemutatva. A terem közepén levő ellipsz alakú méjfedés, kerekén levő hálózataival, az elesés esélyei ellen akarja biztosítani a kis polgárt, míg a körülete levő asztal, a rajta levő kanalakkal, a házi béke szokásos segéd-eszközeinek tekinthetők. Annál azonban egy padladra terített pokroc, vagy szőnyeg hasznosabb szolgálattal tenne, mert míg ez a rajta fetregő hazafi testének szabad kifejlést enged s az önerején emelkedés nemes erényére szoktat, az korán támasz-kérésre tanít. Különben is, e korban az esés a talaj közelsége miatt keveset árthat a rugalmas tagoknak. A bölcsőde mellett a kis Valeria főhercegnő szobája volt ékes butorzatával; mellette egy gyermek-korház, szemben ezekkel egy angol gyermek-szoba, e mellett

csupán egyes bizalmi férfiak kérdeztettek meg hitfelekezetünkint, épen úgy, mint a patens keletkezésekor, ott Bécsben Thún miniszterségében. Az egyházkerületek nagy akribéjával elkészítették az egyház államhozi viszonyára s dotációjára vonatkozó memorandumukat. Kár volt azokra a drága időt és papirt vesztegetni. Senki meg se látta, bár szétoztattak; senki azokról árva említést sem tett. Kormány, törvényhozás ignorálta. De tán azért, mivel csak egyes egyházkerületek s nem az összes egyház nyilatkozatai valának azok? Az ágostai hitvallásnak konventje az egész egyház nevében nyilatkozott, de semmivel sem nagyobb sikerrel. Most pedig legközelebb a ref. egyház egyetemes konventje pontonként elmondta a középtanodai oktatásra vonatkozó nézeteit, azok bizonyosan a miniszter tudomására is juttattak a konventi elnökség által; s mégis csak egy vonással sincs a benyújtott miniszteri törvényjavaslatban nyoma a konvent észrevételeinek. Már, hogy az egyház nyilatkozatai csak enynyibe vétessenek, hogy ő a maga észrevételeit és óhajtásait üres levegőbe hangoztassa: azt hiszem, ezen szerepre épen nem lenne nagyon büszke az a hatósági konvent, mint nem büszkék az egyházkerületek. A mi pedig a domesztikát, az egyházi és vallásos élet fölélénkítését s egyéb üdvös dolgokat illeti: nem ismerik azok egyházunkat, kik erre nézve óriás eredményeket várnak attól a konventtől. Fogna tenni sokat, alkotna s teremtene is, elismerem; de ne feledjük el, hogy prot. egyházunk súly-pontja és éltető lelke nem fent a magasban, hanem inkább alá felé keresendő. És míg ez a természet szerű alkotása megmarad egyházunknak, addig valamint nem osztom a konvent irányában táplált aggodalmakat, nem huzom meg egyházunk felett a vaszharangot sem azért, hogy annak hatósági konventje nincs.

Nem volt egyházunknak hatósági konventje a szomoru emléktű patens idejében sem, és mégis egyházunk soha sem vivott szebb, dicsőbb és eredményében győzedelmesebb harcot, mint épen annak küzdelmes napjaiban! Hol keressük ennek okát? Ott, hogy bár egyházunknak akkor nem anynyi külön feje volt, a hány kerülete, vagy megyéje, hanem a hány gyülekezete: de a ref. egyh. szétágazó testében s annak minden porcikájában egy szív, egy lélek vala.

Elöttem fontosabb, hasonlíthatatlanul fontosabb, nem csak a védekezés és opponálás, de a cselekvés és alkotás napjaiban is, egyházunkban ez az egy szív, egy lélek, mint bármely mondva, vagy erőltetve csinált hatósági konvent. A testvér-egyházkerületek atyafiságos viszonyának és egyetértésének a konventi kérdést alá rendelem. Nem az a főkérdés tehát előttem: legyen-e hatósági konventünk, vagy ne legyen; hanem az, hogy az egyes-egyházkerületek és azoknak férfiai legyenek egymással testvéri viszonyban, atyafiságos egyetértésben. Ha ez megvan: megélünk és célt érünk tisztességesen, habár lassabb lépésekkel, a tanácskozási jellemű konvent mellett is; ha pedig ez az egyetértés, ez a testvéri szives vonzalom hiányzik: ott lehet a konvent, mint főhatóság s hozhat pompásnál-pompásabb határozatokat, munkáján a siker áldása nem leend.

Most már mit tegyen a konventet akaró három egyházkerület a konventet nem akaró két egyházkerület ellenében? Elhangzott a merész szó, megadatott már a biztató tanács, hogy a 3 egyh.-ker. maga alkossa meg a hatósági konventet, a negyedik remélhetőleg a jövő tavasszal csatlakozik s majd idő jártával megpuhul az ötödik testvér is s bár duzzogva, de előbb-utóbb ő is, a tények logikájának meghódolva, oda fog ülni a terített asztalhoz.

Nem tudom, hogy vélekednek e pontra nézve irányadó körünk férfiai; de ha azon tanács után indulnának el, ezt felette elhibázott lépésnek tartanám, nem csak azért, mert a most legalább eszmeileg létező egy közös egyház békéjét számításba sem vehető kockázatnak tennék ki s beláthatlan bajoknak és rázkodásoknak magvait hintenék el, hanem azért is, mert azon lépés egyenesen jogtalan is lenne.

A konvent nem lehet más, mint az egyetemes egyház képviselője. Három egyházkerület nem lehet képviselője a negyedik és ötödik egyházkerületnek is. Három, de négy egyházkerület sem intézkedhetik az egyetemes egyház nevében és tekintélyével; és ha intézkednék, joga, sőt kötelessége volna annak az ötödiknek, ezen visszaélés ellen tiltakozni. Ha pedig az a három, vagy négy egyházkerület csak a maga, de nem az összes egyház nevében intézkedhetik: akkor azzal a quasi-konvent felállításával a cél elérve — nincs; akkor jobb, ha mindenik egyházkerület a maga körében intézkedik. Mert egyházi szervezetünk törvényes hatóságoknak ismeri az egyes egyházkerületeket külön-külön; de az egyházkerületek egy bizonyos részének, habár többségének is, konventi minőségét nem ismeri, s nem képelek oly zsinatot, mely az ily intézményhez helybehagyó sankciójával járulna.

A zsinat, mint zsinat, többség útján is elhatározhatja a hatósági konvent felállítását, — és ha a zsinat határozata fejedelmi megerősítést nyer: köteles, az előtt a kisebbség meghajolni; — de zsinaton kívül ez a konvent csak valamenynyi egyházkerület beelőgyezése mellett jöhet létre. Zsinaton kívül, e kérdésre nézve, az egyházkerületek többsége nem dönthet a kisebbség ellenében. Zsinaton kívül bármelyik egyházkerületnek joga van, azt mondani: „nekem nem kell hatósági konvent;” és legyen bár az a legkisebb egyházkerület, annak tagadó szavazata végkép megakasztja, zsinaton kívül, a hatósági konvent létesíthetését s a négy hatalmasabb testvérnek nincs joga, arra az ötödikre a maga akaratját ráoktroynálni.

Én részemről sajnálom, hogy két egyházkerület elvetette a hatósági konvent felállítását; sajnálom, hogy valamenynyi egyházkerület egyetértőleg nem karolta fel azt: de elismerem, hogy jogában állott azt el- vagy nem fogadnia bármelyiknek is; és nem lehetek azon nézetben, hogy a konvent zsinaton kívül valamenynyi egyházkerületnek egyetértő hozzájárulása nélkül, bármily elfogadható jogcím alatt, felállítható lenne.

Merész kísérletek sokszor használnak; de oly kísérletet nem óhajtának egyházunk kebelében, hogy puhítsuk

meg az ötödik testvért. Ily keserű áron, még ha annak lehetőségét feltenném is, tehát az ötödik, vagy akármelyik testvér megalázódásának, vagy megalázásának árán, bizonyosan a konvent-pártoló egyházkerületek sem kívánják a hatósági konvent felállítását, még azon esetben sem, ha a kísérlet-tétel egészen törvényes alapra volna is fektethető.

Nézetemet tehát, a konventi kérdésre nézve, ezekben vonom össze:

miután valamenynyi egyházkerület közmegegyezése hiányzik: a vaskénytelenségnek engedve, le kell ez idő szerint mondanunk a hatósági konv. felállításának szándékáról; tápláljuk az egyes egyházkerületek közt a testvéri jó viszonyt s a menyinyiben ez hiányozni látszik, igyekezzünk, azt helyre hozni kölcsönös méltánylás és szives, jóakaratu becsülés által; addig pedig, míg egy szív és egy lélek lehetnénk, mint valánk a régi időben s ezen uton, vagy majd a valamikor tartandó zsinat határozata utján létesíthetnők a hatósági konventet, takarózzunk úgy, a hogy lehet, intézzük közös ügyeinket a csupán tanácskozási jellemű konvent segítségével... Nekem az a reményem, hogy ezen békés, szelid, méltányos uton, — a testvéri szeretet élet-melegénél — többre megyünk, mint a keserű polemikák villám-cikázásainál bármely erőltetett konvent mellett is. — Most, nyugodjék csöndesen a konvent-eszme, míg majd kedvezőbb csillagzatok alatt életre kel!

Filó Lajos.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, január 11. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince

Mihály, dr. Kolozsvári Sánd. Sárkány Ferenc, Szász Béla, Szabó Ádám és Bodor Antal, titkár.

1) Az egyh. ker. közpénztár átvételére és átadására kiküldött bizottság beadja véleményes jelentése mellett a munkálatáról felvett jegyzőkönyveket. Tudomásul vétetett és a szükséges intézkedések megtétele mellett, az átadás befejezése megsürgettetett.

2) A károlyfalvi püspöki jószágok eladási árából 1000 frt. befizettétvén, pénztárnok aa. utasittatik a bévett vétel-áron urb. kötvények vásárlására.

3) Sz.-Kereszturi egyh.-község kéri, hogy a fi-tanító nak a leány-iskolába alkalmazása mellett egy új segéd-tanítói állomás rendszeresíttessék a fiu-iskolába, a leány-iskolai alap élvezete mellett. Az alapítvány más célra nem lévén fordítható, sem a rendszeresítendő tanító fizetése eléggé biztosítva nem lévén, a kérvénynek hely nem adatott.

4) A makkfalvi sz. nemzeti iskolához, másod-tanítóságra felajánlot Tolvaj József: kineveztetik.

5) A magyarosi l.-egyházközség kéri, hogy a lévitái fizetés javítására az egyh. község több fekvősége jövedelmének átbocsátása engedessék meg. A kérvénynek hely adatott.

6) Az ügyvédi irományok átvételére és átadására kiküldött bizottság beadja munkálatáról felvett jegyzőkönyvét. Tudomásul vétetett.

7) Schilling Ottó ügyvéd aa. tudatja a m.-gy.-monostori közbirtokosság határozatát, mely szerint a közös havas eladása elvileg kimondatott. A m.-gy.-monostori egy-község értesítettik és igénybe érvényesítésére felhivatik.

— Előadatott ezeken kívül még 14 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

I. Rákóci György fejedelem és Geleji Katona István püspök levelezéséből.

Rákócy György 1642 óta alkudozott a svédekkel azon feltételek felett, melyek mellett ő, mint ezeknek és a franciáknak szövetségese, hajlandónak nyilatkozott, támadó háborút indítani a német császár, mint magyar király ellen. 1643 nyarán e tárgyban egy svéd követ, Robenstock, udvarába érkezett, s most Rákócy Dézsre összehívta legbizalmasabb embereit, hogy velük a szövetségés módzatait és feltételeit is megbeszélje. Ugyanekkor püspökével, Gelejivel a tárgy felett levelezésbe bocsátkozott. E levelezésnek töredékét, három rendkívül fontos s érdekes levelet, melyek bizonynyal epistoláris irodalmunknak is becsületére válnak szép irányukkal, elme-gazdagságukkal és emelkedett hangjukkal egész terjedelmükben bemutatom e lapok olvasóinak.

I.

Rákócy György fejedelem Geleji Katona István püspökhez.

Az ur isten ő felsége minden idvösséges jókkal áldja meg kegyelmeteket.

Az kegyelmetek levelét mi az elmúlt estve későn vettük vala el s micsoda censura legyen kegyelmeteknek az do-logról, kiről Bisterfeldius uram által kegyelmeteknek izentünk volt, azt is értjük, az elsőre egyező bizonyosságul hívjuk az ur istent jó lelkiismerettel, soha mi az magunk privatomájért, kiváltképpen az, ki értékünknek, birodalmunknak terjesztésében járna, fegyverhez nem nyulnánk, s arról nem is gondolkoznánk, mert istennek áldásából mi bizon ez szegén haza kiterjedésére s bőségére és helyére nézve kevéssel, kevéssel mindennel bővölkedünk s azért az mivel békeségesen is virágzunk, micsoda bolondság volna tőlünk még is az távol valót, bizontalant veszedelmes állapattal uton s módon keresni, s arra vágyodni, nézzünk azért egyáltaljában csak az isten tisztességére, anyaszentegyházának épületére, terjedésére s az szegén igyefogyott nemzetemnek szabadságtalan állapotjára, ezeknek szolgálatjára penig magamban gyakorta oly buzgóságos fohászkozással s megkönyvező szemmel penig indultam el, hogy ez világi javaimat csak semmire becsülni, s megvetni méltónak itélém, és elvégezöm ben magamban kibem mi holtunkig az ur isten megtartván nálunk, az ő áldását, bizon meg akarunk maradni az mi tehetségünk szerint.

Értékemhez s tehetségemhez megnyit bizhassunk, az mind kevés s kicsiny erejű lévén, ezt kegyelmetek is fontban veheti s azoknak külső színére s tekintetűre nézve is mi nem bátorkodhatnánk magunktól ilyen nagy dolognak kezdeséhez egy általjában, mert bár volna három, avagy négy-százezer forintunk, husz-huszonötezer emberünk, ki mondaná elégségét ezekkel ilyen nagy dolognak végben vitelére, istené lévén egyedül mind az áldás és az nem áldás.

Az statusok hogy az ebben mindnyájan egyezzenek, azt is kinek kellene csak meg is gondolni, mert soknak közülök még itt benn sem fáj az isten dicsőségének kára, s anyaszentegyházának késedelmes előmenetele; vajjon a távol való iránt cselekednék-e valamit. Annál inkább, ha meggondoljuk mennyi sok különböző vallással bővelkedjék ez hazának lakója, kinek nagyobb része majd pápista, s még az elei lévén az, inkább akadályozni, mintsem promoteálni igyekezne; vadsnak azért ugyan, kiknek fáj az isten dicsősége, azt segíteni is készek, de bizony kevesek, Magyarországból is minket kevesen hinak, kinek vagy az félelem, vagy nem bizhatnak hozzánk, lehet oka, közönségesen eleget beszélnek az hol miről nem tehetünk jól velek. Hazánk, nemzetünk volna, im mind testi lelki szabadságok oda leszen, mert hallgatóink, biztatóink szóval ugyan felesen vadsnak, de virtus acta probabit.

Okunk nekünk az fegyverfogásra egyéb nincs az egy isten tisztességénél s hazám szabadságánál, az ki Magyarországbán már anynyira opprimáltatni kezdett, ha isten oltalmazót nem támaszt neki, rövid időn oda leszen, mert az, kinek azt helyére kellene állatni, szinte az üldözi s nem régen is palatinus azt mondta publice: Inkább lenne törökké, mintsem az mi vallásunkra állana. Immár az, ki az mi idvességés vallásunkat még az pogányénál is alább valónak tartja, mit várhat attól az evangélikus státus, kegyelmetek meggondolhatja.

Az diploma az ő részéről még akkor violaltatódék, az mikor 1636 Bethlen István uram reánk jöve, mert esküvel arra kötelezte volt római császár magát, mi velünk békességét tart, ellenséget sehonnét mi nekünk nem szerez, azt pedig tam ipse quam per subditos akármi rendbeliek legyenek, megtartatja; naponként az diploma ellen birodalmunkban megnyit csatáznak, hiveink jószágát pusztitják, rabolják, az törököt reánk incitálják s még azt hirdettetik az csavargókkal, hogy mi akaratunkból járnak alá. Palatinus az törököt megnyiszer akarta ránk támasztani, vele innét bennünket exturbáltatni, uroknak, főrendeknek mennyi ijesztő leveleket irogatott, rakással produkálhatjuk őket, azt is doceálhatjuk maga kezével irt leveleiből, ő indította volt reánk is fel Betlen István uramot; ezen kívül is mi egy árkus papiroost irhatnánk be ilyenekkel. Az török állapotján hogy mi ment ki, az 1636. állapotban alá magunkat nem bocsáthattuk, derekas fundamentumot és igen bátorságost vehetnénk fel, abban sem látunk módot; mert ő nyereségének tartván hitvel is megcsalni az kereszttyént, s bűnnek sem tarván annak sérelmével is birodalmának terjedését, kit sok példák mutatnak úgy sem bizhatunk itt s ez dologban, mint szinte az többiben is az vagon;

esküszünk, ha az isten úgy rendelte s tetszik ő felségének s mi nekünk akar szolgáltatni az ő isteni tiszteletének birhat az mindenek szívével s akaratjával, az ki azokat teremtette és az Szent Pál mondása Philipp. Cap. 2. V. 13, 14, ibidem Cap. 1, V. 6.

Mindezeket azért így értvén kegyelmetek, mégis az a kérdésünk fordul elő, jobb-e mégis az isten dicsőségéért s hazám szabadságáért ezeket az akadályokat is hátratennünk s valamire az ur isten segít, jó reménység alatt valamit szolgálhatunk ezekkel szolgáljunk és az conföderátusokat is ilyen ügyekben segítsük, s velek az isten dicsőségeért, még az gonoszt is édesobbnek tartjuk az magunk csendes lakásánál, avagy csak szemmel nézvén ezután, oly ide bejőjön mi reánk is annak tüze, mikor az ausztriai ház kedve szerint végben vitte dolgát. Ez irásunkat, intjük kegyelmeteket; más ne lássa, sőt isten haza vivén vissza is kívánjuk, s választát is elvárjuk kegyelmeteknek. Datum Dés 31 augusztus 1643.

G. Rákócy.

Az negyedik punctumról Bisterfeldius urammal beszélvén arról is irunk kegyelmeteknek.

Külcim: Reveren. Stephano Gellei, Ecclesiarum orthodoxarum in Transsilvania Superintendenti et Albensi Concionatori primario ect. Fideli nobis dilecto.

(A z egész levél I. Rákócy György írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

II.

Ugyanaz ugyanahoz.

Az ur isten ő felsége minden idvőségés jókkal áldja meg kegyelmedet.

1. die praesentis irt kegyelmetek levelét mi Medgyesen vettük vala el 2 die, az mikor csak fél kell vala ülnünk szekerünkre, s nem volt ürességünk csak enynyire való is, hogy vagy két szóval irhassunk választ kegyelmeteknek, kibben, hogy rövidebb határt követhessünk, im Kassai uramnak minap irt levelünknek mását includáltuk, megolvastván kegyelmetek, kegyelmed püspök uram tartsa addig magánál, az mig isten haza viszen. Ebből kegyelmetek eszében veheti, az mi szívünknek, elménknek indulatit, miben igyekezzük igazgatni, s micsoda célt akarunk is előttünk viselni. Kassai uramon kívül is mi azt minap Désen az kihez bizhattunk, kommunikáltuk, s ott egy sem lön, ki különbet tanácsolt volna; úgy vagon, pápista emberrel egygyel sem közlöttük, unitáriussal is az hokmesteren kívül nem, de abban meg nem csalatkozom, vallásunkon való talám csak 4 sem fogna ellenkező abban tanáltatni, ha publikumra megyon is, az többi felől nem felelhetünk, azt mi olyan igen tanácsból akarjuk kezdeni, hogy semmit is az nélkül nem akarunk mozditani, részemről bizonyosságunk az isten, mind addig tehetségem szerint, igazán megtartatott az diplomák, valámig 1636 Bethlen István uramat reánk nem inditák, az után is mindaddig, valámig sok sollicitálásomra az diplomának continenciája szerint senkit meg nem büntettedek, sőt az mostani császár mindennek graciát adván az atyja ígérteit sem effectuálá, kiről produkálhatjuk oly levelét, hogy az cardinál Pázmán által reá ígérte vala magát, várakozzam, elhigyjem soha bün-

tetlen nem hagyják; látván mi is, hogy sokat nem büntetnek meg érte, másképen is próbáln s egyebütt is ellenünk practicálnak, úgy gondolkodtunk mi is az mostani állapotokban annak alkalmatosságával szolgáljunk az isten dicsőségének, szegén édes hazámnak, az menyinyiben ő felsége módot fog mutatni. Kegyelmetek tanácsadásáért vagy succedálna, vagy nem az dolog, hogy mi neheztelnénk, olyan gondolat ingyen se ütközzék az kegyelmetek szemiben, mert hiszen mind két részről az isten dicsősége s az haza szabadsága az fundamentum, az jó végre való igyekezet, meglevén bennünk vagyon, de szerencsét, áldást csak isten adhat, bizonyosságul is hívom az ur istent, akármi nyomorúságot is az én gyarlóságom szerint készebb vagyok az ő dicsősége s haza szabadsága mellett felvenni, eltűrni, mind sem annak kárával magam nyugalomban élnék. Az több dolgokról, isten szemben juttatván kegyelmeddel, beszélhetünk. Adja isten lássuk szerencsés orában lássuk kegyelmeteket. Datum Segesvár, Die 13 septembris, Ano 1643.

G. Rákócy m. p.

(Az egész levél I. Rákócy Gy. írása.)
(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

III.

Geleji Katona István püspök fejedelem Rákócy Györgyhöz.

Illustrissime Princeps, domine clementissime ect.

Az Ur Isten a Nagh, előtt levő mostani bizonytalan és kétséges állapotját hozza oly bizonyosságra, hogy Nagh. voltaképpen tudósítván elméjében az ő szent felsége akaratja felől, se ne induljon meg az ő végezése ellen, sem pedig honn ne maradjon, és indulását el ne vesztelje, az ő tanátsa és decretuma ellen. A Nagh. kegyelmesen irt levelét keglis uram, mind a Cassai uramnak irt levelének párjával együtt a Posta meghozá ma 8 órakor reggel, mellyeket én elolvastván minden részeiben igen javallok, az én kitsiny itéletem szerént, mint Isten dicsőségeért és hazája szabadságaért buzgó kegyes elméből származott fontos és helies írást, a mellyre en nem hiszem hogy naght sem a test, sem a' vér indította volna, hanem az Istennek szent Lolke; a' ki a' fejedelmeknek sziveket szokta az ő akaratjának czéljára hathatosan igazgatni. Lehetetlen, hogy Cassai uram is a féltelmességben valamit nem remittalt volna, a nagh. Istenben való nagy bizodalmit, neki bátorodottságát es szent szándékát 's scopusát ez levélből megértvén. En Kegls uram, úgy tetszik, hogy immár nem a'tól féltém Naght, hogy ha valamikeppen meg fog mozdulni es ebben a hosszas hadakozásban fogja magát ügyelíteni, mi következhesség reáya és reánk mindnyájján, ha hogy az dolog nem succedal, hanem a'tól hogy ha valami módon es valami nagy hatalmas akadémia miatt Nagh. meg nem indulhatna, a'ból micsoda veszedelmes dolgok jöhetnének ki. Ezzel táplálom remésememet, hogy ha ugyan Isten jincitálja Naght, és választotta az ő ditsőségének oltalmaztatásába egygyik eszközül es oljött az üdö, hogy immár Nagh. az ő felsége kívánsága szerént felkeljen a' Töröknek szivét is reá hajtja, úgy mint ki még a gonosz eszközök által is jó dolgot szokott gyakorta véghez vinni, es ő vélek is az ő ditsőségének elő mozdittatásában

intentumok kivöl is, szolgáltatni, ha valahogy azzal meg nem bántodott, hogy ilyen szent es keresztyeni dologban az ő tetszése alá bótstkozunk es attól függünk, mellyel mindazonáltal nem gondolhatok, mivel ő szent felsége vetett minket igaz itéletiből a mi gonoszságinkért üdeig az ő birtoka alá, mellyet ok nélkül nem is excutiálhatunk. Az Ur In. naght tartsa meg ebben a buzgó indulatban, es hová tovább erősitse s bátorítsa mind inkább hozzá szivét, s a kívánt választ is örvendeztesse meg rövid napon es hozzá tellyes örömmel s kész elmevel Naght. hozzánk. Albae, ao 1643. 14 septembr.

Nagh. alázatos Caplanja Geleji István m. p.

P. S. En Kegls uram, ezt sem tartom semminek, hogy az egész mi vallásunkon levő keresztyenségek, mind Anglusoknak, Scotusoknak, Belgaknak, Nemeteknek es Tscheknek leg nagyobb reménségek az Isten igaz tiszteletinek helyre állattatása felől, Isten után, Naghban vagyon, mint az onnan közölök meg jövő atyafiaktól, es tőlök vött levelekből bizonyosan értjük. Honnan indittatott ő hennek ez a Nagh. állapotja felett való nagy reménség tudja tsak az Isten.

Külcim: Illustrissimo Principi, ac domino, domino Georgio Rákoci, dei gratia Transylvaniae Principi Partium Regni Hungariae Domino ac Siculorum Comiti ect. domino mihi clementissimo.

Kivül, (I. Rákóci Gy. kezével) 17 die septembris, fogaras, 1643. (Az egész levél Geleji saját írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

— A két első levelet a hangoztatás törvényének megfelelőleg ujabbkoril orthographiában mutatom be, a harmadikat miután Geleji, mint grammatikus is kiváló helyet foglal el irodalmunkban, szükségesnek tartottam, betű-hiven adni.

Szilágyi Sándor.

„ARANY-KÖNYV.”

Alólirthoz ujévi ajándékban, az alább megirt célokra, a következő becses adományok küldettek be: A nemes csizmadia céh: az egyháznak 5 frt. nagy papnak 2 frt. kis papnak 2 frt. kántornak 1 frt. Timár céh: az iskola alapra 10 frt. az egyháznak 10 frt. Szabó Mózesné uraszszony az iskola alapra 4 frt. n.-papnak 4 frt. Szabó Róza az árvaháznak 5 frt. öz. Szabó Jánosné ifj. a n.-papnak 1 frt. öz. Rózsa Elekné n.-papnak 3 porcelán tányér. Csizsár Mihály kereskedő az egyháznak 2 frt. n.-papnak 2 frt. Lakatos, puskamives, kovács, pléhes, egyesült ipartársalat: az egyháznak 1 frt. n.-papnak 2 frt. A szijgyártó céh: az egyháznak 4 frt. az iskola alapra 2 frt. Szöcs Sámuel kereskedő: az iskola alapra 2 frt. Kovács János timár az egyháznak 1 frt. n.-papnak 1 frt. k.-papnak 1 frt. Toth Ámália az árvaháznak 5 frt. Molnár Sára szintén arra 4 frt. T. Pap András egyházi főgondnok az egyháznak 2 frt. n.-papnak 2 frt. Rác Tamás n.-papnak 1 frt. Kovács Áron tiszteletbeli főgondnok n.-papnak 3 frt. k.-papnak 2 frt. kántornak 1 frt. mind ezüst-pénzben. Benkő Dániel algondnok az egyháznak 2 frt. n.-papnak 2 frt. k.-papnak 2 frt. kántornak 2 frt. A nemes mészáros céh: az iskola alapra 10 frt. n.-papnak 8 frt. k.-papnak 6 frt. kántornak 4 frt. nyolc községi tanítónak 26 frt. Nagy Gyuláné Kovács Róza urasz-

szony n.-papnak 3 frt. k.-papnak 2 frt. kántornak 1. Kovács Vilma az árvabáznak 2 frt. Kovács Teréz szintén arra 1 frt. Különte László az iskola alapra 10 frt. n.-papnak 4 frt. k.-papnak 3 frt. kántornak 2 frt. Toth István az egyháznak 5 frt. n.-papnak 3 frt. k.-papnak 3 frt., mely kegyes adományok összege 184 frt. Igen szép jele a kegyeletnek, vallásos buzgóságnak és munkás élő hitnek, éppen ezért kedves kötelességemnek ismerem e becses lapok hasábjain az előlirt kegyes és buzgó adakozóknak legmelegebb köszönetem kifejezését nyilvánítani.

K.-Vásárhelyt, január 2-án, 1874.

Székely János,
ref. pap.

A nyilvántartás szempontjából, sietek, azt is közölni, hogy az 1863 ban önkéntes ujévi ajándékból megindult iskolai alap, a mely ref. egyházunk tulajdona, az 1873 év végén 8,808 fr. 98 és $\frac{1}{2}$ krajcár, ehhez járult az év első napján uj évi ajándék-, kamat-, hasznbér- s más jövedelmekből 1017 frt. 20 kr. s így 1874-ben kamatozó tőke 9826 frt. 18 $\frac{1}{2}$ kr.

Ugy továbbá, az 1867 évi püspöki vizitáció alkalmával a főtisztelendő püspök ur felhívására önkéntes adományból létesített magtár a mult év végéig különböző nemű gabonában, név szerint: buza, rozs, árpa, törökbuza és zab, 650 köből, 3 véka és 11 kupára szaporodott

K.-Vásárhelyt, január 2-án, 1873.

Székely János,
ref. pap.

Tiszteltes szerkesztő ur. Nem hagyhatom említés nélkül azt, mikép egyházunkban is vannak oly egyének, kik melegen érdeklődnek egyházunk és iskolánk iránt, s annak bizonyosságul anyagi áldozatukat meghozták mindkettő számára. 1) Nagy községünknek 18 év óta kevés időköz leszámításával birája Kómi ves László ur az iskola felszerelésére a mult óvekben 20 frtot adott; idősb Törpényi Lajos az iskola építésére 10 frtot.

2) Továbbá m. kir. bánya mérnök Göllner Károly ur a mellett, hogy a megnagyobbított iskolánknek terv-rajzát és költségvetését maga készítette el, az iskolában 20 fthan egy könyv-szekrényt és egy hosszú asztalt csináltatott.

3) Végül, Osváth János ur, ki december 7-én halálozott el 1873-ban, egy nagy mintegy 4 hold terjedelmű pusztát adományozott a mostani temetőnek felül, temető helyül a református és katolikus egyházaknak, melyek azt 1875 május elsőjén veszik birtokukba. Egyuttal a nyilvánosságnak kívánom átadni az 1872 május 14-én fogalmazott adomány-levélnek némely passusait melyek teljes világitásba helyezik az elhunyt adományozónak vallási tőröl mé t.

„Ámbár én református vallást követő vagyok, azok voltak mind két ágon felmenő elődeim is; de én azt nem tekintve, egyformán adományozom mindkét egyháznak, remélvén, hogy mind a két felekezet a nyugodalmas halottakról példát véve, mint azok a temetőben, ugy ezek az életben békés szeretetben fogják ölelni egymást. Külön hely nem szakíttatik ki a katolikusok számára; elegendesen fognak temetkezni a reformátusokkal. A mint egy városban is együtt és elegendesen laknak a katolikusok a más felekezetekkel ugy a temetőben még inkább egymás mellé férkezhetnek. Az omlított temető kertnek használatából bejövő jövedelem a két egyház között egyformán osztassék fel a két egyház gondnokai felügyelet alatt; szóval, közösen adminisztráltassék; egyik is a másik felett felsőbbiséget nem tulajdonítván.“

D.-Akna, január 5-én, 1874.

Szabó Sándor,
lelkész.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

KÖZBÖZTETNEK.

23—1874.

Tudásul.

A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ő nagyméltósága mult évi december 31-ről 33601 sz. alatti értesítése szerint: „A felnöttek oktatása az 1874-ik évre egyelőre felfüggesztetik.“

Kolozsvártt, január 12, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök

31—1874.

Szebeni egyházmegyénkben a vizaknai kántor-tanítói állomás. Javadalma:

I. Készpénzben:

a) az egyház pénztárából 300 frt; b) a város pénztárából 50 frt; c) tandij minden leánytól 50 kr; tanulók száma jelenben 65; d) temetési stola $\frac{1}{3}$ -da, mintegy 5—6 frt; e) kamarai járandóság 2 frt.

II. Természetben:

a) Lakás, veteményes kerttel; b) 3 darab kaszáló, 1 db. szántó haszon-élvezete: évi jövedelme 25—30 frt; c) két szekér ág-ia.

Kötelessége: ének-vezérség, leány-tanítás; a vásárnap-iskolába járó mester-inasoknak minden harmadik vasárnap, a legény-egylet ref. tagjainak október-március hónapok alatt hetenkint 1 órán énekre tanítása.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok szebeni esperes t. t. Ágoston Mózes aa.-hoz Balázsfalvára küldendők.

Kolozsvártt, január 12, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

32—1874.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a m.-valkói orgonistasággal összekötött ének-vezéri állomás; a tanulók a községi iskolában tanulnak. Fizetése 215 frt. 69 $\frac{1}{2}$ kr. o. é.

Pályázati határnap, február 20.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, január 12, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

44—1874.

N.-Enyedi egyházmegyénkben a bágyoni anya- és ar.-rákosi leány-egyházak részéről rendszeresített kánton-tanítói állomás, mely van egybe kötve az orgonistasággal is. Évi fizetése:

1) Készpénz: a) kamerátikum beneficium 5 frt. 65 kr; b) konzisztoriale beneficium 6 frt. 72; c) a rákosi egyház-pénztárából 8 frt; d) a bágyoni egyház pénztárából 100 frt, vagy megfelelő értékű gabona a magtárból. 2) Kepe ez idő szerint 40 véka szemes gabona és 10 veder must. 3) az egyház erdejéből 9 szekér fa beszállítva, a községi erdőből egy nyil. 4) Kánonika porció: a) 44 véka férőju szántó 3 fordulón, szántja az egyház; b) 6 véka pityoka elültetésére való föld; c) 4 szekér szénára való rét; d) a cinterem egy része, mely gyümölcsös s terem egy-fél szekér szénát. E három utóbbit a tanító dolgoztatja. 5) Tandij minden tanulótl egy véka gabona, tanulók száma jelenben 15. 6) Temetés 20 kr. 7) Tisztességes lakás házi kerttel.

Pályázati határnap, február 20.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vince) küldendők.

Kolozsvártt, január 13, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDELYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 22, 1874.

160—4. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtök in egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás a népnevelésügyre, a nemzetközi tárlaton.

(Folytatás és vége.)

6) Magyarország sem emeltett ugyan külön csarnokot a tanügynek habár ezt a rosz pörköltjét s gulyását kínáló magyar csárda építési költsége valószínűleg fedezhette volna; de miután a kormány elismerést érdemlő erélye a tárlat magyar-osztályában az áldozatot a tanügynek is meghozta, az ily nemű igényeknek is áldoznia kellett.

A magyar tan- és népnevelés-ügyét a tárlaton igen sokféle tárgy képviselte, s ámbár ezek fejlődésnek indult népnevelés-ügyünk szép reményekre jogosító nyilatkozatai, mindazon által még mindig elég távol állunk közvetlen osztrák szomszédainktól is, s tanügyünk disz-okmánynyal való kitüntetését inkább csak a helyes irányban haladás, mint a jól végzett munka jutalmának tekinthetjük.

Iskolai butorzatunkat a tárlaton összesen 4 Kunze-féle pad képviselte; de voltak népiskolai tervek, fényképezett iskolai épületek, igen jó szemléltető képek, fali olvasó-táblák, rajz- és szépírásminták, iskolai átlászkok, dombor- és sima-térképek, földgömbök, bonctani képek és préparátumok, természetrajzi táblák és gyűjtemények, természettani eszközök, tan- és olvasó könyvek, tanulók írás-, rajz- és fogalmazási mutatványai, női-kézimunkák sat. sat.

Ezekből láthatja a tisztelt olvasó, hogy mennyiségileg meglehetősen megállhattuk volna a versenyt, ha a kiállított tárgyak minősége a tárgyak számával egyenes arányban állott volna. Ez azonban, épen nem mondható. A falu környéke s közlekedési eszközök, házi állatok itt igen könnyen felfogható jó összeállítási képek. Ezek a gyermeki kepelődésnek tápanyagot szolgáltatván, a gyermeket a látott jelenetek elbeszélésére készíti, s ez által gondolatainak helyes rendezésére, előadására tanítja. Igen jó volna, a nagyobbak számára ily képekkel illusztrált olvasó köny-

vek készítése, s ez által a hasznos okvasmányoknak korai megkedveltetése. Mindnyájan tudjuk, hogy az ily illusztrált olvasó-könyvek képezék gyermek-korunk ohajtásainak netovábbját. A kiállított 10 életképet még más 30 fogja követni. Ohajtott vendége lesz kisdedeinknek.

A pestvárosi és Gönci-féle iskola-tervek szintén figyelmet érdemeltek. Egy párt azok közül mintázatilag bemutatni, nem ártott volna; ekkor legalább az építészeti rajzban járatanabbak előtt is élvezhető lesz vala, mig így a legnagyobb rész figyelemre sem méltatá.

Raischl számoló-gépe a törtek szemléltetésének alkalmas eszköze. Eunnél azonban a sweizi iskolában látható Herman-féle-gép célra vezetőbb. A Gönci-, Berghaus- és Stieler-féle iskolai átlász; a Berghaus-, Gönci-féle Europa s a magyar korona országainak fali-abrosza elég ismeretesek már a t. olvasók előtt. A m. kir. helyszin-rajzi osztály által kiállított dombor- és sima-térképek fény-pontját képezték kiállításunk e nemű tárgyainak. A Gönci-Geisler- és Gönci-Rasch-féle terményrajzi tábláknál, melyekkel a kormány némely polgári iskolákat s szegény népiskolákat szerelt fel, jobbak s hivebb szinezésűek a Sreiber-féle táblák. Ezeknél még gyakorlatibbnak láttam az amerikai iskolában levő táblákat, melyeket fönnebb említettem. A természettani eszközök nagyobb és kisebb gyűjteménye, melylyekkel a kormány állami, polgári s szegény népiskolákat szerelt fel, a célnak eléggé megfelelnek; nem tagadhatui azonban, hogy jóval hátrább állanak a svéd-iskolában látható e nemű gyűjteményeknél. A Gönci-Bopp természettani fali táblái elég jóknak mondhatók, a menyuyiben kép a szemléltetésnek kielégítő eszköze lehet. Én, ha rajtam állana, még a földrajz-tanítására is mind dombor-térképet használnék főleg az alsóbb népiskolai tanulóknál, hogy a föld-felület alkatát a térképeken is megtalálhassa, s arról tiszta képzetet alkothasson magának.

A könyvtár három részre osztva, gyermek olvasó- és tankönyveket, s közép- és főtanodai tankönyveket foglal magában. Ezeknek érdemleges melatataása azonban e cikk keretén kívül esvén, csak annyit jegyzek meg, hogy az elég szép számban volt képviselve, összes jegyzékét a látogató szak-férfiaknak feles számmal osztogatván, könnynyü szerrel megszerezhető.

A mi a tanulók kiállított fogalmazásait, irás- és rajz-mutatványait s a női kézi-munkákat illette: voltak azok közt a szorgalomnak több kitünő példányai; de általában véve, a kiállítás hézagos volt; az ok- és módszeres vezetés egymásutánját alig találuk meg, s azt leginkább a budai állam-tanító-nőképezde kiállított minta-könyvében mutathatjuk fel. E nélkül pedig az iskola inkább tehetetlen bábokat, mint öntudatos egyéneket nevel a társadalomnak. Mily tanulságos lehetett volna egy-egy fő-, vagy reál-tanoda minden osztályának egy év lefolyta alatt végzett írásbeli dolgozata, vagy rajz mutatványai, mert az önképzőköri dolgozatok egy vagy más tudomány rendszeres kezelésének mutatványai nem lehettek.

Igen csinosak voltak a pest-terézvárosi és az iglói állami-gyakorló-iskola növendékeinek szépírásbeli; a nagy-szebeni Orsolya-szüzek és Scherzlechner Emma budapesti nőnevelő intézetének szabadkézi-, a kassai állami főreáltanoda növendékeinek mértani, építészeti, géptani és szabad-kézrajzi mutatványai. Jelesek a debreceni főiskolai és hittan-szaki önképzőkörök dolgozatai.

Az óvodai gyermek-kerti munkák közt a kolozsvári hidelvi óvoda, s a budapest-központi és király-utcai gyermek-kerti intézetek munkái érdemeltek figyelmet. Mert míg némely óvodákban ma is több helyen a 3—6 éves gyermeket írással, olvasással és himzessel nyomorgatják, s órákig egy helyben ülni, kényszerítik addig itt a gyermekben korán nyilvánulni szokott tevékenységi hajlamot helyesen felhasználják, s játékaiban is hasznos munkásságra szoktatni igyekeznek. Kiemelendőnek tartjuk még Barabás Sarolta szabadkai magán-nő-nevelő intézete növendékeinek számos többnyire gyakorlatias, a kolozsvár magyar-utcai és a maros-vásárhelyi ref. leányiskolák kevesebb, de szintén gyakorlatias irányu munkáit. Ez utóbbi későre érkezvén fel a tárlatra, a magyar-osztály egy mellék-zugába, a szücs-munkák közé volt elrejtve, s tudósító is csak magán figyelmeztetés után talált rája, de a rendszeres kivétel észlelésében fáradsága eléggé jutalmazva lett.

— A külföldi népiskolák eme vázlatos leírásából is láthatja a t. olvasó, hogy minő eszközök azok, melyek felett ama népiskolák rendelkeznek a tanítás sikeresithetése, a népnevelés előmozdithatása érdekében. Elég tágas, legalább 3—4 hold kiterjedésű hely, mely a célszerűen beosztott, egészségügyi kivánalmaknak megfelelő iskola-épületet, torna-tért és termet s a netalán szükséges gazdasági épületeket, faiskolát, gazdasági és konyha-kertészetre alkalmas tért is magában foglalja: célszerűen butorzott, jó tanszerekkel és könyvtárral felszerelt, jó tanítóval ellátott iskola lennének nálunk is azon eszközök, melyek segítségével népnevelés-ügyünk lassankint felvirágoznék. De minden irányu szegénységünknel fogva azt egy-két év előteremteni ép oly kevéssé fogja, a mint nem képes az elvetett mag azonnal gyümölcsöző előfát létrehozni. Vállvetett igyekezet s jó akarat, tanítók, közönség, kormány együttes törekvése az, mely sikerre vezet.

E tekintetben a kormányt vádolni, nincs okunk, mert a közelebbi évek alatt az országgyűlés együttes támogatása mellett valóban sokat tett a népnevelés érdekében. A tanítók is kisebb-nagyobb mérvben megteszik kötelességüket; de a kinek 100—200 frtból 5—6 tagu család szükségait kell fedeznie, annak szellemi táplálékokra abból semmi sem juthat, s nem csoda, ha csak tengődve éli át életét, mit legközelebről aztán a keze alatt felnőtt nemzedék érez meg. A közönségnek vannak e tekintetben fontos kötelességei, mint a ki közvetlenül meríthet hasznos beruházásaiból. Neki áll érdekében, hogy az iskolai épület legyen a község legpompásabb épülete, kertje a község minta-gazdasága, s tanítója a falu előljárója, vezére, példány-képe, mert az anyai tej és bölcső után ez azon intézet, melynek emlői jótékony táplálékot s később nyugodt életet biztosítanak tagjai számára. Ennek létesítése, fentartása és gondozása a község maga iránti kötelessége.

Tudom én jól, hogy szegények vagyunk, s most tán jóval szegényebbek, mint ezelőtt, s nem is minden időben rendelkezhetnénk a templom, iskola, sőt más községi szükségletek fedezésére megkivántató eszközökkel. De azt is tudom, hogy sokszor és sok krajcárt fecsérünk el minden haszon nélkül; termésünk, takarmányunk nem mindig a maga módja szerint kezeltetik; ki ne tudna hetenkint, hónaponkint, vagy évenkint pár garast, egy pár kupa gabona-félét, vagy tán egy kötés takarmány-félét megszerezve, nélkülözni,

takarék-, pénz-, mag-, vagy takarmány-tárba helyezni el. Hát a község kiszakított darab-földjét évenként közösen e célra megmivelní, nem áll-e hatalmunkban?

Hisz ezen, s ezekhez hasonló uton, rövid időn tiszteletre méltó kapitális lenne községi célokra létre hozható. Csak jó akaratú kezdeményezés és kitartás kell, a biztos eredmény nem fog elmaradni. Ez uton a legszegényebb község is fényessé teszi templomát, virágzóvá iskoláját, s emelheti közvetőlegesen magát is utódaiban anyagilag, mint szellemileg. Ugy legyen!

Dórk József,
polg. isk. tanár.

Észrevételek.

„a légációk kérdéséhez“ című cikkhez,

Motto: „Hoc intelligamus, hominum duo esse genera: alterum indoctum et agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati; alterum humanum et politum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat.“ Cicero.

„— dum vult validius
Inflare se, rupto jacuit corpore.“ Phaedr.
Fab. I, 24.

E lapok múlt évi 155—51-ik számában egy cikk jelent meg „a n.-enyedi theol. szeminárium önképzőkörre megbízásából,“ Farkas Károly theol. gus aláírással. Az irt önképzőkör a légációt nem eltöröltetni, hanem javíttatni kívánja; de egészen s anynyira helytelen okok alapján, hogy kényszerítve érzem magamat, egy pár megjegyzést tenni a cikkekre és előre is kimondani, hogy ha a cikkben foglaltak az öszszes theol. ifjuság nézete, akkor a theol. ifjuság rendkívüli tájékozatlanságot árul el a maga részéről, és e cikknek kiindulási pontja és legbatalmasabb rugója a légációba-járás, által való segélyforrás fentartása és annak egy szűkebb körre való öszszpontositása, hogy ne mondjam, ép theologusokhoz nem illő üzérkedés. De, hadd okadatoljuk e csakugyan kissé kemény ítéletünket; vegyük vizsgálat alá magát a cikket, a nagyenyedi theol. szeminárium önképzőre tagjainak véleménynyilvánítását, ugy a mint azt Farkas Károly, (ki valószínűleg a kör-jegyzője és fogalmazója) közre bocsátá.

F. K. azt állítja, hogy ez idő szerint őket, theologusokat illeti a légáció ügye legközelebből. Ez igaz, a menynyiben a légátusok legnagyobb része még ma is a theologiai tudományokkal foglalkozó ifjakkól telik ki; igaz, a menynyiben a légátusok teendője olyan és az, a mi a theologiaival áll szoros viszonyban; igaz, a menynyiben a légáció eltörlése által a theologusok egy nem megvetendő (mint azt Révay Pál e lapok múlt évi 154—50-ik számában számokkal kimutatta) segélytől esnének el. De hát, vajjon azon papokat, kik légátusokat kapnak, nem közelebből érdeklí-e, mint a theologusokat, miután a légáció eltörlése által terhük (?), kötelességük növekednék (mint ezt „egy vidéki ref. pap“ e lapok múlt évi 151—47-ik számában

feltűntette); mintán a légáció eltörlése által megvolnának fosztva azon előnytől, melyben „a légátusok tanításai, oktatásai által“ részesülhetnek, az elszigetelt papok örök elszigeteltségben maradnának, nem volna alkalmuk a korunkban uralkodó eszménkel, (melyek méltán neveztetnek morderneknek!) megismerkedni, megsemmisítettén a légáció, azon csatorna, melyen át a nagy-enyedi theol. szeminárium egyik irányának tanai, Farkas ur szerint, tán egyedül és legjobban elszívároghatnának, nem! folyának az elszigeteltségben élő papokhoz és ezek híveikhez. Nagy teher, és nagy veszteség érné a légáció eltörlése által a szegény papokat; szinte azon gondolatra csábítottam, hogy tovább ne legyek oly egyházban lélkész, hová légátus nem jár! És most kérdem, vajjon melyik nagyobb veszteség: az-e, ha a theologus egy pár forinttól évenként, míg theologusokdik, megfosztatik, (miért tán éh-halálra nem jutna; aztán tán az elveszített segély más uton inde-unde pótolható volna); vagy az, hogy a Farkas ur által jelzett papok s velük együtt híveik elszigeteltségben, sötétségben, tudatlanságban maradnak és halnak meg?

Lám, édes Farkas ur, a híveik és maguk előhaladását és tökéletesítését szívükön hordozó papok, sőt maguk a hívek vannak a légáció eltörlése által leginkább veszélyeztetve, s így a légáció ügye által legközelebből érdekelve, és nem ön és kollégái. Hadd szoljanak hát a papok, ők az illetékesek, mint a kik — csak megengedi, azt hiszem, F. ur — jobban ismerik a légáció előnyeit, vagy hátrányait, kik inkább ismerik a maguk és híveik helyzetét, viszonyait és szükségait, mint ön, ki tán egy párszor már volt légátus. Bizza tehát kollégáival együtt a légáció ügyét avatottabb kezekre, illetékesebb személyekre, vagy az egész kerületi közgyűlésre, mely nem szorult az ily indítványra és okadatolásra.

De, fogja ön mondani, F. ur, tán ismét az önképzőkör megbízásából: ama papok hallgatnak; vagy a kik felszólaltak, helytelenül szóltak, rossz ajánlattal léptek elő, s így jogos, sőt kötelesség-szerű volt az önök véleménynyilvánítása, mint a kiket az ügy egy kissé még is csak érdekel. Jól van! Nyilatkozzanak hát, de ha ezt teszik, tegyék azt ugy, a mint az ember azt megvárja oly emberektől, mint önök; de önök, kik alig, hogy egy pár hónapig koptatták a theol. tanterem padjait, s felszedtek egy idegen nézetet, már mind megannyi kész modern theologusoknak hiszik magukat, s azt vélik, hogy a modern theologia monopolizált valami s a trafika is megvan, csak a trafikáló segédek hiányoznak még, s hogy ez állásokat önök foglalhatják el legjogosabban, s főnökük jelen nem létében, kényük-kedvük szerint kontárkodhatnak.

Ön, F. ur, azt állítja, hogy „az eddig szokásos légációt a járás által a vallásos, erkölcsi élet veszélylyel van fenyegetve.“ Ezt én is állítom. Ön azt hiszi, hogy ezt nem kell sokáig argumentálnia, s ezért csak egy hasonlatot csinál argumentum gyanánt, s csak az a kár, hogy a sok szem és fül sem tudta észrevenni, hogy az argumentum egy kétélű fegyver, még pedig olyan, mely legelőször is gyártóit sebzi meg. Ön szerint és szerintem is, csak az

képes az ember „fizikai“ *) bajain segíteni, ki erre hosszasan tanulmány által képesítettett — az orvos; ha már most a szellemi élet egyenlő volna a testi (ön szerint fizikai) élettel, ennek bajait is csak az tudná orvosolni, bajain az segíteni, ki erre hosszasan tanulmány által képesítettett — az orvos; még pedig a szellemi bajok orvosa = lelkész (der Geistliche, Seelsorger, ὁ πνευματικός, itt már nem a φυσικός vagy ὁ φυσικός ellentéte, hanem = κληρικός szemben a λαϊκός-szal.) A mire tehát egy még csak az előtanulmányok folyamában evickelő theologus — s így ön és társai — ép úgy nem képes, mint az orvos növendék a „fizikai“ bajok orvoslására; hát aztán, ha még meggondoljuk, mint ön is állítja, hogy a szellemi élet sokkal bonyolultabb természetű, mint ön „fizikai organizmusa.“ „A bonyolultabb természetű szellemi élet egyik oly kényes és oly fontos oldalát (hát e szót honnan, vagy kitől tanulta; tán valamely híres fizikustól)? mint a vallásosság és erkölcsi élet, csak az vezérrelheti fejlesztve, a ki erre megfelelő tanulmány által képesítettett,“ s így tehát ön és kollégái még korántsem; s pláne, egy első éves theologus, ki mint karácsoni légátus bizony e tekintetben nem nagyon sokkal áll előbb, mint egy 6, 7, 8-ik gymnázialis tanuló. Vagy tán az álef-béth megtanulása és a modern, vagy orthodox theologia név hallása már elég képességet nyújt a szellemi bajok orvoslására? Ezt ön sem fogja állítani. „Eltiltandó tehát a templomi szószéktől minden olyan egyén, ki az abban véghez viendőkre tudományosan nem“ készült, nem képesítettett, és nem mint ön mondja: „tudományosan nem készült.“

Ön, ha testi bajban szenved, alig hiszem, hogy rábizná magát egy orvos-növendékre, készüljön az bár még egyszer oly tudományosan az orvosi pályára. „Mert, a mily nevetséges, szinte oly megbotránkoztató az, hogy olyan egyén álljon fel papolni, kinak teljes (és nem „semi“) „készültsége nincs hozzá.“ „Korunkban minden foglalkozásra szak-embereink vannak;“ és már kérdem: ki a szak-ember a paplásra, a híveknek szószékből való tanítására: a pap-e, vagy egy theologiae studiosus, legyen bár az F. ur? A templomi szószék legkevésbé olyan, melyet minden készületlen betölthetne; nem töltheti be azt egy theologiae studiosus sem, hiszen, azt csak nem nevezi ön készülttségnek, ha a kölesön kért predikációt betanulja szajkó-médra és már a theológiát is megizelte. Az ön okoskodása szerint egy 8-ik osztályos is szinte úgy betöltheti a szószéket, mint egy theologus, sőt némelyiknél sokkal jobban, nála csak az a kár, hogy még nem vétetett fel a theologusok közé. Hát azért tanuljon az ember négy évi theol. kursust, azért készüljön egy-két évig papi-vizgára; vagy menjen a külföldre, készüljön azon hivatalra, a mely-

*) Hol tanult ön, hogy a szellem, (lélek) — πνεύμα — szellemi élet — πνευματική ζωή — ellentéte a φύσις és φυσική ζωή; azt ön a bibliából is megtanulhatta volna, hogy mi a szellem, szellemi ember, szellemi élet ellentéte; vegye előbb tanulmány alá I. Thess. 5: 23. — az eredeti szöveg szerint, — Zsid. 4: 12 és ezekkel rokon helyeket, s csak ha ezt tette s még sok egyebet, kezdjen eszméket hirdetni. Beh, szép tanítást, oktatást adna ön az elszigetelt papoknak!

nek legnehezebb feladatát, a mostani gyakorlat szerint akármely“ 1-ső, 2-sod, 3-ad, vagy 4-ed éves theologus „megoldhatja?“ „Vagy az ilyen nem képes rá, s így nem is bizandó ilyenekre; vagy a theol. kursus“ jelen tartama „felesleges és így“ a tanév kezdetétől karácsonig terjedő 3—4 hónapra redukálendő; felesleges akkor annak, ki lelkész akar lenni e rövid időnél tovább, sőt holtáig tanulni, ez utóbbi feleslegességét egyébiránt fájdalom! ha elvileg nem is, de tényleg sokan vallják.

Önök, Farkas ur, még csak jó hajlandóságu és jó reményű studensek és „taceant discipuli, ubi magistri tantum vocem habent!“ Kövessék a pythagoreusok öt főerényét, s vegyék figyelembe azt is, hogy önök, mint theologiae studiosi, még csak exoterikusok, akusmatikusok, pythagorizkusok, s csak a végzett 4—6 év után lehetnek, szigorú megvizsgálás után, esoterikusok, matematikusok, pythagorikusok, papok, s csak mint ilyenek lesznek feijogositva arra, mi ezek tiszte, s a melyet önök már mint theologusok szeretnének, hatalmukba keríteni. Emlékezzék csak a görög festő mondására, s keresse ki Horatius „ars poetica“-jából, satyráiból és leveleiből azon mondásokat, melyeket magára alkalmazhat. Parvum parva decent. A légációt eltörlése által nem csak az ön által értett avatatlanoktól lenne megmentve a szószék és egyház (és nem légáció!) hanem az olyan avatatlanoktól is, mint ön.

Ön pedig azért harcolt társai megbizásából, hogy a még nem theologus ne mehessen légációba; s én argumentálását ön ellen és minden theologiae studiosus ellen is érvényesítem, s így a mi magát a légációt illeti, „die Sache wäre meinerseits schon abgethan.“ Én azonban az ön által aláírt cikke akarok megjegyzéseket tenni, s így tovább kell azt analizálnom.

Egy orthodox.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, január 18. 1874

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, Sárkány Ferenc, Schilling Otto, Szász Béla, Szabó Ádám és Bodor Antal, titkár.

1) Az ág.-főkonzisztorium az 1872- és 1873-ik évi többszöri átiratra kinyilatkoztatja, hogy a vizaknai, szászvárosi, tordosi és kőbri egyh.-községeink dézma-kárpótlásait a fő-felügyeletet illető egyh.-kerületünk részére azért nem bocsáthatta át, mert előbb azon egyh.-községek papi nyugdíj s más viszonyait rendezni kívánta, melyet mind eddig nem fejezhetett be s erre vonatkozólag több kérdést intézve, igéri, hogy azon viszonyok rendezése után a kárpótlásokat átbocsátja. A nyugdíj-intézet viszonyai és felhozott más mellékes kérdések a dézma-kárpótlások átbocsátásával összefüggésben nem lévén, értesítettik, hogy a kárpótlások átbocsátása kieszközlése végett kénytelen volt ig.-tanácsunk a n. m. belügy-miniszter urhoz felterjesztést intézni, mely felterjesztés ellátása egyidejűleg megsürgettetik.

2) Az a.-siménfalvi egyh.-község nevében a gondnok azon egyház-község lelkészét az egyh.-község erdejében tett

kár megterítéséért közvetlen a bíróság előtt beperesítvén és elmarasztaltatván: az egyh.-község eljárása roszalása mellett kimondatott, hogy az egyh.-községek és egyh.-személyek közötti jogviszonyok és abból folyó kötelezettségek megállapítása az egyh.-hatóságok hatásköréhez tartoznak s így közvetlen a bíróságok által hozott ítéletek jogérvényesülését nem bírják.

3) Pénztárnok aa. tudatja, hogy a királyfalvi eladott püspöki jószág árában befizetett 1,000 frt. összeggel, továbbá a m.-igeni egyh.-községnek mult évi jun. 30-án ki-sorsolt 10920 frtos kötvény beváltási összegével erd. urb. kárpótlásokat vásárolt. Tudomásul vétetvén, az illetők értesítetnek.

4) Dáné István esp. aa. tudatja, hogy zsil.-petrozsényi leány-egyház-község a 2800 frtra előirányzott templom építési költségéből 400 frtnál többet nem képes fedezni s bejáró lelkésze fizetésére alappal nem bír, sőt a lelkész vasuti menet-jöveteli díjja is sok költségébe kerül, kéri segélybe részesítvén, felemlítvén, hogy a rom. kath. lelkész a bánya pénztárából évenként mintegy 600 frt. állandó-segélyben részesítették. A mult évi febr. 2-ről felterjesztett kérvény ellátása a pénzügy-miniszter urnál megsürgettetik és a kérvény áttétetik az állam-segély kiosztási bizottsághoz.

— Előadatott ezeken kívül még 12 ügydarab.
Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

Jézus születés-éve.

(Az evangéliumi adatok nyomán.)

Jézus korában már a zsidók is szeltében használják a római birodalomban szokásos idő-számítást az egyes évek meghatározásánál. A zsidó Josephus és a keresztyén Lukács egykép hódolnak e közzszokásnak. Mindketten a római császárok uralkodási évei szerint számítanak; sőt gyakran még az alárendelt hatalmasságokat (konzulok, prokurátorok sat.) is megnevezik az egyes évek közelebbi meghatározása végett. Így volt ez a keresztyénség első századaiban is. Egyes ősrégi okmányok s pár egyházi atya ugyan néha „ab incarnatione“ vagy „a passione“ számítják az évet; de a zsinatok végzéseiben s a keresztyén siremlékeken még a 4-ik és 5-ik században is csaknem kivétel nélkül a császárok és konzulok uralkodási évei számával van megjelölve az idő; míg végre, a scytha származású római abbás, Dionysius (exiguus) 525-ben Kr. u. a mostani keresztyén idő-számítás megalapításával teljesen véget vetett, legalább a keresztyén világban, ama nehézkes római évszámítás használatának. Ezen Dionysius ugyanis, a keresztyénség dicső alapítójának, Jézusnak születését vette fel alapul és kiindulási pontul az általa megalapított keresztyén időszámításban; és pedig az evangéliumokban erre vonatkozólag található kronologiai adatok alapján, a Róma építése utáni 754-ik évet vette föl első évnék Krisztus születése után. A keresztyén-világ csakhamar általánosan elfogadta ezen újítást, s a közel más-félezer éves uzus, emberileg szólva, örök időkre szentesíté is azt. Azonban, még sem lesz talán merőben érdektelen, kissé közelebről is megismerkednünk azon adatokkal, melyek e számítás alkalmával Dionysiusnak rendelkezésére állottak.

Tudva-levőleg, csak az első és a harmadik evangélium szól Józus születéséről. A más kettőt tehát ez uttal teljesen mellőzhetjük. Tartsunk rendet vizsgálódásunkban, kérdezzük ki először az első (zaca napθvator = Máté szerinti) evangelistát.

Egy futó pillantás első tekintetre is elárulja, hogy az első evangélista a szó szoros értelmében mit sem ad

a kronológiára. Nem csak Jézus születését beszéli el minden közelebbi kronologiai meghatározás nélkül, hanem a tulajdonképi, a tanítványok, a szem- és fül-tanuk bizonyosság-tétele által is hitelesített (Apost. Csel. 1, 22.) evangéliumi történet tárgyalását is egy kronologiailag merőben használhatlan „azokon a napokon pedig“ — *ἐν ταῖς ἡμέραις ἐπειταῖς* — kifejezéssel kezdi meg 1; holott, a közvetlen megelőzőleg érintett, és az itt elbeszélni szándékolt események közt letelt „napokat“ kétség kívül maga az evangélista is évtizedekre kellett hogy tegye, minthogy Jézus születésétől a vele Luk. 1, 36 szerint csak nem egykoru ker. János nyilvános föllépéséig legalább is 3 évtizednek kellett lefolynia. Látni való tehát, hogy Máté nem csak hogy nem ad, de nem is akar kronologiai meghatározást adni.

A két első fejezetben — mint tudjuk — az u. n. előtörténetet adja, mintegy nyitányul a tulajdonképi evangéliumi történetnek, mely mind a négy evangélista szerint voltaképi csak a ker. János föllépésével kezdődik. E két fejezetben Máté (rövidség végett így nevezzük az első evangelistát, bárki lett legyen is az) először 1, 1—17 a Jézus család-fáját adja, hogy kimutassa hősének a Dávid családjából lett származását, és pedig az apai ágon, mi által Jézust József természetes fia gyanánt tünteti föl. Azután 1, 18—25 nyomban leírja Jézus szepőlten fogantatását és születését, észre sem véve, minő ellenmondásban jött ez által önmagával. De minket ez most nem érdekel; mi most csak kronologiai adatokat keresünk Jézus születés-évének meghatározására. Fájdalom, e versben legkisebb kronologiai vonatkozás sinc. tárgyunkra.

Ezután 1—23 leírja, hogy Jézus — Herodes király idejében, Judeában, Bethlehem városában lett — születése alkalmával bizonyos mágusok jönnek nap-keletről Jéruzsálembe, kik — mivel hogy látták az csillagát keleten, eljöttek, hogy neki tisztességet tegyenek (2, 1—5). Itt tehát egy — bár csak ugy mellékesen oda vetett és nagyon határozatlan, de a semminél kétség kívül többet érő — kronologiai adatot, illetőleg vonatkozást találunk. E szerint ugyanis „Herodes király napjaiban“ — *ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως* — született Jézus. Ugy de, Herodes csaknem 40

évig *) uralkodott, s hogy már e hoszszu uralom, melyik évében született Jézus, azt ama két versből 2, 1—2 ki nem okoskodhatjuk. Azonban, közvetlen alább elbeszéli az evangélista, hogy midőn a zsarnok Herodes palotájába is elhatott azon mozgalom zaja, (melyet a mágusok kérdése: *που ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων* = „Hol van a zsidók új-szülött királya?!)“ Jeruzsálemben okozott, a megrémült zsarnok sietve öszszegyűjti a papi-fejedelmeket és írástudókat, s midőn ezektől megtudá, hogy a messiásnak az írás szerint (Mich. 5, 2.) Bethlehembben kell születnie, titkon magához hivatá a mágusokat is, s pontosan megtudakozá tőlük a születés idejét is, azaz, anynyit, a menyinyit e tekintetben a mágusok tudhattak, hogy t. i. mikor tünt fel előttük ama Herodesre nézve baljoslatu csillag; s ezt megtudva tőlük, azon utasítással bocsátja, illetőleg küldi őket Bethlehembbe, hogy pontosan utána járva a dolognak, neki mindenről hiven jelentést tegyenek, mint hogy — mint őket áltatá — ő is tisztességet akar tenni a gyermeknek (2, 1—8.) Azonban, a jó mágusok „álomban“ figyelmeztetve a zsarnok gonosz célja felől, nem mentek vissza Jeruzsálembbe a megtalált és gazdagon megajándékozott gyermek bölcsője mellől, hanem „más uton térének vissza hazájukba“ (2, 9—12).

Az ily rutul rászédett Herodes azonban rettegett áldozatját nem akarja elszalasztani, s miután az a fényes csillag, mely a kegyes mágusokat oly barátságosan vezérelé a keresett bölcsőhöz, most a zsarnok sötét terveinek kivitelét nem támogathatá, tehát az iszonyu Herodes, hogy áldozatját annál biztosabban elejthesse, Bethlehembben és környékén mindazon gyermekeket lemészároltatá, kik ama fényes csillag feltünése óta születtek. Ezen időt pedig — mint fentebb is érintők — a mágusok sommi rosztat nem sejtve, a ravasz Herodes kegyes érdeklődést szinlelő tudakozódására pontosan megjelölték; s mint hogy 2, 16 szerint Herodes a mágusok nyilatkozatai nyomán csak a két éves s azon alóli — *ἀπὸ δευροῦς καὶ τριτοῦ* — gyermekeket végezteté ki, a legnagyobb valószínűséggel következtethetni, hogy ama csillag, ezen iszonyu mézszárlás előtt mintegy 2 évvel fogott a mágusok szemei előtt keleten fölűnni.

Azonban, az üldözött gyermek még sem fult bele a vér-tengerbe, mert a mágusokkal csaknem egy idejüleg József is értesítve lön „álomban“ a Jézust fenyegető veszélyről, s így az „ur anyyala“ utasítását követve, még elég korán menekül a gyermekkel és Máriával a távoli Egyiptomba (2, 13—15). De alig hangzik el Rámában a gyermeküket vesztett anyák sirása és jajgatása, s már a „vérszopó“, Herodes halálát jelenti „álomban“ Józsefnek az „ur anyyala“, egyszersmind fölhiva őt, hogy térjen vissza Palesztinába. József rögtön utra is kel családjával; azonban megtudva, hogy Judeában a kegyetlen Herodes egyik fia, Archelaus foglalta el atyja trónját, nem mer oda menni, hanem „álom-

*) Krisztus előtt (a mi közöséges idő-számításunk szerint) 47-ben atyja, Antipater, Galilea, 41-ben Antonius Judea helytartójává, 40 végén a római-tanács Judea királyává nevezi Herodest, de csak 37 sept. végén tudta elfoglalni királyságát, s uralkodott Kr. e. 4 april. elején történt haláláig.

ban“ — *κατ' ὄρα* — ismét megintetve, Galileában egy Názareth nevű városban vonja meg magát (2, 19—23.)

Eddig terjed az evangéliumi előtörténet, s Máténál csak is e homályos, s egészen határozatlan khronologiai vonatkozásokra vagyunk jutalva a Jézus születés-évének meghatározását illetőleg. Lássuk már most, menyinyiben használhatjuk célunk elérésére e nagyon is szűken nyújtott adatokat.

Mint a zsidó Jozephustól tudjuk, Nagy Herodes (így nevezik inkább hoszszu uralkodása, mint nagy érdemei miatt) R. é. után 750 (= Kr. e., a mi számításunk szerint) elején, még a páscha innep előtt, tehát ápril. első napjaiban meghal. Jézus pedig, a fennebbiek szerint, nem csak hogy az ő életében születik, hanem előle még Egyiptomba is menekül, s e távoli tartományban bizonyos — bár nem nagyon hoszszu — ideig még időzni is kénytelen, míg a zsarnok halála után ismét visszatérhet Palesztinába. E szerint tehát, Herodesnek a bethlehemi gyermek-gyilkolás után még mintegy egy évig élnie kellett. Kérdés már most: menyinyivel szülehetett Jézus ama borzasztó mézszárlás előtt? Erre nézve így okoskodhatunk: a mágusok, mielőtt hazájukból Judeába indultak volna a zsidók újszülött királyának üdvözlésére, már látták keleten „az ő csillagát“, és pedig Herodes utánjárása szerint, mintegy két évvel e kikérdezés előtt, tehát a bethlehemi gyermek-mészárlás alkalmával Jézus már mintegy éves lehetett; következőleg, Herodes halála előtt mintegy 1+2 = 3 évvel, azaz R. é. u. 747 = 7 Kr. e. született volna. Ezt illetőleg, még csak azt jegyezzük meg, hogy Josephus szerint (zsid. rég. 17, 2, 4) ezen időtájban, 747 körül Herodes egy farizeus-messiási mozgalmat, melynek azonban a mi fentebbi bethlehemi katasztrófánkkal semmi köze sincs, különös kegyetlenséggel fojtott el.

Egy más Máténál található khronologiai adatot akarunk látni némelyek a mágusok csillagában is. Ugyanis, Kepler, a nagy csillagász, Jupiter, Saturnus és Marsnak 1604-ben Kr. u. bekövetkezett konjunkciója által figyelmessé tétetve, kiszámítá, hogy Róma építése után a 747-ik év második felében Jupiter és Saturnus a halak jegyében szintén konjunkcióban voltak, s 748-ban R. é. u. Mars is hozzájuk csatlakozott. És a nagy csillagász nem habozott e konjunkciót a mágusok csillagával kombinációba hozni. Annál kevésbé, minthogy 1604-ben Kr. u. ama konjunkcióhoz még egy álló csillag-féle égi test is csatlakozott, mi Kepler szerint, 747—748 R. é. u. ép oly könnyen megtörténhetett, a mint hogy később többen, egy khinai adat nyomán, egész triumfussal bizonyíták, hogy az valóssággal meg is történt. Majd, Ideler még pontosabban kiszámítá, hogy először R. é. u. 747 májusában, azután azon év október 27-én s harmadszor november 12-én volt látható ama különös égi tünemény, sat. sat.

Szivesen elhiszszük a nagy csillagászoknak, hogy ama konstelláció 747-ben R. é. u. csakugyan megtörtént. Azonban, Máté, bár négyszer is (2, 2—7—9—10.) említi ezen különös égi kalauzt, de azt mindig csak *ἀστέρα*-nek nevezi, pedig *ὁ ἀστέρ* soha sem konstellációt, hanem mindig csak közöséges „csillag“ot jelent. De ha ezt nem tekintjük is, ott áll

a szövegben 2, 9 világosan kifejezve, hogy ama csillag a mágusok előtt ment, s a keresett helyre érve, a ház fölött megállott — *και ιδού ο αστρος, εδωκε την ανατολην, προηεν αυτοις εως ελθων εσταθη επανω οδ ην το πασιον.* E szépséges csillag-vándorlást pedig még sem a nagy csillagászok magyarázni, sem a jámbor exégéták a szövegből kibüvelni, nem tudták. Azután, főleg az „eretnek skeptikusok“ előtt még az is feltűnő, hogy e különös égi tüneményről, az egy Mátét kivéve, sehol semmi említés. Josephus és Lukács mit sem szólnak róla. Pedig Máté szerint, annak valóban rendkívüli föltűnést kellett okoznia: — a kegyes mágusok távol keletről Judeába zárandokolnak, egész Jérusálemet mozgásba hozzák, a hatalmas Herodest rémületbe ejtik, a kicsiny Bethlehem és egész környéke ártatlan kisdedeinek szörnyű lemészárlását, Jézus szülőinek Egyiptomba szaladását idézik elő, sat. sat.

Benkő Lajos,
ref. lelkész-jelölt.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

A szil.-szólónoki egyházmegyéből.

Tiszteletes szerkesztő ur! Az „Erdélyi protestáns közlöny“ idei 157—1 számában „különfélék“ rovata alatt a kolozsvári ref. egyházban 1873-ik év tartama alatt születtek, öszeeskettettek- s meghaltakról való statisztikai kimutatás közzétételén, panaszlólag említették föl, hogy a papok és esperesek kétszer hivatnak fel e statisztikai adatok beküldésére, mind kétszer hiában. E nyilatkozat jogosultságát beismerve, legyen szabad megjegyezmem, miszerint az adatok be nem küldésének okát nem mindig az esperesek közönyösségében lehet keresni. Mert a mi legközelebről igénytelen személyemet illeti: ha gondolóra vesszük, hogy a szil.-szólónoki egyházmegyének ez idő szerinti esperese a szó teljes értelmében minden segéd nélkül egy év lefolyása alatt 1231 ügy-darabot elintézni s ezen kívül papi, sőt kántori teendőket is egy magára teljesíteni, kénytelen vala, némi elnézést igényelhet, ha nagy mérvben megsokasodott hivatalos teendői közepette némely dolgokra nézve netalán hátrányban marad.

Miután azonban, a mult év folytán nagy mérvet öltött halandóság nem kerülheté el figyelmemet, hivatalos állásomból kifolyó kötelességemnek ismerve a születtekről s meghaltakról alapos tudomást szerezni, felhívást intéztem t. paptársaimhoz, hogy az 1873-ik év januárius 1-től bezárólag sept. 31-ig születtekről s meghaltakról a kimutatásokat hozzám terjeszszék fel.

És már a hozzám juttatott kimutatások alapján tudatom t. szerkesztő urral, s közvetve a tisztelt olvasó közönséggel, hogy a fennebb jelzett 9 havi időszak tartama alatt a szil.-szólónoki ref. egyházmegye területén

született fiu	—	466
leány	—	380
összesen	=	846.
meghalt a férfi nemen	1469	
a nő-nemen	1391	
összesen	2860.	

A születtek számösszegét a meghaltak számával egybe hasonlítva, az említett 9 havi időszak 2,014 halálzási többletet tüntet fel. Az elenyészett 1873-ik év utolsó negyede sem fog sokkal kedvezőbb arányt felmutatni a születtekre nézve, mit azonban a fennebbi kimutatás kiegészítésével, az egyház-látogatás végeztével, közzé tenni, kötelességemnek ismerendem.

A fennebb jelzett halál-esetből kiválóan nagy kontingent a kholera-járvány mutat fel, a menyinyiben t. i. 455 férfi, s 401 nő, összesen: 856 egyén lett a kholerának áldozata. Végül, anynyit jegyzek még meg, hogy szil.-szólónoki egyházmegyénk területén fekvő egyházaink között alig néhány egyházközség tüntet fel csekély többletet a halálzási esetekkel szemben, míg legtöbb egyházainkban három-, négy, sőt ötszörösen felül haladja a halottak száma a születtek számösszegét; és több egyházainkat nem említve, Pacal egyházközségünk népességének $\frac{1}{4}$ -de esett a többször említett 1873-ik év lefolyása alatt a kérlelhetlen halálnak áldozatul.

Minden bizonynyal, méjjen megdöbbenő, szomorú jelenség ez, mely magyar fajunk ily rohamos apadása fölött komoly aggodalmat kelthet keblünkben.

Bogdánd, január 15-én, 1874.

Dombi Lajos,
esperes.

„ARANY-KÖNYV.“

= Kolozsvári ev. ref. egyházunk belső-farkas-utcai templomában felállítandó új-orgonánk költségeire újabb adakoztak.

1) Vas Juliánna ó nagysága ivén: Mohai Károlyné 2 frt. Szász Ádámné 1 forint. Korbuly Bogdáné 2 forint összesen = 5 forint. (Betétetett a takarékpénztárba.)

2) Tek. Kone Sándor ur ivén: Kone Sándorné 20 kr. Hanc Ilona 10 kr. Hanc Györgyné 1 frt. Bodor Antal 2 frt. Cink Jánosné 2 frt. br. Kemény Miklósné 5 frt. Péter Józsefné 1 frt. Eschbacherné 1 frt. Balog György 1 frt. Kozma Istvánné 2 frt. id. Sallai István 50 kr. Tisza László 10 frt. Tompa János 1 frt. öz. Both Jánosné 1 frt. Tóth Zsigmond 2 frt. Gyöngyösi Jánosné 1 frt. Összesen = 30 frt. 80 kr. (Betétetett a takarékpénztárba.)

= Örömmel jegyezzük fel továbbá, hogy Szász Gyula ur egy 100 frt. névértékű torna-vivodai részvényt, dr. Szöcs Emil ur pedig — ki már egy aranyot adott — az orgona felállításáig évenként egy cs. kir. arannyal kíván járulni e nemes cél előmozdítására. Fogadják egyházunk nevében szives köszönetünket. Meg vagyunk győződve, hogy e szép példa jótékonyan fog hatni, s nemes tettük meg fogja teremni áldásos gyümölcseit.

Köszönet nyilvánítás. Kedves kötelességemnek tartom, azon adakozók neveit megörökíteni, kik a holt-marosai ev. ref. egyház által vásárlandó orgona költségeire a következő összeget adományozták: Benkő János, esperes, 5 frt. Szabó József főjegyző 1 frt, Zilíncki Pál közügy-igazgató

1 frt. Csiki Lajos körjegyző 5 frt. Vita András falus-bíró
1 frt. 80 kr. Bakos Ferencné 1 frt. 50 kr. Kis Sándorné
1 frt. Csatlós Mihály 50 kr. Bóka György 10 frt. Fogadják
az egyház halás köszönetét a nemes célra tett áldozatukért.
Holt-maros, január 1, 1874.

Bóka György,
ref. pap.

KÜLÖNFÉLE.

= A kolozsvári ev. ref. főtanodában a téli nyilvános közvizsgák rendje: január 26-án d. e. 8—11-ig a II-od éves bölcészek magyar történehből, 26-án d. u. 2—5-ig az I-ső éves bölcészek vegytanból, jan. 27-én d. e. 8—11-ig az I-ső év. bölc. latin- és hellen-nyelvből, 27-én d. u. 3—5-ig a II-od év. bölc. természettanból, jan. 28-án d. e. 8—11-ig az I-ső év. bölc. menynyiségtanból, 28-án d. u. 2—5-ig a II-od év. bölc. állattanból, 28-án d. u. az I-ső elemi-osztály, jan. 29-én d. e. 8—11-ig az I-ső év. bölc. egyetemes történehből, 29-én d. u. 2—4-ig a 2-ik elemi-osztály, jan. 30-án d. e. 8—11-ig a II-od. év. bölc. latin- és hellen-nyelvből, 30-án d. u. 2—5-ig a 3-ik elemi-osztály, jan. 31-én d. e. 8—11-ig a II-od év. bölc. tapasztalási lélek-tanból, 31-én d. u. 2—5-ig a 4-ik elemi-osztály, február 2-án d. e. 8—11-ig a VI-ik közép-osztály, 2-án d. u. 2—5-ig az I-ső közép-osztály, febr. 3-án d. e. 8—11-ig az V-ik közép-osztály, 3-án d. u. 2—5-ig a II-ik közép-osztály, febr. 4-én 8—11-ig a IV-ik közép-oszt. 4-én d. u. 2—5-ig a III-ik közép-osztály.

KÖRÖZTETNEK.

51—1874.

Tudásul és megtartásul.

A vallás- és közoktatás-ügyi miniszter ur ő nagyméltósága folyó hó 2-ról 30,864—873 sz. alatti leiratában a m. kir. belügy-miniszter által az erdélyi részekre is kiterjesztett, a m. kir. helytartó-tanáctól 1865 jul. 19-én kiadott, következő rendeletet közli:

„Ujabb időben számos eset fordulván elő, hogy a hullák kiásatására és átszállítására nézve az engedély kiadása közvetlen ezen k. főkormányzóknél szorgalmaztatik: az e részben megkivántató engedélyek kiszolgáltatásának egyszerűsítése és idő-kiméles tekintetéből következő eljárás szolgáland jövőre zsinor-mértékül és pedig:

1) A hullák kiásatására és átszállítására vonatkozó engedély általában csupán különös tekintetet érdemlő esetben, mint családi kegyelet, családi sirbolyba való áthelyezés (s több afféle) szempontjából szolgáltatathatik ki.

2) Csupán természetes halállal, de nem ragályos betegségek folytán kimult egyének hulláira nézve adathatik ki az átszállítási engedély, melyre nézve szükséges hogy az illető hatósági orvosnak szemle általi meggyőződés folytán kiszolgáltató azon bizonylata mutattassék elő, miszerint annak átszállítása ellen orvos-rendőri szempontból akadály nem forog fenn.

3) A hullá kiásatása csupán hatósági felügyelet alatt, az egészségi közeg közbenjöttével eszközölthetik az ez iránt fennálló orvos-rendőri szabályok szoros megtartása mellett, alkalmas időben, fel nem tűnő módon és minden zavar kikerülésével.

4) A hullák kiásatására, vagy elszállítására megkivántatik, hogy az egyház részéről is bizonyittassék, miszerint ezen intézkedés ellen egyháziilag akadály nem forog fenn.

5) A hullá átszállítása csupán légmentesen bezárt (beszurkolt) kettős koporsóban engedethetik meg egy külön egyén kíséretében.

6) A hullá kiásatási és átszállítási engedélyt ugyanazon megye területén egy járásból a másikba az illető járási főszolgabíró; egy megyéből, vagy kerületből a másikba, vagy valamely szabad királyi városokba a megye, vagy kerület közönsége, szabad királyi városokból valamely megyébe, kerületbe, vagy más szabad királyi városba, a városi-tanács adja meg, s állítja ki a hullá kísérek számára a hullá szállító leveleket egy hónapi érvényességgel, és csupán oly esetekre nézve, ha a hullának átszállítása a szomszéd tartományokba, avagy külföldre kívántatik, ezen kormányzók az engedélyezést magának tartja fen, mely esetekben a helyesen felszerelt, s a megkivántató bizonylatokkal ellátott folyamodványok ide felterjesztendők. Miről a közönség mihez tartás és további intézkedés végett értesittetik. Kelt Budán, a m. k. helytartó-tanáctól 1865-ik évi július 19-én, sat.

Kolozsvártt, január 20, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

63—1874.

N.-enyedi egyházmegyénkben az e lapok mult évi 50-ik számában köröztetett pályázati határidő megnyújtatik február 20-káig.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügyigazgató ut. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, január 20, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

80—1874.

Marosi egyházmegyénkben az udvarfalvi kántor-tanítói állomás, melynek javadalma:

1) 25 kalangya buza; 2) 76 véka szemes törökbuza; 3) 9 sing vászon; 4) 4 öl tüzi fa; 5) 75 véka férőjü kánonika porció, mely minden évben használható; 6) 9 szekér széna; 7) temetésért és tanításért 42 frt. o. é.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok marosi esperes, t. t. Vályi Pál aa.-hoz, Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, január 20, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

82—1874.

Görgényi egyházmegyénkben:

I. a póka-kereszturi segéd-tanítói állomás, melylyel egybe van kötve az orgonistaság is. Fizetése 240 frt. készpénz, fűtésre fa s a nyugalmazott öreg tanító halála után szép kánonika porció.

Pályázati határnap, február vége.

II. A kis-fülpesi lévitai állomás. Itt van 40 kepe-fizető, fizet mindenik: a) 4 véka búzát; b) 2 véka zabot; c) fa-pénz gyűl 9 frt. 28 kr; d) garas-pénz 1 frt. 5 kr; e) Telekianum kamatja 10 frt. 51 kr; f) alapítvány kamatja 33 frt; g) szántó 14 hold, kaszáló 4 hold jó helyeken. A földkekből mintegy 8 holdat az egyház-tagok mivelnek kellő ellátás mellett. E fizetés kétharmada a lévitáé, egyharmada a beszolgáló lelkészé. h) Tandij, minden tanulótl 1/2 véka szemes törökbuza, tanulók száma 30—35; i) temetés 20 krajcár.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok görgényi esperes t. t. Benkő János aa.-hoz M.-Péterlakára (u. p. Sz.-Régen) küldendők.

Kolozsvártt, január 20, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 29, 1874.

161—5. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A vallás-tanításról. *)

Midőn azon nézetemnek adok kifejezést, miszerint a gymnázialis nevelésnek általános célja nem lehet más, mint nemesen gondolkozni tudó, erényes, jellemes és szabad polgárokat adni a hazának: akkor egyszersmind reá mutattam arra is, hogy én a vallás-erkölcsi érületnek fölkelését, ápolását és okoszerű fejlesztését a későbbi ember jellemére nézve döntő befolyást gyakorlónak tartom.

Sokan vannak napjainkban és pedig valljuk meg, hogy éppen tudományosan képzett s e mellett finom műveltséggel bíró s valóban méjjen gondolkozni tudó emberek, kiknek kedvenc és elterjeszteni óhajtott eszméjökké vált, az általam most jelzett téren rombolni; sokan szeretnek a vallás-erkölcsi életéről kicsinylőleg beszélni s a hit világából tabula rasat csinálni. Némelyek még létezési jogosultságát is megtagadván a vallásnak, mint tudománynak, csak éppen hogy megtűrik a tanintézetben; de mint valami super quid tekintetvén, oda tölják akárkinek nyakára, hogy tanítsa, azt gondolván, hogy valást tanítani, mindenki tudhat.

Én tiszta és okadatolt meggyőződésemmel fogva ezen tábor zászlója alá nem állottam és nem is állhatók soha!

Engem a pusztán külérzékeink alá eső, szívet és lelket hidegen hagyó rideg anyagiság nem elégít ki, s még az az igazság sem, mely §-ba foglalva, mint parancs, vagy tilalom jelenkezik. Én azt hiszem, hogy azon tulzott elvek hirdetői vagy helytelenül fogják fel a vallás magasztos eszméjét, vagy hogy úgy vannak vele, mint a ki azt kérdezte: „ugyan minek a nap, mikor nappal amugy is világosság van.“

A mit kikérek és hangsulyozni akarok azonban, az, hogy ne téveszszük össze a dogmákat, a különböző időben és különböző körülmények döntő be-

*) Bod Károly tanárnak 1874 január 10-én tartott tanítás- és nevelés-tani székfoglaló értekezéséből.

folyása alatt létrejött egyes hit-cikkelyeket magával az igazi, benső vallásos étellel, a vallásos-erkölcsiséggel, mint legfőnségesebb és legmagasabb életelvvel.

Hogy a vallásos-erkölcsiség szép világának létezését valaki tagadhassa, ehhez már, kimondom bátran, hogy vagy lelki setétség, nagy tudatlanság, vagy legalább fásult kedély, nagy mérvű rosz indulat és alapjában teljesen romlott szív kell.

Az, a mit ismét oly sokszor hallottam már, hogy a vallásra csak a tudatlan és műveletlen népnek, a plebs-nek van szüksége s neki is csak azért, hogy őtet még ez idő szerint féken tartsa s megóvja a szélsőségektől, de a művelt ember könnyen nélkülözheti azt: egészen ferde fölfogás, mondhatni, vakmerő állítás, melynek ellene szól a tapasztalás éppen úgy, mint a józan ész. Hiszen, számokkal tudnám kimutatni azt, hogy csak is a legműveltebb országok és nemzetek tudtak a vallásosság magaslatára is leginkább fölemelkedni, és azon zászlót, melyre a vallás erkölcsiség, vagy ha úgy tetszik, isten országának megvalósítása, mint az emberiség eszményképe van föltűzve, ma is a tudomány és a műveltség legmagasabb fokán álló népek viszik előre.

De más oldalról, okos beszéd-e az, hogy a vallás féke volna az emberiség egy nagy osztályának akkor, a midőn lelkünk működése tényeinek éppen ez az oldala, az, a melynek határokat szabni már protestáns hitelveiknél fogva nem lehet; hanem ellenkezőleg, a léleknek szabad röpte van föl-föl egészen a végetlenségig, mert mi a teljesen szabad vizsgálódás elvét tűztük magunk elé. És van-e szabadabb lény a földön, mint az, a ki a léleknek szárnyain méjjségen és magasságon át bir hatolni; kikutatja a természet titkait, s fölemelkedik fokról-fokra egészen odáig, a melyen tul lépni, embernek már nem lehet; leborúl és alázattal mondja: „idáig eljutottam, tovább nem mehetek, mert végére mehetetlenek az urnak utai“?!

Im! itt hát a szabadság, melyhez eljutni, az egyetemes emberré nevelés végcélja; és igazán ember már az, ki a szabadságra nem csak eljutni törekszik, hanem azt megítélni s vele okszerűen élni is képes.

Korunk jelenségeit a tiszta ész világa mellett fejteni föl és mindenkit elvezetni oda, hogy levetkőzve a babona sötéttségét, képes legyen a kort, melynek szülötte és egész élet-feladatát, mint józan gondolkozásu ember, helyesen fölfogni, a tényeket tiszta szemmel nézni, megismerni s fölöttök itélni tudni, nyílt szívvel haladni az élet után: im, ez azon szép és tágas mező, a melyen ma már a vallás-erkölcsi nevelésnek mozogni kell, s a melyen működni öröm és gyönyörűség!

Hogy mily távol vagyunk mi még a céltől, azt én is jól látom.

Hogy mind ez ideig a vallásosság mi nálunk nem hogy fokozodnék, hanem inkább alászáll, ezt is keserűen tapasztalom, tudjuk, jól látjuk mindnyájan!

De, mi hát ezen szomorú jelenségeknek közvetlen oka? Höl gyökerezik a betegség? Vagy talán e téren is még csak tapogatozunk, de a valódi okot föl nem fedezvén, gyógyszer sem lelhető, melynek jóhatékony hatására biztosan lehetne számítani?

Régi és már sokak által pengetett hurok ezek, ezért, s még egybekért is hallgatok hát!

A többi okok közül, melyek vallás-erkölcsi életünket betegessé teszik, legyen szabad, csak azt az egyet főlemlítenem, a mely úgy a családi, mint az elemi s legyünk nyíltak, a gymnáziumi oktatás körén belül is föllelhetők. És ez a vallás-tanításnak helytelen, rossz kezelése.

A családi nevelésnél, mint a mely sark- és kiindulási pontját képezi a továbbinak, legfőbb szerepet az okosan irányzott vallás-erkölcsi oktatásnak kellene játszani; igen, de hát mit tapasztalunk e téren?

A család, vagy előkellő, magas rangu, vagy a szegényebb köznép közül való.

A magasabb ranguak, mihelyest gagyogni kezd gyermekek, azonnal angol-, francia, vagy német gouvernante után néznek, kik tanítanak aztán mindent, csak hogy tisztelet a kevés kivételeknek, nem úgy, a mint kellene s nem azt, a mire legelőször szükségök volna növendékeiknek.

Itt tehát vallásos nevelést vagy egy általában hiában keresünk, vagy ha történetesen rá bukkanunk

is valahol, az szakavatatlan kezekre levén bizva, valamivel még rosszabb a semminél!

A szegény földmives-nő megtanítja ugyan gyermekét arra, hogy reggel és este „miatyánk“-ot mondjon; de minthogy vele azt csak úgy bemagoltatták, természetes dolog, hogy abból egy jöttát sem ért; arról, hogy kihez és miért imádkozik, soha sem gondolkozott, mert figyelmessé sem lett téve rája a szegény gyermek.

Aztán, szülői is a helyett, hogy valaha előtte, például, vagy egy szép, erkölcsi tanulságot tartalmazó elbeszélést mondtak volna: az estvéli órákban, a kandalló mellett lidércekről és boszorkányokról mondanak rémséges történeteket s megtömik azokkal a gyermek fejét úgy, hogy szegényke még álmában is mindezekkel küzködik!

Ismét tisztelet a kivételeknek, de általánosságban úgy van ez; ilyenek ismerem én a legtöbb családi tüzhelyet!

És már lehet-e csodálkozni azon, ha az ilyen alapra emelt épület ferde lesz s önmagában össze roskad?

De jertünk tovább, nézzük meg, hogy az elemi iskolában mikint foly a munka, hogyan megy a vallás-tanítás?

Itt még azon esetben is, ha mind szakavatott kezekbe volna a nevezet tárgy kezelése letéve, még akkor először a szülői mulasztás nehéz követelvény elgördíteni, vagy a már fölkapott gyomot kiirtani s a ferde növéseket lenyesegetni: természetes dolog, hogy még a jelzett föltevés mellett is az eredmény ritkán lesz egyenlő és megfelelő az esetleg kifejtett buzgalomnak.

Nem is említve azt, hogy a tanítónak egész élete, magatartása példányszerű legyen, hogy a hirdetett sok szép erkölcsi igazságot a gyermek legközvetlenebb úton tanítójában kellene hogy megtestesülve lássa, tehát hogy fedhetetlen életű legyen: kellene még ezen kívül, hogy kellő szakavatottsággal bírjon, kedvvel tanítson és mindig gondos előkészülettel lépjen be a tanterembe és a legfinomabb tapintattal közelítsen növendékének benső, lelki világához, szívéhez és eszéhez.

És dacára mindezeknek, rá bizzuk itt is akár milyen tanítóra ezt a tárgyat, ki aztán rendesen robotnak tekintvén a vallás-órát, maga is csak úgy lesi, várja a csengetyű szavát.

A gymnáziumi osztályokban az a hetenkint két

órára szorított vallás-tanítás ismét nagyon árva dolog s a többi tárgyak mellett ráadás gyanánt szokott az ez idő szerint még úgy nevezett szak-tanító-nak nyakába varatni, kik aztán, mert kötelességökké tétetett: hát mégis csak eltanítják ezt a tárgyat is.

Szomorú, de őszinte vallomások ezek, melyeket tennem kellett azért, mert elhallgatni, hibának tartottam volna!

Ezekből pedig az a resultatum, hogy: fordítsunk több gondot a valás-erkölcsi nevelésre s bizzuk azt mindenek előtt igazán szakavatott kezekre; ekkor a siker bizonyára nem fog kimaradni, addig pedig kellő eredményt várni, hiu ábránd marad.

Ha olyan fenhangon hirdetjük, hogy nekünk szak-férfiak kellene, ha olyan nagyon szeretjük megválogatni embereinket, ha úgy szeretjük protestáns vallásunkat, ha olyan féltékenyen akarjuk hitelvéinket minden támadás ellen megvédeni: akkor igyekezzünk mindenek előtt, a vallás-tanításra iskoláinkban több gondot fordítani, oda e bástyára állítsuk a legkeményebb, szakavatott véderőt!

Még csak azt ohajtom kiemelni, hogy én a valás-tanításnak szakavatott kezekbe való letétele által teljességgel nem azt akartam mondani, hogy tehát éppen csak papok tanítsanak vallást; mert a lelkész, mint hivatalnok, lehet, hogy hivatalos kötelességeinek teljesítésében egész pedantságig pontos, de ebből teljességgel nem következik, hogy jó vallás-tanító is volna egyszórásmind.

Ha valamely szakmára, úgy a vallás-tanításra igazán születni kell egyfelől, s másfelől még az édes anyai karok között elkezdett családi nevelésnek: tehát, ezen két tényezőnek van itt döntő befolyása.

Hogy azonban talán aránylag a lelkészek közül kerülhetne ki legtöbb jó vallás-tanító, ezt szintén nem akarom elvitatni.

Bod Károly.

Észrevételek,

„a légációk kérdéséhez“ című cikkhez,

Motto: „Hoc intelligamus, hominum duo esse genera: alterum indoctum et agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati; alterum humanum et politum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat.“ Cicero.

— dum vult validius
Inflare se, rupto jacuit corpore.“ Phaedr.
Fab. I, 24.

(Polytatás és vége.)

Őn, illetőleg önök, szükségesnek tartják a pap növendékek légációjába járását a következő okokból:

„Az ev. ref. pap teendője a gyakorlati theológiára van szorítva künn az életben;“ ez igaz! „benn a tanaoda falai között a pap-növendék csak az elméletet tanulja;“ ez csak részben igaz: ott a szeminárium, ott az önképzőkör, ott a nagy terem, miért ne tarthatnának benne az esküdt diákok, és az utolsó éves theologusok minden vasárnap rendes isteni tiszteletet, melyre maguk dolgoznak ki beszédeket, hol aztán nem a szoros értelemben vett kritikát kell alkalmazni, hanem a prédikálók maguk kérjék fel tanáraikat, kollégáikat barátságos figyelmeztetésükre, megjegyzéseikre, melyeket azok a csak hallott prédikációra és prédikálásra tehetnek; ott van Enyednek két, Erdély-s Magyarországnak, és a külföldnek számos derék prédikátora, ezeket tanulmányozzák. Ily módon is „öszhangba hozhatja a fiatal ember hangját, maga tartását, szóval, egész énjét a betanult elmélettel,“ sőt sokkal jobban, miután bizonyosan nem egy légátus járt úgy, hogy papja még sem hallgatta, s így netáni hibáira nem figyelmeztethette. Aztán, higgye el, F. ur, nem nekem, hanem másoknak és a sok példának, hogy a légációjába járás általában nem hat jótékonyan a fiatal emberre. Itt példás eseteket felsorolni, nem illik. Szálljon csak minden olyan theologus (hogy gymnázialis tanulókról ne is szóljak) magába, emlékezzék vissza, hogy miért vágyott légációjába. Minden szent cél mellett volt valami prófán is. Jó volna, ha minden theologus azért vágyne légációjába menni, hogy isten igéjét hirdesse, magát az evangéliom prédikálásában gyakorolja, s ha mindenik előre komolyan gondolkoznék magasztos teendőjéről és hivatásáról; de fájdalom! ez nem áll általánosan, s még kivételesen is alig (hisz még sok lelkész is feleli ezeket,) hanem igen, vágyik a theologus légációjába, hogy zsebét töltsse (de hány üritette töltés helyett!), hogy jól mulasson, hogy táncsteremből menjen szószékre sat. sat. ennek elég fényes bizonyossága az, hogy a visszaterő légátusokat barátai s kollégái rendszeren így fogadják: „szervus, barátom! hogy mulattál, hogy töltötted el az innepet?“ mire a kérdezett egész büszkén feleli, és sokszor még kérdezetlen is mondja: „felségesen! barátom; az innep első napján reggelig mulattunk (sat.); második napján kivilágos viradtig táncoltunk, most volt még ám élet, voltam névnapokon. Fecundi calices quem non fecere disertum?,“ vagy a mint Martialis mondja: Sobrius nil possum, bibenti occurrunt quindocim poetae. Kaptam enynyi forintot, a zsidók és papisták is jól fizettek“ sat. sat. az, hogy ki, mit és hogyan prédikált, ritkán beszéd tárgya; hogy ki mit prédikál, azt tudják úgy is előre a kollégák, mert a légátus ritkán szokta jól megválasztani prédikációját és még sokkal ritkábban maga kidolgozni, hanem innep előtt megkérdi egyik, vagy másik kollégáját, ha volna vagy egy innepi prédikációja, s a „van“ feleletre, minden további vizsgálódás nélkül, szépen lemásolja és betanulja még pedig annál nagyobb örömmel, minél cifrább, virágosabb, nem gondolva azzal, hogy maga az író minő viszonyok közt és minő hívek számára írta. Lehet-e már ilyesmit ige-hirdetésnek, evangéliomi buzgóságnak nevezni, lehet-e ilyesminek jó hatása beszélőre és hallgatóra? Feleljen erre őszintén, F. ur.

„Különböző nagyságu és akustikájú templomokba járván, fölismerheti, hogy minő helyen lehet elég alkalmas, a később reá bizott kötelezettségeket sikeresen elviharolni;“ nő hiszen, szép volna, ha minden pap, mint F. ur akar egykor tenni, a templom nagyságából és akustikájából ítélne meg, hogy mely egyházban képes, elviselni papi kötelességeit. F. ur csak azon 15—20 egyházhoz kötné magát, melyekben mint légátus megfordult, s azok közül is csak azokhoz, melyeknek templomában hangját kiprobálta és alkalmasnak találta? Túl-szerű vallomás.

„Fentartandónak véljük továbbá a légációt azért, mert így sok társadalmi ügyességet sajátíthatnak el a pap-növendékek, a melyekkel a tanoda falai között nem találkoznak;“ nő hiszen, szép társadalmi ügyességet lehet elsajátítani azon módon, a hogy a légátusok nagy része magát viseli; vagy tán a reggelig ivás sat. ma a társadalmi ügyességek egyike? Aztán másfelől, csekély azon társadalmi ügyesség, melyet a pap-növendék légációba járás által elsajátíthat, ahhoz képest, melyet az által szerezhethet magának, hogy egyik vagy másik tanítványához megy szünidőre; kinek nincs ily tanítványa, az légációt alig érdemel és nagyon előnyös alig is jut részébe. Itt egy argumentum volna az, hogy a légátus egy oly férfival jöhet érintkezésbe, ki azon hivatalt viseli, melyet maga is egykor elfoglalni óhajt, kitől tehát sok hasznos utmutatást nyerhet, de ezt más uton még jobban elérheti, a ki akarja.

„Fentartandónak tartjuk a légációt azért, mert így a pap-növendékek, kiknek oly szűk anyagi körülményeik vannak, ez által segítve lesznek;“ a segély nem valami sok, kivált némelyekre nézve, de azért, mint fennebb mondtam, nem megvetendő, vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest, de másfelől, qui pauperiem veritus, potiore metallis libertate caret, . . quia parvo nesciet uti, mondja Horatius. Aztán, az hiszi ön F. ur, hogy a légáció megszüntetése miatt apadni fog a theologusok száma.“ Vessen egy pillantást e lapok hasábjain megjelent „theol. fakultásunk“ című cikk negyedik közleményére, s ha egy szép jövő dereng előttünk, nem sokat törünk, nélkülözünk-e éte, pláne akkor, mikor más pályán még nehezebb a tanulhatás módja. Olvassa el F. ur Jézus szavait, melyeket szeretett tanítványa jegyzett fel Ján. 4: 14; 6: 48—51; 7: 37. 38. Máté 6: 11; 7: 7. 8. Ohajtsa minden enyedi theologus azt, hogy a légáció megszüntetessék és a szeminárium tétessék át Kolozsvárra mielőbb, hol mindenik százsoroson fog kárpótolva lenni a légátum elvesztéséért.

„És végül, fentartandónak tartjuk a légációba járást azért, mert így aprádonkint megismerkednék a kül-világ, nevezetesen pedig a papság elszigetelt része a theol. szemináriumban ualgó eszmékkel. A modern eszmék így könnyebben átültethetők lesznek az életbe.“ sat. „És végül“ tán ez a legfontosabb argumentum, ez a legcsatlansabb része az egész véleményezésnek, önök szerelmesek a csattanós kifejezésekbe, mint Kámory. Hát mit gondolnak F. ur és kollégái, mi az a theologia, legyen az modern, vagy orthodox; mik azok a modern-eszmék? Higgyék el, nem valami üzérkedési cikk, nem valami olyan, mit az el-

szigetelt papok legjobban a koberló diákok által sajátíthatnak el. A theologiae studiosus arra van hivatva, hogy azon eszméket, melyeket hall, megvizsgálja, így, vagy amúgy magáévá tegye, mi nem egy-két év eredménye. Azt hiszik önök, hogy a theologus név már kész theologust jelent? Nagyon csalódnak! Uj nézetekkel még a pap is csak józan megfontolás után léphet hivi elébe, hát egy theologiae studiosus, ki még csak az elő-tanulmányok stádiumán van, melyek őt egykor fenséges hivatala betöltésére képesítik. Szegény modern theologia, mely ily terjesztőkre szorulsz, mint egy első éves theologus! Ne higgye azt senki önök közül, hogy a theologia, legyen az modern, vagy orthodox, olyan, mint a Vogt ur materiálistusa, melynek első tételéből egy valamire való gyermek az egész rendszert — ha ugyan rendszer! — megalkothatja.

Vizsgálódjék kiki előbb maga, s csak hosszas vizsgálódás után kezdje az elsajátított és kifejlődött eszméket terjeszteni, s akkor is kellő uton, vagy közegek által. Könnyű azt állítani, hogy a ki nem akar F. urral tartani, az nem halad a korrallal, de nehéz bebizonyítani; sőt én az ellenkező ellen könnyen hozhatnék fel bizonyítékokat. Szegény elszigetelt, s így F. ur szerint, a világtól elmaradt papok, kik arra szorultatok, hogy a theologiae studiosi által sporadice felszedett, tán általuk sem értett eszméknek hódolatok csak azért, mert azok egy theol. szeminárium divatózó kör-, s lehet korszerű eszméi. Nincsen-e egy pár egyházi lap (különböző irányu), nem lesz-e ma-holnap olcsó theol. könyvtár? Ezek az eszmék terjesztői. Aztán, igen sok pap figyelembe fogja venni II. Pét. 2: 1 sat. szavakat, midőn azok pláne illetéktelen ajkáról jönnek. Vajjon, mit szólnak a papok a F. ur. ez utolsó argumentumára, mely szerintem nem egyéb, mint ha azt mondanák: mi akarunk némely papokat tanítani, mert jóllehet ők már rég óta járnak a templomba, de azért azt nem ismerik, és ha mi légátusok oda megyünk, mi már az ajtóból jobban ismerjük az egészet, úgy hogy mi fogjuk őket vezetni saját templomaikban és nem megfordítva. Metiri se quemque suo modulo, ac pede verum est. Jó lesz figyelembe venni Pál apostol e szavait *év sávtois sávtois metriin kai ovvkvoviv; non plus quam par est sibi tribuere; vagy mint Meyer és Rückert mondja az illető helyhez: „sich an sich selbst messen und dadurch masslos in sein eigenes Lob verfallen.“* „Tecum habita, et novis quam sit sibi cursa supellex.“ Persius.

Éretlen gondolatok! Ugyan minek ajánlotta Szász Gerő a szeminárium Kolozsvárra tételét, hisz a theologusok már Enyeden is anynyira excellálnak, hogy papokat tudnak tanítani, még pedig nem elszigetelteteket, mert az ilyekhez bizony nem igea jár légátus, hanem jár a jobb ekklezsiákba, a hol a pap tehát kevésbé is van elszigetelve és ezeket akarnák a légátusok oktatni. Tanulni senkitől sem szégyen, de mikor a tanoncok nagy garral hirdetik, hogy ők mesterüket oktatni akarják, az bizony egy kissé nevetséges. Hát ha még azon párt-irány, melynek tanait önök hirdetni akarják a papoknak, olyan, melyre ráillik Straus D. azon mondása, hogy „lebt fast ausschliesslich

aus Falschmünzerei," nem röstellenék-e egy ily párt „hamis pénzeit“ forgalomba hozni?

— Végre, bátor vagyok, még egyet megjegygezni. Ha jól tudom, a n.-enyedi theol. szeminárium önképző körének elnöke dr. Kovács Ödön. Már most kérдем, hogyan engedhette meg a tanár ur egy ily sületlen cikk kiadását? Még ha az illető gyűlésen jelen nem volt is, egy ily fontos ügy bajosan küldetett az ő tudta nélkül sajtó alá. Én különben hajlandóbb vagyok, azt hinni, hogy a tanár ur nem volt jelen azon gyűlésen, mely e határozatot hozta, s nem is volt tudomása az ügyről, mielőtt az napvilágot látott, mert ellen esetben vádak terhelnék a tanár urat.

Kérdheti valaki, s tán ép F. ur, hogy minő indokaim vannak a légáció eltörlésére, miután hogy e mellett vagyok, soraimból kitűnik. Én erre nézve kijelentem, hogy csatlakozom csaknem egészen Szász Gerő „Erd. prot. közlöny 1872. 99—47 számában közlött véleményéhez; különben, ha a tiszt. szerkesztő ur lapjában tért enged, szívesen kész vagyok, nézeteimet kissé bővebben elmondani, mely alkalommal világosan ki fognám mutatni, hogy mind az egyházat, mind a papokat, s különösen ezeket veré tekintetbe, a légáció mielőbb eltörlendő. *)

Egy orthodox.

TÁRCA.

Jézus születés-éve.

(Az evangéliumi adatok nyomán.)

(Polytatás.)

Mindezen elbeszélések gondos áttekintése után, azon szomoru eredményre jutottunk, hogy Máté Jézus születési évének meghatározására semmi biztos adatot nem nyújt. Mindazon határozatlan khronologiai vonatkozások, melyeket nála erre vonatkozólag találunk, csak úgy esetleg és mellesleg fordulnak elő azon mindenesetre gyönyörű, de semmi esetre sem szorosan történeti elbeszélésekben. Az ily önkénytelen nyújtott khronologiai adatok ugyan igen becsesek a másképp teljesen hiteles történelmi leírásokban, sőt gyakran becsesebbek, mint a szándékosan nyújtottak, a menyinyiben ezek kiszámításánál igen könnyen tévedhet az író; azonban, az ily történelmileg egészen bizonytalan, vagy legalább minden esetre kétes elbeszélésekben található ilyes adatokra igen keveset építhetni. A nélkül tehát, hogy ily gyenge alapra építeni akarnánk, legjobb lesz talán, ha egyelőre csak egyszerűen regisztráljuk, hogy a Máténál található khronologiai vonatkozások szerint Jézus születése a 747—748-ik évre esnék Róma építése után; azaz, 6—7 évvel korábbra a mi közönséges időszámításunk kezdeténél.

Miután ekkép a fentebbiekben a Máténál található khronologiai adatokat fölünk kitelhető pontossággal és tárgyilagossággal, minden másoktól lehetőleg függetlenül, egyszerűen és elfogulatlanul megvizsgáltuk, vegyük elő a Lukácsról nevezett (κατα λουκα) evangéliumot, s keressük ki ebben is a tárgyunkra vonatkozó adatokat.

Lukács (igy nevezzük a 3-ik evangélium íróját) már műve kezdetén 1, 1—4, úgy tünteti föl magát, mint a ki szorgalmasan — ἀκριβῶς — utána járt az evangéliumi történeteknek és azokat pontos rendben — ἀδοξῆς írta le. S valóban, az evangélisták közt ő látszik legtöbb gondot fordítani a khronologiai pontosságra. Minthogy azonban — mint alább látni fogjuk — a róla nevezett evangéliumban több egymásnak ellentmondó khronologiai vonatkozás fordul elő, előre is föl kell tennünk azon kérdést: hogy azon eltérő adatok közül, melyiket lehet közvetlen az író által saját tájé-

kozása végett kiszámítottak, s melyeket kell csak a készen talált kutfökből jóhiszeműleg s minden szorosb kritika nélkül átvetteknek tekintenünk? A feleletet a következő kombináció segítségével találjuk meg.

A más 3 evangélista is szól keresztelő János-ról, s a tulajdonképi evangéliumi történet mindeniknél az ő nyilvános föllépésével kezdődik (Mt. 3, 1. Mk. 1, 1—4. Ján. 1, 1—6. vesd össze Apos. csel. 1, 21—22); azonban, egyikük sem határozza meg közelebről ezen „kezdet“ idejét, miből teljes joggal véljük következtethetni, hogy a ker. János föllépésére vonatkozó elbeszélések minden khronologiai dátum nélkül forogtak a nép száján. S ha Lukács ezen elbeszélést, a többiektől eltérőleg, részletes khronologiai meghatározással kezdi meg, nagyon valószínű, hogy itt maga az evangélista az, ki gondosan után-számítva, tőle telhető pontossággal igyekszik meghatározni az evangéliumi kezdet idejét (3, 1—2.) És ez annál valószínű, minthogy Lukács semmi ujat sem mond János nyilvános föllépésére vonatkozólag, s e tekintetben csak is annyiban tér el a többi evangélistától, hogy ő a Jánoshoz tuduló tömeget egyes kásztokra osztva, minden egyes osztálynak valami speciális utasítást adat jövő magukviselését illetőleg a keresztyénség eme hatalmas előhírnöke által (3, 10—14). Ha azonban ezen részletes khronologiai meghatározás 3, 1—2 csak ugyan magának az evangélistának gondos után-számításán alapszik, akkor az ezzel ellenkező khronologiai adatok valószínűleg nem magától az evangélistától származnak, hanem csak mint az általa készen talált, s művébe fölvetett elbeszélések kiegészítő részei jutottak be az ő evangéliumába. És most ezen előzmények után, fogjunk a Lukácsnál található egyes adatok méltatásához.

Lukács szerint, Ap. csel. 1, 21—22**) — mint fennebb is említők — a szem- és fül-tanuk által közvetített evangé-

*) Ha már okvetetlenül kell még e dologról beszélni: tessék; ha kerek forogjon; ha sas, hát csak hadd repüljön.

Szerk.

**) Modernek és orthodoxok csaknem kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy a 3-ik evangélium és az apostoli cselekedetek könyve egy és ugyanazon szerzőtől származnak. E kérdést illetőleg, csak abban térnek el egymástól, hogy míg az utóbbiak szerint a nagy apostól utitársa Lukács e két mű kizárólagos szerzője, addig a mo-

liumi történet a ker. János föllépésével kezdődik. Természetes tehát, hogy a pontos khronologiai meghatározást itt a történeti tárgyalás legelején 3, 1—2, adja. Habár eké a khronologiai definíció tulajdonkép nem a fő, hanem csak egyik mellék-személyre vonatkozik: János, istentől hivatva, föllép nyilvános pályájára ebben s ebben az évben, s többek közt megkereszteli Jézust is, ki ekkor „mintegy 30 éves kezdett lenni“ — ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα — 3, 1—23. Itt ugyan az evangélista nem mondja meg, hogy melyik évben született Jézus, de állítja, hogy ekkor mintegy 30 éves lehetet, és ez az ekkor = ker. János nyilvános föllépésének ideje, római és palestinai adatok segítségével elég körülményesen meg van 3, 1—2. határozva. E szerint ugyanis, Tiberius császár uralkodásának 15-ik évében lép föl János, tehát akkor, teszi utána az evangélista, midőn Judea helytartója volt Pontius Pilátus, Galilea tetrarkhája Herodes, (Antipás), Iturea sat. tetrarkhája Filep, Abilónéje Lysaniás, a főpapok pedig Annás és Kajafás voltak.

Mellőzzük most ama kérdéseket, hogy mennyiben pontosak ezen adatok. Hogy volt-e valaha egyszerre két zsidófőpap (ἐπὶ ἀρχιερέως Ἰννα καὶ Καϊάφα) Jeruzsálemben, vagy tán az illető évben előbb Annás, azután veje Kajafás, vagy pedig — mint ama kor története, s az ujszövetség egyes helyei (Mát. 26, 57; s még inkább Ján. 18, 13.) bizonyítják — tulajdonkép csak az utóbbi volt ekkor hivatalban, s az előbbi csak erre, mint vejére, gyakorolt nagy befolyása miatt említettik. Továbbá, ha vajjon, Lukács Lysaniás említésénél nem téved-e, mint hogy a Josephus által is említett, s jóval korább élő (+36 Kr. e. Lysaniás soha sem volt Abilene (igy nevezetik Coesyriában a Libanon hegyesség mellett egy vidék Ahyla nevű fővárosáról) tetrarkhája, hanem csak Iturea királya s végre, hogy Filep szintén soha sem volt Itureának, (hanem csak Batanea, Trakhonitis, Gaulonitis és Panles) tetrarkhája, sat. sat. mint hogy a főadatok kétség kívül őszhangzásban vannak. Tiberius ugyan is — Augustus melletti rövid uralkodását ide nem számítva — R. é. u. 767 augusztus óta 790 márciusig = 14 Kr. u.-tól — 37 Kr. u.-ig uralkodott, és így uralkodásának 15-ik éve 28. aug. 19—29 aug. 19-re esik a mi közönséges időszámításunk szerint. Pontius Pilátus pedig Judea prokurátora volt Kr. u. 26—36-ig. Herodes Antipás Galilea (és Perea) tetrarkhája (= negyedes fejedelem, így nevezve, mint hogy nagy Herodes birodalma ennek halála után négy részre oszlott, s egy ily rész „független,“ valósággal azonban a római császár szeszélyétől függő fejedelme volt) atyja halála 750 ápril. óta 792-ben (39 Kr. u.) történt letételéig fivére Filep pedig Trakhonitis stb. tetrarkhája volt ugyancsak azon időtől kezdve 787-ben (34 Kr. u.) történt haláláig. Kajafás József végre főpap volt Kr. u. 18—

dem kritikuskok egy jóval későbbi kéz (100—120 Kr. u.) nyomait is ki tudják mutatni e két műben, és így bár nagyon valószínű, hogy az első kéz, mint az ősrégi fölirat — *κατα λουκαν* is mutatja, ép azon Lukácsé volt; de másfelől az is kétségtelen, hogy e két mű, ugy a mint mi azokat ma kánonunkban birjuk, egy későbbi ismeretlen író által teljesen át van dolgozva.

36-ig. Ipja Annás több évvel az előtt viselte néhány évig a hivatalt, s utána rövid ideig egymásután Ismael, Eleázár és Simon (Annás fia) következtek. Annás azonban mindezekre, főleg az ezek után következő Kajafásra oly nagy befolyást gyakorolt, mintha csak ő maga lett volna a tulajdonképi főpap.

Tehát, Pilátus, Herodes említett két fia és Kajafás valósággal hivatalos álásukon valának Tiberius uralkodásának 15-ik évében. Ha már most Lukács Jézust ker. János után azonnal föllépteti, és pedig 3, 23 szerint „mintegy 30 éves“ korában, könnyű kiszámítani, hogy ő Jézus születés-évet körül-belül R. é. u. 752=2 Kr. előttré teszi. Eltekintve tehát azon kérdésektől: ha vajjon Lukács Jézusnak (s ker. Jánosnak is,) nem csak azért tulajdonít-e ily kort, minthogy a zsidóknál 30 éves kora előtt törvény szerint senki sem kezdetett tanítani, s ha vajjon e két egyén csaknem egykoru föllépését nem csupán az első fejezetben föltételezett csaknem egykoru születésüktől következteté? Mindezekről, mondom, eltekintve, egyszerűen kimondhatjuk, hogy Luk. ezen itt tárgyalt számítása szerint, Jézus R. é. u. 752-be, tehát nagy Herodes halála után születik, de csak pár évvel (750—752,) s így még mindig elég korán arra, hogy a monda az ő születését nagy Herodes uralkodásával kapcsolatba hozhassa.

Egy más, Jézus születésére vonatkozó adatot találunk Lukácsnál 2, 1—20-ban. E szerint Judeában, Dávid városában, a kis Bethlehemben születik Jézus a Quirinius prokonzul által végrehajtott népszámlálás idejében.

Nagy kő volt a népszámlálás a kegyes exegeták szívében. Herodes uralkodása alatt és a Quirinius-féle népszámláláskor! Mert tudnunk kell, hogy e kettőt kerek 10=tíz évi időköz választja el egymástól. S mennyi kint, mennyi gyötrelmet okozott e nagy úr, a tíz évi időköz betöltése!

De lássuk kissé közelebbről a dolgot. Luk. 2, 1—20 szerint, az első római császár Augustus elrendeli, hogy „az egész lakó-föld beirattassék“ azon nép-számlálási lajstromokba, melyek a római census könnyebb és célszerűbb kezelése végett készítették. Ezen „első beirattás“ pedig történt Quirinius syriai helytartósága alatt, és e népszámlálás következtében mindenkinek saját törzse székvárosába kellvén menni, József is elment Galileából, Názareth városából, hol addig lakott, jegyeseivel, Máriával Dávid városába, a Judeában fekvő kicsiny Bethlehembe, és itt szülé aztán Mária „az ő első szülött fiát“. sat. sat.

Lukács ezen evangéliumi részletet valószínűleg készen találta ugy, hogy maga legfőbb csak pár szót szőtt bele a másképp tán nagyon határozatlan elbeszélés kisé pontosb meghatározása végett. Némelyek szerint, az egész második verset maga Lukács szurta volna be az eredeti szövegbe. Azonban, ez valószínűtlen, mint hogy az első író aligha megelégedhetett volna a császár által az egész lakó-földre — *πᾶσαν τὴν οἰκουμένην* — vonatkozólag elrendelt népszámlálás egyszerű föllemlítésével a nélkül, hogy Palesztináról csak egy szót is szólana. Ha pedig Quiriniust, mint Syria helytartóját, már az első író említé, ugy Lukács legfőbb a *πρώτη*

(= legelső) jelzöt szurta be a készen talált szövegbe. Azonban, mi csak vegyük a szöveget úgy, a mint az kánonunkban Luk. 2, 1—2 van, minthogy ama kérdés: mennyiben volt Lukács e helyen hű másolója az előtte álló tudósításnak és mennyiben érte magát följosítva egyes szavak, vagy mondatok közbeszurására: ránk nézve ez uttal egészen közönyös.

Az evangélista tehát (értve alatta az utolsó redaktort, bárki lett légyen is az), az itteni 2, 1—2 khronologiai adat és az ő 3, 1—2-ben adott számítása közt semmi összehajlítást sem látott. Talán mivel az itt (2, 1 és köv.) készen talált elbeszélésben levő khronologiai adat téves volta véletlenül kikerülte figyelmét; talán, mivel rosszul levén értesülve, maga is helyesnek, s az övével (3, 1—2) teljesen összhangzónak tartá ezen kétség kívül téves adatot. És ezen utóbbi eset is igen könnyen megtörténhetett. Augusztus (+ 767 = 14 Kr. u. aug. 19-én) említése e tekintetben legkisebb nehézséget sem okozhatott, mint hogy Jézus minden esetre Augusztus uralkodása alatt született. P. Sulpicius Quirinius pedig, mint Syria helytartója (7—11 Kr. u.) ama nép-számlálást csakugyan végrehajtá Judeában, csak hogy nem 752 (R. ó. u.) körül, hanem jóval később 760-ban, midőn Augusztus a sok panaszt megsókalva, végre megfosztá trónjátul a telhetetlen Arkhelaust, s Judeát, ép maguknak a zsidóknak kérésére, Syriához csatolva, e római provincia egyik kiegészítő részévé tette. Ekkor hajtá aztán végre Quirinius azon népszámlálást, mely alatt született volna Jézus 2, 1, s köv. szerint. Tehát, Luk. 2, 1—20 szerint 760-ban (7 Kr. u.) és Luk 3, 1—23 szerint 752-ben (2. Kr. e.) született Jézus. Azonban, e jelentékeny differencia ama korban világért sem volt oly nagyon szembeszökő. Mindkét adat szerint, a Herodes halála utáni első évtizedre esik a keresett születési év.

A mi már most ezen Quirinius-féle cenzust illeti, ugyancsak Lukács Ap. csel. 5. 37-ben elbeszéli, illetőleg Gámáliellel mondatja, hogy „a galileai Judás“ fölkelést idézett elő, a nép-számlálás napjaiban — *ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς*. — Josephusból (zsid. rég. 20, 5, 1) tudjuk, hogy ezen Judás fölkelésére alkalmat valóban a Quirinius-féle census szolgáltatott. Az itt és a Luk. 2-ik fejezetében említett census, dacára a vele ez utóbbi helyen (Luk. 2 fej.) összehajlítást tulzásnak egy és ugyanaz, mert mindaz, mit e censusra vonatkozólag tudunk, ott (Luk. 2, 1—20) is olvasható. Augusztus rendeli el, s Syria prokonzula Quirinius hajtja végre. Elsőnek (*πρώτη*) neveztetik 2, 2, mert az Judeára vonatkozólag valóban az első római census volt, s mint ilyen gyűlölt emlékéért főnhagyá még azoknál is, kik e kor történetét csak felületesen, khronológiáját pedig éppen nem ismerték. Azt a kétség kívül tulzott kifejezést pedig, mintha Augusztus az egész lakó-föld számba-vevését elrendelte volna, Luk. 2, 1., már csak azért sem alkalmazhatni egy egészen más ilyenmü censusra, mint hogy egyetlen egy sem volt olyan, melyre az a kifejezés — *πασῶν τῆν οἰκουμένην* — ép oly tulzott ne lenne. Még kevésbé lehet a helyesen használt *πρώτη* egy egészen más ily nemü esetre magyarázni, mint

hogy az itt említett Quirinius-féle census valóban az első ily nemü lealáztatás volt Judeára nézve, a rómaiak részéről.

Benkő Lajos,
ref. lelkész-jelölt.

(Vége következik.)

„Fiátfalva.“

A protestáns testvér-egyházak, hogy mily testvéries egyetértésben élhetnek, annak egy ritka példáját mutatja fel községünk, a milyennel bércecs hazánkban egygyel sem találkozzunk; s mint egyetlen, azt hiszem, méltó arra, hogy becses lapjában közölvén, mindazok — a kik tán nem ismerik — örömmel olvassák róluk azt, hogy mint amaz első keresztények szeretetben és egyetértésben élnek, és a kiknek habár nem is mindenök, de még is sok javuk közös!

Udvarhelyszéki egyházmegyénknek Fiátfalva mintegy 8—900 lelket számláló községében van két testvér kis prot. egyh. u. m. ev. ref. és unit, kik mondhatni egyenlő számmal oszszák meg a fen jelzett lélek-számot és a kik emberi emlékezet óta egy közös templomot használnak. Van ugyan tornyukban négy harang, melyek közül kettő az ev. reformátusoké, kettő pedig az unitáriusoké, de a melyek igen sokszor közösek; templomában két karzaton két orgona, de a melyek már nem anynyira közösek; van két tanító, két pap, kik ismét sokszor közösek, a mennyiben nem csak templomban, de azon kívül is gyakran igénybe vétetnek a hivatástól az övéiknek akadályoztatása esetén. Papok, tanítók és nép közt egyáltalában semmi felekezeti torzalkodás nem létezik, a legszebb egyetértésben és testvéries békében élnek, egyik a másik isteni tiszteletén örömet részt vesznek. Ohajtandó volna azonban, hogy egy vasárnap csak egyik lelkész szolgáljon s ne mind a kettő, a mikép van, tudtom szerint, Abru d-bányán!

A közös templomba való járást következő szabályok oszszák meg, melyek az ev. ref. egyház legrégebbi anyakönyve első lapján szó szerint így vannak:

„A két eklézsiának azon egy templomba egyenlő jussal való járása oly régi, hogy arra senki nem emlékezik. A templomba való járásnak rendi pedig közönséges megegyezésből így volt eleitől fogva:

1) A vasárnapokat külön gondolván a több innepektől, azokon egyiken az egyik rész reggel előbb menvén, a más kövebbkezendőn a másik rész mégyn elől és e szerint változva egész esztendőn által, a ki pedig reggel előbb megyen, estve később.

Jegyzés. Itt anynyi eltérés van a gyakorlatban, hogy a melyik rész először ment reggel, délután is az megy.

2-or A sátoros és több innepeknek más rendi vagy, u. m.

Ujesztendő napján reggel elsőbbsen mennek az unitáriusok.

Nagy pénteken, reggel elsőbbsen mennek a reformátusok.

Husvét első napján előbb mennek az unitáriusok, a más két napján pedig a vasárnapok módja szerint változva.

Áldozó csütörtökön elsőbbsen mennek az unitáriusok.

Pünkösd első napján elsőbbsen mennek a reformátusok, a több napjain, mint husvétban.

Karácson első napján is a reformátusok mennek elsőbbsen, a több napjain változva, ezen sátoros innepek pedig a vasárnapok rendit semmiben meg nem akadályozzák, sem meg nem bontják.

3-or. Mives napokon, régi szokás szerint, reggel elsőbbsen mennek az unitáriusok, estve a reformátusok.

4-er. Ha valamelyiknek szüksége legyen a másik órájára, mint az urvacsora osztásakor, azt előre megjelentvén, általadni köteles.

Ugyancsak az ev. ref. egyház legrégebbi anya-könyve 5-ik lapján kezdve ez áll szó szerint:

„A fiad-falvi reformáta ekklézsiában szolgált tiszt. papoknak rendi.“

„Ez a fiad-falvi kicsiny ekklézia

Az uj-székelhez volt régen filia,

Abban lakott a pap, s szolgált mindkettőben,

Itt csak mester lévén abban az időben.

Ha sok filiákra most szemünket vetjük

Akkori mint létét ennek képzelhetjük.

Vasárnap jött által a pap prédikálni,

Más napokon kellett mosterneknél szolgálni;

Kevés volt az ember, a sem mind felgyűlő,

Nagyobb része levén templomot kerülő,

S mint hogy egy templomba jártak a más részszel,

Szint a legjobb is volt lágy-meleg észszel.

Látván, szivre vette ezt gróf Nemes Klára *)

Gróf Bethlen Sámuel özvegye, s nem vára

Sok időt, e leányt mig kiházásitá,

Midőn a papságot ebben felállitá.

Attól fogva immár e kis gyülekezet,

Az isteni erő fogván véle kezét,

Kezdett lassan-lassan mint másképp épülni,

Mind a lelkek száma többrül-többre gyűlni,

Ugy, hogy most kezdetem mikor ezt írnia,

Százkilencvennégyből áll az ekklézia.

Irgalmas, jó isten, adj Pált, hogy plántáljon,

S Apollós öntözvén, áldásod rá szálljon,

Hogy szent hitünk ennél többre is mehessen,

És azon a pokol erőt ne vehessen!

Árkosi Ferenc volt legelsőbbsen pap itt

Alsó-Boldog-Aszszony-Falváról a kit vitt

Ez új ekklézia: de kevés időre

Terjedt itt lakása, csak két esztendőre.

Unitárius volt ő születésében,

*) E boldog emlékeztető urnó volt az egyház tulajdonképi alapítója, rendelvén udvara őszi-tavaszi terményeinek és a malom-vámnak tizedét papi-fizetésül, a mely későbbi tulajdonosok által elvonatván, hosszas per tárgya volt, mig nem békesség útján nyert pénzösszeggel vásároltatott a mai papi kánonikumnak nagyobb része. E b. e. urnó folyt be nagy mértékben segélyével a maig is jó karban álló papi kórház fölépítésére; ellátta az urasztalt gyönyörű készlettel, melyek közt megemlítendő mint ritkaság egy szép nehéz selyem takaró.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

Reformátussá lett azután nevében,
De hogy nem szülte ezt igazság szerelme,
Nem is a kegyelem, csak változó elme.

Közlő: Sós Parkas,
fiatfalvi ev. ref. pap.

(Vége következik.)

KÖRÖZTETNEK.

92—1874.

Dézi egyházmegyénkben a m.-macskási harmadosztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok dézi esperes t. t. Almási Sámuel aa.-hoz S.-M.-Berkeszre (u. p. N.-Somkút) küldendők.

Kolozsvártt, január 27, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

98—1874.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a sz.-csehi leánytanítói állomás; fizetése:

1) Tisztességes lakás, házi-kerttel.

2) 200 frt. osztrák ért. készpénz.

3) 5 öl tüzi fa.

4) Minden tanköteles gyermektől, a nagyon szegények kivételével, egy-egy véka szemes törökbuza, a tehetősebbektől egy-egy véka buza, továbbá 20—20 kr. o. é. pénz.

A nő és orgonálásban jártas egyén előnyben fog részesülni.

A megválasztandó leánytanító köteles leendő a zilahi ref. tanoda részére évenként 52½ kr. kamat-illetéket s a papi- és tanítói olvasó-kör részére a 200 frtnak ½ %-át fizetni.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, január 27, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

101—1874.

V.-hunyard-zarándi egyházmegyénkben ez alkalommal másod-izben köröztetik a losádi kántor-tanítói állomás. Fizetése:

1) 400 frt. készpénz az egyház pénztárából havi részletekben.

2) Minden tanulótl 1 csirke; tanulók száma 80—90.

3) Temetés 10 krajcár.

4) Tisztességes lakás, kerttel.

Kötelességei: 1) isteni tisztelet alkalmával éneklés, orgonálás; temetés alkalmával éneklés.

2) Fiu- és leány-gyermekek tanítása.

3) Lelkész betegsége, vagy távolléte alkalmával helyette is szolgálni.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok v.-hunyard-zarándi esperes t. t. Dáné István aa.-hoz Szászvárosra küldendők.

Kolozsvártt, január 27, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

104—1873.

Marosi egyházmegyénkben a m.-kövesdi segéd-tanítói állomás; fizetése: 170 véka buza, 85 véka zab; 42 véka férőjű szántó, melynek ⅔-da használható évenként, szántják és bevetik a hivesk, a magot a tanító adja; továbbá 6 szekér szénára való kaszáló és 4 ½ öl fa.

Kötelessége: a kántor-tanítói hivatal körébe eső teendők.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Vályi Pál aa.-hoz Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, január 27, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.